

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

44

İşçi Sınıfının Doğuşu

Kemal Sülker

Dizgi - Baskı - Yayımlayan:
Yenigün Haber Ajansı
Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Mayıs 1998

Dünyada ve Türkiye’de
İŞÇİ SINIFININ
DOĞUŞU

KEMAL SÜLKER

Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

ÖNSÖZ

Dünyada ve Türkiye’de İşçi Sınıfının Doğuşu’nu okurlara sunarken şunları belirtmeyi gerekli buldum:

Bu kitap, birçok tarihlerde okuyup not aldığım, alıntılar yaptığım çeşitli makale, broşür, tarih ve sosyoloji kitaplarından derlenmiş bir bütündür. Amacım, işçi sınıfına dağınık eserlerde yer alan kendisinin varlığıyla ilgili gelişmeyi bir tek metin içinde verebilmektir. İşçi sınıfının doğuşunu toplumcu gözle bilmek, geri kalmış Türkiye’de en çok sıkıntı içinde ömür tüketen işçilere çok şeyler kazandıracaktır inancındayım. Bu bakımdan bu derlemeye ufak bir katkıda bulunabilmek için kitaba Türkiye’de işçi sınıfının doğuşu ve gelişmesini ekledim. Bugün, kitabın başında belirttiğim sıkıntılardan kurtulmanın tek yolunun politik mücadeleye olduğunu kabul ettiğim için eserde politik yöne ağırlık verdim.

İşçilerin diledikleri hayata kavuşabilmeleri ancak devlet makinesini kendilerinin işletmesi ile mümkündür. İşçiler yalnız sendika aracılığıyla ekonomik menfaatlar sağlamakla diledikleri mesut hayata kavuşamadıklarını iyice görebilmektedirler. Sendikalar çok lüzumlu müesseselerdir. Sendikasız işçi, en kolay sömürülebilen işçidir. Sendikalar güçlendikçe işçilere daha çok yarar sağlarlar. Bütün bunlar doğrudur. Ama eksiktir. İşçiler bir yandan da memleket yönetimine ağırlıklarını koymayı bilmelidir. Bu da kendi partisi içinde toplanmak ve kendi partisi içinde memleket yönetiminin nasıl olması gerektiğini tartışa, öğrenen parlamentoya giden yolda hızlı adımlar atmakla mümkündür.

Parlamentoda temsilcileri çoğunlukta olmazsa işçiler, diledikleri mutlu yarınlara kavuşamazlar. Tarih, bunu göstermiştir. İşçi sınıfının doğuşundan bugüne kadar geçen yüzyıllar demokrasinin gerçekten kurulabilmesi için birey olarak insana en çok önem veren sosyalist ilkelerin uygulanması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Türk işçileri bugün seçim yoluyla iktidara gelmedikçe tarihin zengin tecrübelerinden yeteri kadar ders alamadıklarını gösterirler. Oysa Türkiye'nin mutluluğu işçilerin parlamentoda çoğunluğu kazanmasına bağlıdır. Bu yol açılmıştır. Bu yolun beklenen meyveleri vermesi, Türkiye'yi uygar uluslar seviyesine ulaştırabilmesi işçilerin, tüm emekçilerin gittikçe artan sayıda seçimlerde kendi kendilerine, yani kendi partilerinin listelerine oy vermeleriyle mümkündür.

Bu küçük kitabın, yarı derleme, yarı yazma olarak hazırlanması işçilere kendi tarihi içindeki gerçekleri tam olarak anlatabilme arzusundan doğmuştur. Kusurları, bu kutsal amaç yüzünden herhalde bağışlanacaktır.

Kemal SÜLKER

İŞÇİ SINIFININ DOĞUŞU

İşçiler, üvey evlat muamelesi görerek, haklı isteklerinin yerine getirilmemesinin acısı içindedirler.

İşçiler, ulusal gelirden çok düşük pay alarak yaşamının tadını çıkaramamaktadırlar.

İşçiler, işlerinde güvenle çalışmamakta, işsizlik korkusuyla işverenin hamiyetine sığınmaktadırlar.

İşçiler, iş bulmadıkları vakit ellerinden tutan olmamakta, işsizlik sigortası ile en ilkel ihtiyaçlarını olsun karşılamaktan çok uzak bulunmaktadırlar.

İşçiler, ellerine geçen ücretle geçinemedikleri için bak-kala, kasaba, manava, taksitle satış yapan müesseselere borçlanarak yaşamaktadırlar.

İşçiler, sıkışık, daracık, kıyı köşe evlerinde güçlüklerle barınarak kira derdinden kurtulamamakta, kooperatifler yoluyla meskene kavuşanlar kooperatif harcamaları, faiz ve çeşitli ek borçlarla taksitlerinin yüksekliği ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

İşçiler, bütün ömürleri çalışmakla geçtiği halde, insanlık haysiyetine uygun bir yaşayışa hasret çeke çeke ömürlerini tüketmektedirler.

İşçiler haklarını arayacak güçten yoksun sendikalara güvenmekte, fakat sendikalar istenen, umulan, beklenen çalışmayı yapamamakta, işçileri tatmin etmekten uzak bulunmaktadırlar.

İşçiler, çocuklarını istedikleri gibi gönüllerince okutup

büyütememektedir. İşçi çocuklarının büyük kısmı okuma çağında bile atölyelerde, fabrikalarda çocukluk ve delikanlılık yıllarını yorgunlukla, sıkıntıyla, baskıyla geçirmeye mecbur olmaktadır.

İşçilerin bu durumda bulunması; uzun, pek uzun yıllar işçilerin sınıf şuuruna erişmelerini önleyici rejimlerin politikaları yüzündendir. İşçiler, sınıf esasına dayanan teşkilat kuramadıkları için uzun yıllar tek başlarına kalmış ve bu yalnızlık içinde boyuna ezilmişlerdir. İşçi sınıfının varlığı, hem inkâr edilmiş, hem de bu inkâra dayanan anlayışın doğru ve kanuni olduğu yayılmış, bu yolda geniş propaganda yapılarak işçileri, kendi aleyhlerine olan bir görüşü savunacak kadar aldatmaya muvaffak olanlar, en sonunda gerçeklerin tazyiki ile ilmi gerçeği kabul etmişlerdir. Onun için de 1946'dan beri "işçi sınıfı" deyimini çekinmeden kullanabilmek mümkün olabilmiştir.

İşçilerin teker teker sıkıntı içinde bulunmaları, geçim derdiyle bunalmaları, ev bark sahibi olamamaları, insanca yaşama dediğimiz, medeniyet nimetlerinden yararlanarak rahatça yaşayabilmeleri saadetine ermeleri, sınıf şuuruna erişmelerine bağlıdır. Sınıf şuuru işçilerin bir sosyal sınıf teşkil ettiklerini bilmeleri ve "işçi sınıfı"nın gücüne inanmalarını gerektirir.

İşte gelmiş-geçmiş hükümetler, işçilerin bir "işçi sınıfı" teşkil ettiklerini örtbas etmek yoluna sapmış ve böylece işçilerin şikâyetçi oldukları durumu yaratmışlardır. Bir tarafta milyonlar kazananlar, öte yanda emeklerini çok ucuza satanlar, ağır geçim sıkıntısı içinde bunalanlar çelişmesi ortaya birçok politik, ekonomik meseleler çıkarmıştır.

Biz bu küçük kitapta gerçekleri, sebepleri ve sonuçla-

rıyla ele alacak, işçi sınıfının doğuşunun ve kalkınmasının yolunu göstermeye çalışacağız.

İşçilerin teker teker, kendi başlarına çalışarak içinde bulundukları iktisadi bozuk durumu düzeltmeleri dünyanın hiçbir yerinde mümkün olmamıştır. Çünkü işçiler tek başlarına oldukları vakit, elinde sermayesi, emrinde çalışan makineleri, kanun yapan müesseselerde (meclislerde, parlamentolarda) temsilcileri bulunan işverenlerle başa çıkamazlar. Çok kere haklı oldukları halde başvurdukları yerlerde haksız çıkmaları, haklı iken suçlu durumuna düşmeleri, ya da haklarını alamayarak boyunlarını bükmeleri işte bu yüzdendir.

İşçilerin sayısı dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye’de de bu kadar çok değildi. Önceleri sanatkârlar vardı, ustalar vardı, çıraklar, kalfalar vardı. Ama çok sayıda toprak sahibi insan, ya da toprağa bağlı insan vardı. Şehirler bu kadar kalabalık, köyler bu kadar تنها, işsiz dolaşanlar bugünkü kadar milyonları aşan sayıda değildi. Bütün bu değişiklikler İngiltere’de başlayıp gelişen ve dünyayı saran sanayi devrimi ile ortaya çıkmaya başladı. Sanayi devrimi, 18. asrın ikinci yarısında İngiltere’de yapıldı. Kısa süre içinde yayıldı.

SANAYİ DEVRİMİ NEDİR?

Sanayi devrimi, çok kişinin elle, el gücüne dayanan aletlerle az sayıda ortaya çıkardığı mamulleri, ya da mahsulleri,

az kişinin makine kullanarak ortaya koyması ve el ustalığının çok geride ve pek az önemli kalmasıdır. Makineler icat edilmiş, buhar kuvveti keşfedilmiş, elektrik enerjisi, insanın kullanacağı şekilde dizginlenmiş, böylece makine sanayiinin süratle gelişmesi, ellerinin ustalığına, şahsi kabiliyetlerinin üstünlüğüne dayanarak para kazanan sanatkâr ve ustaların, bunların yanındaki kalfa ve çırakların durumunu temelinden sarsmıştır. Küçük atölyelerin yerini büyük işletmeler, fabrikalar almış, makineleri çalıştıran işçiler, önceleri bir ustanın bütün bir ömür boyunca elde ettiği hünerle ortaya koyduğu eseri, daha az zamanda, daha kısa süre içinde yapabilir hale gelmiştir. Böylece bir taraftan el sanatları değerini yitirirken, bir taraftan da sanayileşme gelişmiş, yeraltından kömür cevherinin çıkarılması, madenkömürü gazının bulunması, çimento endüstrisinin kurulması, buharlı gemilerin yapılması, endüstrileşmeyi hızlandırmış, alanını genişletmiştir. Bu gelişen ve genişleyen endüstri, bu makinelerde ve makinelerin çalıştırıldığı fabrikaların hammaddelerini, yakıtını elde etme, mamullerini dışarıya gönderme işlerini yapacak insanlara olan ihtiyacı artırmıştır. Zaten toprak mülkiyetinde, aile ekonomisinde başlayan büyük değişiklik, az topraklı insanları, önceleri el maharetlerine güvenenleri büyük topluluklar halinde fabrika kapılarına çekmiştir. Adına “işçi” denen ve emeklerinden başka varlıkları kalmayan insanlar, makinelere ve öteki üretici vasıtalara sahip bulunan insanların emrine girmiştir.

BUHARIN KEŞFİ

Makineler ise yüzlerce insanın bir günde yapabileceğini bir saatte tek başına başarmaktadır. Üstelik insanların ya-

pabilecekleri işleri demirler, tekerlekler, kayışlar, motorlar, kendi kendilerine hareket eden aletler yorulmadan yapabilmektedir. Buhar, en güçlü güreşçilerden teşkil edilecek bir kuvvet birliğinden de üstün güçtedir. Buharlı makineler, gelişmelerle insanları hayretten hayrete düşürmektedir. Buharla çalışan matbaa, lokomotif, gemi, dokuma fabrikası, daha önceki atölyeyi ve el sanayiini silip süpürmüştür. Elektriğin keşfi ise buharı ikinci plana atmakta, telgraf, telefon, telsiz ve onları izleyen elektrik gücünden yararlanan makineler, aletler, vasıtalar insanların hayatını değiştiren bir güç de taşımaktadır. Bunun sonucudur ki yeni keşiflerin ortaya çıkardığı sanayi inkılabı ekonomi biçiminde de büyük değişiklikler yapmış, insanı da etkilemiş, yaşayış şeklini altüst etmiş, ortaya “işçi sınıfı”nın çıkmasını sağlamıştır. Sanayide olduğu kadar ticaretle de büyük değişiklikler yapan sanayi inkılabı ile ortaya çıkan “işçi sınıfı”, müstakil hüviyetinden uzaklaşmış, fabrikaya bağlı bir insan durumuna geçmiştir.

SANAYİ DEVRİMİNDEN ÖNCE

18. yüzyılın birinci yarısında el sanatları vardı. Ev ekonomisi vardı. İşçiler daha çok evlerinde kendi başlarına, ya da aileden birkaç kişinin yardımıyla çalışıyorlardı. Çalışma isteklerine göre hareket ediyor, kendi kendilerinin amiri durumunda çalışıyorlardı. Bu tip çalışma Ortaçağ'da yıkıldı. Zenginleşen bir ayakkabıcı, zenginleşen bir dokumacı yanına aileden olmayan kimseleri yardımcı olarak almayla ve onlara ücret ödemeye başladı. Bu işi düzenleyen ve

parası olan insan, ortaya çıkardıkları mamulleri satar ve kazancından az miktarını yanında çalıştırdıklarına verir oldu.

Çalışma daha çok tarımda oluyordu. Memleket topraklarını ellerine geçirenler, devlet idaresinde görev alanlardı. Onların adamlarıydı. Din işleriyle uğraşanlardı. Asil oldukları iddia edilenlerdi. Köylü işlediği toprağı çeşitli bas-kılarla, toprağı bol olan ve arkasını hükümete, hükümet kuvvetlerine dayayanlara kaptırmaya başladı. Derebeyleri, topraklarını genişlettikçe genişletti. Sermaye yalnız büyük toprak sahiplerinde toplanıyordu.

SÖMÜRGEÇİLİĞİN DOĞUŞU

Ticarette uğraşanlar birçok masraflara katlanmak zorundaydı. Bir tüccar satmak istediğı malı ne kadar pahalandırırsa pahalandırsın, dilediğı kadar kâr elde edemiyordu. Toprak sahibi durumunda olmayanlar ancak ticaret yoluyla, ya da tefecilik yoluyla para kazanabiliyorlardı. Faiz almak için de yine bol para gerekti. İşte bu para, yani sermaye, daha bilimsel deyimle kapital sömürgecilikle elde edildi. İngiltere 16. yüzyıldan başlayarak sömürgecilikle kendi ekonomik ve politik gücünü arttırdı. Sömürgeçiliğın ve yağmacılığın sınırı yoktu. Sömürge ülkelerinden bol miktarda altın ve gümüş elde edildi. Birçok devlet memuru, tüccarlar yağmacılık yaptı, işgal ettikleri ülkelerin altın ve gümüş madenlerini soyup durdu. Tüccarlar, sömürgelere gıyecek, kullanacak şeyler götürüyor, süs için ıncık boncuk veriyor, buna karşılık da çok daha kıymetli maddeler elde ediyorlardı.

ESİR TİCARETİ

İngiltere'nin öteki memleketlerle kavgası, savaşı; hep sömürge ele geçirmek içindi. Sömürgelerde ham, ya da kıymetli maddeler elde etmek, bunlar vasıtasıyla da sermaye biriktirmek istiyorlardı. Tek amaçları daha çok sermayeye sahip olmak, daha çok kâr edebilmektir.

Bu yüzden esir ticareti de yapıyorlardı. Sömürülmeye başlayan ülkenin insanları, sömürme eşyası sayılıyordu. Kendi memleketlerinin kendi insanları tarafından yönetimi için, sömürgeci devletin askerleriyle çarpışanlar da esir edildikten sonra ağır işler için sömürgecilerin anavatanlarına götürülüyordu. Esir ticareti de Avrupa patronları için kârlı bir iş haline getirildi.

Hükümet, bu soygunda, bu sömürmede hep tüccardan yanaydı. Çıkarılan kanunlar, kararnameler, alınan tedbirler sömürge memleketlerinde endüstrinin kurulması, hiç değilse geliştirilmemesi esasına dayanıyordu. Vergi politikası da, gümrük politikası da bu amaca göre yöneltilmişti. Bu durumda emeğiyle yaşayanlar küçük tezgâhlarda çalışanlar, kendi evlerinin bir köşesinde el işiyle uğraşanlardı. Bir de başkalarının topraklarında çalıştırılanlar, kendi küçük toprak parçalarından geçimlerini sağlayanlar sömürgecilikten, soygundan yararlanamayanlar arasında idi.

MAKİNEİN İSTEĞİ

Sanayi inkılabından önce işçiler daha çok evlerinde kendi başlarına, ya da bir iki yardımcı ile iş yaparlardı. Ça-

lışma isteklerini diledikleri gibi değerlendirirlerdi. Bu tip çalışma ortaçağda yıkılmaya başladı. Zenginleşen bir ayak-kabı tamircisi, ya da ayakkabı yapıcısı, yanına muhtaç bir-kaç kişi yi aldı, onları çalıştırdı, mamulleri satıp kârından küçük bir kısmını, yanında alıştırdıklarına verdi. Ama sa-nayi inkılabı, makinelerin icadı ile bu tip değişikliği sürat-le büyüttü. Makineler evlerde değil, ayrı binalarda kurul-du. Makineler belli zamanda belli emeği istiyordu. alışa-nın çalışma isteğini gözetmiyordu. Belli bir zaman içinde belli bir uyanıklıkla çalışma zorunluğunu getiriyordu. Bir kısım işçinin çalışıp, bir kısmının çalışmaması da mümkün değildi. Bir anda makineler harekete geçince bütün işçiler bu harekete uymaya ve beraberce çalışıp beraberce paydos etmeye mecburdu.

FABRİKA şEHİRLERİ

Önceleri bir dokumacının evi yanında bir derici, onun yanında bir marangoz bulunabiliyordu. Fakat makinelerin keşfi, fabrikaların kurulması birbirine yakın işleri yapan-ların belli bir bölgede toplanmasını gerektirdi. Böylece fab-rika şehirleri doğdu. Bu fabrika şehirleri de çok sayıda “iş-i”nin toplanmasına yaradı. Bu şehirlerde bir tarafta üre-tim araçlarını (makineleri, tezgâhları, elektrik güçlerini ha-rekete geçirecek donatımları) ellerinde tutanlar, yani para-sı olanlar; bir tarafta da işçiler, yani yalnız emekleri ile ge-inenlertoplandı. Başka deyimle sermayesahipleri bir yan-da, ücretle çalışan işçiler bir yanda kaldı.

Böylece ortaya çıkan “işçi sınıfı” ile “kapitalistsınıf”

kendi bünyeleri içinde de gelişerek birtakım meseleleri oratya çıkardı.

UCUZA ÇALIŞTIRMA

Fabrika sahiplerinin durumu hakkında, sanayi inkılabını inceleyen bir yazar (Carlton Hayes) şunları belirtiyor:

“Fabrika sistemi ile fabrika sahibinin faaliyetleri azaldı ve daha fazla parasını iş için yatıran bir kimse oldu. Bu adam işi kurmak için para temin ediyor, sermayesini koyuyor, fakat işe aylıklı memurlar nezaret ediyor, satışı onlar temin ediyor, işi organize etmek, idare etmek, alışverişleri yapmak gibi vazifeleri üzerlerine alıyorlardı. Bununla beraber sermayedar, kazançtan en büyük payı istiyor, bunu yatırdığı sermayenin geliri sayıyordu. Parası olan bir adam, başını yormadan, enerji harcamadan parasını bir işe yatırarak pay alabiliyordu. Bu sayede para sahipleri (kapitalistler) kolaylıkla servetler kazanıyor, bu servetler onlara siyasi (politik) nüfuz sağlıyor, eski asilzadelerin şatolarını alabiliyorlardı.

Fabrika, kapitalisti servet ve iktidar mevkiine yükselttiği halde işçiyi, kendisine bağlı, yoksul vaziyete düşürmekte idi. Makinelerin keşfinden sonra kumaşlar o kadar ucuzlamıştı ki, elle çalışanların bunlara rekabet etmeleri imkânsızlaşmıştı. Bu şekilde çalışanlar, açıktan korunmak için pahalı makineler alamıyor, bu yüzden fabrikaya girmek ihtiyacını duyuyor, orada makine-insan gibi çalışıyordu. İşçinin vazifesi manivelaları çekmek, kirleri atmak, kopan iplikleri bağlamak olduğu için burada tecrübe ve hünerin pek

kıymeti yoktu. Onun bütün yapacağı, emeğini satmaktan ibaretti. Bunu ucuz satmak gerekiyordu. Çünkü boğaz tokluğuna çalışmaya hazır olanlar çoktu. Bir iş sahibi ise, ucuza çalışanları buldukça yüksek ücret vermek istemez.”

FABRİKA İŞİ

Daha önceki ev işçisi ile sanayi inkılabından sonraki fabrika işçisinin çalışma şartlarının iç cephesini de inceleyen aynı yazar diyor ki:

“Fabrika işi, ev işi derecesinde hoş değildi. İşçi, evinde çalışırken çoluk çocuğunun eğlendiğini görüyor, münasip gördüğü saatlerde çalışıyor, vaktini bahçesiyle işi arasında bölebiliyordu. Fabrika işçisi ise, gününü makinenin gürültüleri arasında geçirmek mecburiyetinde idi. Düdük çalınca işe başlıyor, yine düdük çalınca işini bırakıyordu. İş yeknasaktı. Bütün gün aynı hareketler tekrar ediliyordu. İş, gayri sıhhi idi ve sınırları bozacak mahiyette idi.”

MENFAAT BİRLİĞİ

Sanayi inkılabının yarattığı “işçi sınıfı” yalnız belli bir yaşa gelmiş erkeklerden ibaret değildi. “İşçi sınıfı” içine emeğini satan her yaştan, her cinsten insan giriyordu. Onun için de hepsinin menfaati bir noktada toplanıyordu. Bu da emeklerinin ucuza satılmasını önlemek, çalışma saatlerini azaltmak, insan yerine konmak ve nihayet birer vatandaş olarak ekonomik, sosyal ve politik eşitliği sağlamak...

İşte, evlerini bırakıp tezgâh başına koşan kadınları da,

bahçedeki, sokaktaki oyunlarını bırakıp fabrika gürültüsü içinde çalışmaya koşan kız-erkek çocukları da, tarlalarından olan köylü delikanlıları da, eski el sanatlarının ünlü ustalarını da içine alan “işçi sınıfı” fabrikalarda aynı şartlar içinde bir hizaya gelmişti.

Sermayeci sınıfın sürekli ve hızlı üretim yapma hırsları milyonlarca insanın bu kârlar uğruna sefalete sürüklenmelerine yol açtı. İşçilerin sağlıkları, hatta o dönemde işçi çocukları aileleri aşırı sömürü yüzünden süratle mahvolmaya başladı. Onun içindir ki işçi sınıfı kendi hayatını ve insanlık haysiyetini korumak için direnmelere koyulmuş, örgütlenmeye yönelmiştir.

KAPİTALİST SİSTEM

Sanayi devrimi, milyonlarca fabrika işçisini aynı tehlikelerle karşı karşıya bıraktığı için dünyanın neresinde olursa olsun işçiler kendi durumlarını düzeltmek ve sosyal adaletsizliğe son verdirmek amacıyla bu düzenin ortaya çıkardığı kapitalist rejime cephe almıştır. İşçiler, işçi sınıfının bir üyesi olarak ne kadar bilince ermişlerse o kadar güçlenmiş ve kapitalist rejimin adaletsizliklerini yok etmeye çalışmıştır.

Bir asır kadar önce başlayan kapitalist sistemin ortaya çıkardığı yeni şartlar işçileri, işverenlerin merhametlerine bırakmıştı. Fakat işveren durumunda olanlar da birbirleriyle rekabet etmekte ve daha ucuza, daha bol imalat yapmaya çalışmaktaydı. Onun için de işçileri ne kadar çok çalıştırır, işçilere ne kadar az ücret öderlerse mallarını o kadar

ucuza elde edebilecek ve öteki işverenlerle rekabet yapıp kendi mamullerini sürdürecektir ve rakibini ezebilecekti. Bu bakımdan işçilerin, işverenlerin merhametlerine sığınmalarının hiçbir değeri yoktu.

Zaten işçiler, eskiden olduğu gibi işverenlerini hemen her gün istedikleri her saatte göremezdi. El sanayii düzeyinde atölyeler küçük, içinde çalışanlar birbirlerini yakından bilirdi. Usta -işçi ilişkisi kolayca kurulabilirdi. Ustalar zenginleşip çalışmaz duruma geçseler de, çalıştırdıkları öteki usta ve işçilerle her gün karşı karşıya gelebilmekte ve birbirleriyle arkadaşlık kurabilmekteydiler. O düzende karşılıklı tanışmanın ve yiyip içmenin verdiği bir insani münasebet, bir yüz yüze utanma vardı. Oysa atölyelerin yerini fabrikalar alıp kârlar çoğalınca fabrikatör yeni yeni fabrikalar kurmaya ve başka başka işlerle de uğraşmaya başladı. Bu işçi-işveren münasebetini de, beraber yiyip içmenin verdiği yakınlık ve bu yakınlığa dayanarak yapılan rica yollu istemeleri de ortadan kaldırdı. İşveren artık, işçisinin ücretini hatıra gönle göre arttırmıyordu. Fabrikalar kurulduktan sonra işveren işinin başında otursa bile yüzlerce, binlerce işçi ile yüz yüze gelmiyordu. Beraberce yiyip içme, konuşup dertleşme olamıyordu. Onun için de “merhamete sığınma”nın hiçbir etkisi yoktu. İşveren çok kere ortaya çıkmıyor, kendi adına hareket eden işveren vekillerine, istediğini yaptırıyor, kötü kişi olmayı başkasına bırakıyordu. Sonra, fabrikaları işleten korporasyonlar, hükmi şahıslar da ortaya çıktı. Onun için de işverenle işçiler arasındaki münasebet gittikçe gayri şahsi hale geldi. Bu yüzden işçiler, gerçek işverenler için “kiralınmış eller” durumun-

daydı. Onların özel hayatları, hatta yaşamaları fazla bir önem taşıymıyordu. Gidecek, kaza geçirecek, hatta ölecek işçilerin yerine yenileri bol bol bulunabilecekti. İşverenler, işçilerin değil refahı, sağlıkları için bile en ufak bir sorumluluk duymuyordu.

ÖLMEYECEK KADAR GEÇİM

Kapitalist sistemin getirdiği düzen içinde işçi için yaşamak demek, ölmeyecek kadar geçim sağlamak demektir. İngiltere’de işçilerin yaşayışı çok feci idi. Fabrika avlularında beslenen domuzların yiyecek kovalarına konulan artıkları almak için çocuklar domuzlarla mücadeleyi göze alacak kadar ağır yaşama şartları içindeydi. (Paul Manton’un 18. Asır Sanayi İnkılabı adlı eseri).

Fransa’da 1834’te ödenen işçi ücretine bakmak durumu anlamak için yeter:

Günde yirmi saat çalışan bir işçi, ailesini geçindirmekten acizdi. Fransa’da erkeklere günde 1.5 frank, kadınlara 90 santim, çocuklara 50 santim veriliyordu.

Almanya’da hapishanelerde yatan mahkûmlara verilen yemeğin kalorisi, işçilere verilen ücretlerle elde edilecek kalorigen yüksekti. Yine Almanya’da sanayi okullarında küçük kızlara dokumacılık öğretilirken, tezgâh başındaki çocuklar biraz yorgunluk eseri gösterince işveren adamları tarafından kırbaçlanır ve çalışmalarının gevşekliğinin giderilmesi sağlanırdı.

Demek ki sanayi inkılabının ortaya çıkardığı kapitalist üretim düzeninin karakteri ve yeni doğan işçi sınıfının içinde bulunduğu şartlar şöyle belirtilebilir:

Makinelerin meydana getirdiği üretim durmadan artmaktadır.

Birtakım insanlar zengin olmaktadır.

Bu zenginler, birbirleriyle işbirliği yaparak şirketler kurmaktadır.

Fabrikaların çoğalması, topraksız köylülerin, az topraklıların ve işsizlerin toplandıkları şehirlerde işçiler aynı şartlar altında çalışmaktadır.

İş süresi, en az 14 saatten başlayarak günde 16, hatta 20 saate çıkarılmaktadır.

İŞÇİLERİN DURUMU

İşçi sınıfına mensup olanlar, artan servetten ve zenginlerin edindikleri refahtan pay alamamaktadır. Aksine bir babanın veya yetişkin bir oğulun çalışması karşılığında alınan para ile o aile geçinememeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak da aile fertleri fabrikalara akın etmek zorunluğunda kalmıştır. Babalar ve ağabeyler, geçimi sağlamak için yeni insanlara ihtiyaç duymuş ve çocuk yapmada fayda görenlerin aileleri kısa süre içinde kalabalıklaşmıştır. Bu durumda hesap şu olmuştur:

Evlenmek, çalışabilecek ve ücret alacak bir kişiyle hayatı birleştirmek, daha iyi yaşayabilmeyi sağlamaktır. Doğacak çocuklar 5-6 yıl sonra eve yeni gelir getirecek birer emekçi olacaklardır. Nitekim, çocuklar 5-6 yaşına bastı mı, fabrikaların yollarını tutmuşlardır. Bir yandan eve gelir getirecek insanlar artarken, bir taraftan da bu yeni işçiler, işsizliğin tohumunu da beraber getirmektedirler. Üstelik ço-

cuk işçilerin fazlalığı ve kendilerini fabrika kapılarına koşturan düşük ücret düzeni, yeni işçi çocukların ortaya çıkmasıyla düşük ücretlerin daha da düşmesine yol açmıştır.

Ama bu aşırı istismar, işverenlerin insanlık dışı davranışları ve kârdan, aşırı kazançtan başka hiçbir varlığa değer vermemeleri, işçilerin birçok direnmelerine, başkaldırmalarına ve haklarını korumak için teşkilât kurmalarına sebep olur. İşçi sınıfının kıpırdayışı, devletlerin de bu aşırı istismar düzenini frenleme isteklerine yol açtı. Sanayi in-kılabının başladığı İngiltere’de bu yolda ilk adım 1802 yılında atıldı. Yoksul, kimessiz çocukların korunması için devlet tedbirler almak zorunluğunda kaldı.

İLK SOSYAL YASALAR

Emeğin korunmasını amaç edinen bu yasa Britanya yün-lü ve pamuklu dokuma fabrikalarında çalışan çocuk işçileri koruyan hükümler getirdi. Ancak bu kanun, o yılların çocuk emeğini korumaya yetecek nitelikte değildi. 34 yıl sonra 1846’da bu defa iş süreleri ve çocuk işçilerin çalıştırılmasından doğan sakıncaları önlemek amacı güden yeni bir kanun çıkarıldı. Böylece 1802 kanununun uygulanmasını önleyen teftiş (denetim ve kontrol) mekanizması yokluğu giderildi. Teftiş işleri devlet memurlarıyla yapılır duruma getirildi. 1842’de maden endüstrisinde, 1847’de ise tekstil endüstrisinde çalışanları gözetim değişiklikler yapılarak bir iş hukukuna doğru gidiş başladı. Sonunda 1878’de işçiler ve emeğin düzenlenmesiyle ilgili ne kadar yasa varsa hepsi “Fabrika ve küçük sanatlar kanunu” adı altında toplandı.

ALMANYA'DAKİ DURUM

Almanya'da fabrikaların kurulması ve işçi sınıfının doğuşu, İngiltere'den 60 yıl kadar sonra olmuştur.

19. asrın ilk yarısında Almanya'da köy ekonomisine uygun bir endüstri vardı. Avusturya'da da durum aynıydı. Avusturya müstakil milli hükümetlerden müteşekkildi. En önemli müstakil parçasını teşkil eden Macaristan'da 100 bin nüfuslu ancak bir şehir vardı.

Memleketin sanayii daha henüz lonca usullerinden kurtulamamıştı. Avusturya'da mevcut kanuna göre ancak loncadan usta izin ve unvanını alanlar sanatla uğraşabilirlerdi. Prusya'da da aynıydı. 19. yüzyılın kırkinci senesinde (1840'ta) 457 bin 365 müstakil dükkânda çalışan usta ile bunlarla beraber çalışan 384 bin 783 kalfa ve çırağa karşılık 75.000 sanayi müessesesinde 550.000 işçi çalışıyordu. Ev sanayii son derece yaygındı. Örneğin, Prusya'da müesseselerdeki dokuma tezgâhlarının sayısı 585.835'ti. Makine, sanayide kendisine yeni yeni yol açıyordu.

Almanya'yı 19. yüzyılın sonlarına nispetle 1848'e kadar kapitalizmden önceki dönemde saymak doğru olur. Bununla beraber daha 19. yüzyılın başlangıcından başlayarak kapitalizmin süratle büyümesi göze çarpıyordu. 1848 yılında köylü omuzlarında Ortaçağ ağırlığının önemli bir bölümünü taşıyordu. Köylünün şahsen hür olması Prusya'da 1807'de, Avusturya'da ise daha 1781'de ilan edilmişti. Fakat köylü ziraatçı olarak ya da toprak sahibi olarak serbest değildi. Prusya'da da ancak 19. yüzyılın ilk çeyreğinde, bu arada 1820'de bazı pek zengin köylülere toprak sahibi ol-

mak, derebeye ait yetkileri satın almak imkânı verildi. Avusturya'da köylüyü toprak sahibi yapmak hususunda 1848 yılına kadar hiçbir şey yapılmadı. Macaristan'da köylüler yılda 100 gün angaryaya mecbur ediliyor ve birçok mecburiyetlerden başka kendi üretiminin onda birini kiliseye, dokuzda birini ağaya veriyordu. Ağanın üstün ev hakkı, vergi imtiyazı, mahkeme hâkimiyeti, kendisini köylünün amiri ve hâkimi yapmıştı.

TARIM KALKINMASI

10 yıllık bir tarım kalkınması asilzadelerin tabakalaşmasına yol açmıştı. Hükümette tensikat yapmak isteyen büyük derebeyler-muhafazakârlar çok kere asilzadelerin aleyhinde çıkış yapıyorlardı. Fakat genellikle asilzadeler eski nizama bağlıydılar. Tarım kalkınması bunlara halka ve devrime karşı mücadele imkânları vermişti. İngiltere'nin oldukça makineleştiği bir devrede henüz daha eski sistem köylü çalışmasına dayanan Alman tarımının niteliği yüksek ve parlaklıktı. Kendisinde hem feodal, hem de kapitalist unsurları toplayan Alman asilzadeleri gittikçe yükseliyordu. Kapitalist gelişme, şehir burjuvazisini de ileriye doğru itiyordu. Fakat bunlar önemsiz bir tabaka teşkil ediyorlardı. "Alman burjuvazisi Fransız ve İngiliz burjuvazisi gibi temerküz etmiş ve o kadar zengin değildi. Sanayi bölgeleri azdı ve birbirlerinden çok ayrıydılar." Sanayi gelişmesi Londra ve Paris gibi hiçbir büyük temerküz yaratmamıştı. Fakat burjuvazi gittikçe kuvvetlenmeye ve hükümet iktidarını istemeye başladı. Onun tesiri, daha doğrusu onun

çıkarlarına olarak 1818’de himayeci tarife sistemi uygulandı ve 1834’te gümrük birliği kuruldu. 1840 yıllarında liberal burjuvazi sosyal gelişmenin önemli bir faktörü olmaya başladı. Bununla beraber o hükümet değişikliğinin kesin bir gücü olamamıştı. Onun için burjuvazinin devrimde yapacağı şeyleri küçük burjuvazi ve hatta bazı yerlerde Macaristan’da “küçük mahaller asilzadeleri” yaptı. Küçük burjuvazi, halkın en önemli ve sayıca en kalabalık bölümünü teşkil ediyordu. Kapitalizmin gayet yavaş gelişen bu safhasında şehir burjuvazisi çok ılımlı hareket ediyor, monarşist hükümet karşısında daima aşağıdan alıyor ve o zayıflamaya başladığı zamanda onunla aynı safta bulunduğunu ilan ediyordu. Burjuvazi ilk adımı attığı zaman şehir burjuvazisi (Biyürgerler) liberalizme ilgi gösteriyorlardı.

MAKİNELERE HÜCUM

Almanya’da fabrika işçileri 1840’ta önemsiz bir azınlık teşkil ediyordu. Büyük endüstri proletaryası hatta Berlin ve Viyana’da bile çok önemsiz gruplar halindeydiler. Proletaryanın esas kitlesi küçük sanatkârlar ve lumpen proletarya idi. 1844’te Silezya’da isyan patladı. Silezya ev dokumacılığı sanayiinin geniş ölçüde yayıldığı bir memleket, aynı zamanda da büyük derebeylerin bulunduğu bir yerdi. Burada Almanya’nın diğer memleketlerden daha fazla olarak eski ve yeni sistemlerin elemanları bulunuyordu. Aç kalan dokumacılar makineleri kırdılar, fabrikaları yaktılar. İsyan çabuk bastırıldı. Buna benzer isyanlar Bohemya’da ve memleketin öteki bölgelerinde de tekrarlandı. İnsiyaki ola-

rak parlayan işçi hareketinin şiarı: Makine ile mücadele idi. Bir kısım küçük sanatkârlar lonca sisteminin geri geleceğini umuyorlardı. 1847 buhranı dolayısıyla hükümet merkezi şehirleri Viyana ve Berlin işsiz ve sanatını kaybetmişlerle doluydu.

ÇOCUKLARI KORUMA

Almanya'da kapitalist düzenin doğurduğu aksaklıklar ve işçi sınıfının bilinçlenme yolundaki çabaları 1839'da hiç olmazsa çocuk işçilerin korunması yolunda ilk adımların atılmasına sebep oldu. Çocukları Koruma Kanunu'nun uygulanışından mahalli zabıta sorumlu tutuluyordu. 1853'te bu kanun yeni ihtiyaçlara göre değiştirildi. 1869'da bütün Almanya'yı kapsayacak bir niteliğe kavuşturuldu ve Alman "Sanayi Kanunu" ortaya çıktı.

Fransa'daki durum da kendi sanayi devriminin seyri düzeniyle ilgili idi. İş gücünün korunması Fransa'da ancak 1813'te hatra geldi. İlk yasa maden ocaklarında çalışanların güvenliğini gözetmekteydi. 1841'de çıkarılan çocuk işçileri koruyucu hükümler 1874'te kadın işçileri de koruyucu hükümlerle kuvvetlendirilmişti. 1885'te sanayii denetlemek amacıyla bir müfettişlik düzeni kuruldu ve işçi emeği ile birlikte işçi sağlığı da kanun himayesi altına alındı.

Sanayi inkılabının doğuşu ve gelişmesi, işçi sınıfının verdiği çetin mücadelelerle sosyal ve politik sonuçlar doğurdu. Kapitalistler kârdan başka bir şey düşünmedikleri için, kapitalist hükümetler bile bu emek sömürsüne belli bir oranda koruyucu hükümlerle dizgin vurmak eğilimi

göstermişlerdi. Bunun bir sonucu olarak da 1897’de işçilerin korunmasını ele alan bir uluslararası kongre düzenlendi. 1901’de de Uluslararası İş Bürosu Bal şehrinde (İsviçre’de) kuruldu. Ve bu örgüt sonraları Uluslararası Çalışma Teşkilâtı olarak hizmetlerine devam etti.

POLİTİK MÜCADELE

Kapitalist düzen, işçinin doğal özgürlüklerini kıra parçalaya, sağlığını boza boza, hayatını kısıltı kısıltı sürdürükçe insancıl istekler bu düzenin bozukluklarını gidermeye çalışırken işçiler de bilinçlenmede çeşitli devreler geçirdiler ve bugün birçok memleketlerde kendi partilerini işbaşına getirecek güce eriştiler. Böylece işçiler tarafından yönetilen ve işçiden yana görüşlerle çıkarılan yasalarla insanlık haysiyetine uygun bir hayata kavuştular, kavuşma yoluna girdiler, ya da o yolu açma mücadelesine giriştiler.

Demek ki sanayi inkılabı, insanlar arasındaki üretim ilişkilerini değiştirince yavaş yavaş dünyaya yayılan icatlar ve keşiflerle işçi sınıfı doğmuş ve çağımızın en önemli sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Sanayi devrimi sonunda yasalar çıkarılırken ilk önce çocuk ve sonra kadının korunmasının akla geliş nedenini Marx şöyle belirtir:

“Makineler, adale gücünü vazgeçilmez olmaktan çıkardığı ölçüde, adale gücü olmayan veya vücut gelişmesi tamamlanmamış, ve fakat organları daha kolay biçim alabilen işçileri işe koşacak araçlar haline gelirler. Bu sebeple, makine kullanan kapitalistinağzından çıkacak ilk söz kadın ve çocuk emegidir! Bu muazzam emek ve işçi ikame kaynağı, çok

geçmeden, işçi ailelerinin bütün üyelerini, yaş ve cinsiyet farkına bakmaksızın, doğrudan doğruya sermayenin hâkimiye-ti altına vererek, ücretli işçi sayısını arttırmakta yararlanan bir araç haline gelir. Kapitalist için yapılan mecburi iş, sadece çocukların oyun zamanlarına el koymakla kalmaz; aile çevresinde geleneksel sınırlar içinde olmak üzere, ailenin kendisi için harcayacağı özgür zamana ve emeğe de el koyar.” (Kapital, I. C. 3, Kitap, Sol Yayınları)

Karl Marx, bu arada “makine”nin neye yaradığını ortaya koyar;

“...makine, daha başından itibaren, sermayenin asıl ve gerçek istismar konusu olan beşeri istismar malzemesini çoğaltmakla kalmaz aynı zamanda istismar derecesini de yükseltir.” (age)

Marx, işçi ile makine arasındaki savaşı anlatırken şu tarihi olayları hatırlatır:

“17. yüzyıl boyunca hemen hemen bütün Avrupa’da kurdele ve şerit dokumakta kullanılan bir makine olan kurdele tezgâhına karşı, işçi ayaklanmaları olmuştur. 17. yüzyılın ilk otuz yılı sonunda (takriben 1630’da), bir Hollandalının Londra yakınlarında kurduğu rüzgârla işleyen bir hızar, halkın taşkınlıklarına maruz kalmış ve yıkılmıştı. İngiltere’de su gücüyle işleyen hızarlar, hatta 18. yüzyılın başında bile halkın parlamento tarafından da desteklenen direnme ve karşı çıkmasının ancak büyük güçlkle üstesinden gelebilmişlerdi. Everet 1758 yılında su gücü ile işletilen ilk yün kırma makinesini yaptığı zaman, makine (bu yüzden) işlerinden olan 100 bin kişi tarafından ateşe verilmişti. O zamana kadar geçimlerini yapağı tarama işiyle kazanmakta olan

50.000 işçi Arkwright'ın yapağı tarama ve havalandırma makinelerine karşı parlamentoya dilekçeler vermişlerdi. İngiltere'nin manifaktür bölgelerinde 19. yüzyılın ilk 15 yılında görülen ve özellikle buharla işleyen dokuma tezgâhlarının kullanılmaya başlanmasının sebep olduğu, Ludistler hareketi (yani makinelerin tahribi, bu harekete Ned Lud adında bir işçi önyak olduğu için bu gibi olaylara Ludizm deniyor) diye bilinen muazzam tahrip hareketi, bir Sidmouth, bir Castlereagh ve benzerlerinin kurdukları anti-jakobin hükümetlere en gerici ve en şiddetli baskı tedbirlerini almakta bahane hizmetini görmüştü. İşçinin makine ile bunun kapitalistçe kullanımı arasındaki farkı görmesi, ve dolayısıyla hücumlarını maddi üretim araçlarının kendilerini değil de bunların toplumsal istismar aracı olarak kullanılmasına karşı yöneltmeyi öğrenmesi, zaman ve tecrübeyi gerektirir.” (age)

Bunları hatırlatan Marx şu sonuca varır:

“Bir bütün olarak kapitalist üretim biçiminin, iş araçlarına ve emek ürününe, işçiye karşıt olarak verdiği bağımsız ve yabancılaşmış karakter, demek oluyor ki, makine ile, tam bir zıtlık halini alıyor. Bunun için de makine ile birlikte, ilk defa olarak, işçinin iş -aracına karşı şiddet ve hiddetle başkaldırdığı görülür.”

Bu sonuçları iyi değerlendirebilmek için sanayi devrimini daha iyice incelememiz zorunluğu vardır.

BURJUVAZİNİN GALİBİYETİ

Konuyu biraz daha derinleştirelim:

18. yüzyılın sonlarındaki iki değişiklik toplumların sos-

yal yapılarında egemenliğı ellerinde tutanlar arasında yer değışikliğine yol açtı. İngiltere'deki sanayi inkılabı ve Fransa'daki Büyük inkılap, burjuvazinin galibiyeti ile sonuçlandı. Endüstri devrimi ekonomide, Fransız İnkılabı politikada ağır bastı. Fakat teknik devrimin politik önemi, 1789 Büyük Fransız İnkılabı'nın teknik öneminden az değildi.

Avrupa'da kapitalizmin gelişmesi daha 16. yüzyılda Amerika'nın keşfinden sonra başladı. Bununla birlikte 18. yüzyılın son 75 yılında ticaret burjuvazisi ve mutlakiyet idareleri egemenliğini sürdürdü. Mutlak hükümetler, ayrı ayrı derebeylerin ve bunların içinde en güçlüsünün, burjuvazinin yardımıyla hâkimiyetini kurmasından doğdu. Burjuvazi mutlak idarelerin politikasını etkiliyor, mutlak idareler de burjuvazinin çıkarlarını koruyordu. Kapitalistler, bu değışikliklerin olageldiğı sıralarda şehir komünlerinin derebeylerle mücadelesinde sınıf olarak yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladılar. İngiltere'de 17. yüzyılda iki devrim sonunda parlamento düzeni kuruldu. Fakat egemenlik henüz daha büyük toprak sahipleriyle tekelci ticaret kapitâlinin birliğinde ortaya çıkıyordu. Burjuvazi hükümeti, bugünkü parlamentoya dayanan hükümet biçiminde değildi. Bu parlamenter burjuva hükümeti bugünkü büyük endüstri değışikliğinin sonucu olarak kuruldu. Kapitalizmin tarıma akışı ve makinenin meydana çıkması ekonomik devrimin temellerini kurdu. Ekonomik alanda büyük endüstriyi, politik alanda da bugünkü bilim ve demokrasiyi endüstri devrimi ortaya çıkardı. Bu ekonomik değışiklik, kendisiyle birlikte politik bir reforma da sebep oldu. Bunun sonucu 1789'da egemenliğı alan burjuvazi Avrupa kıtasında kapitalizmin gelişmesini kuvvetle sağladı.

DERİN BİR DEVRİM

Büyük endüstrinin önemi o kadar arttı ki, sanayi devrimini inceleyen tarihçilerden Mant bir yerde “Büyük ve parlak darbelerle birçok politik inkılaplar oldu. Fakat bunun kadar derin olmadı” diyor.

Sanayi inkılabı derin bir inkılaptı. Çünkü, bu inkılap, eski cemiyeti yıktı. Derebeyliğin kuruluşu yerine burjuva toplumunun geçmesini kolaylaştırdı.

Bu değişiklik de diğer inkılaplar gibi, birçok yıllarda hazırlandı. Bu inkılap başlıca Avrupa memleketlerinde (İngiltere, Fransa, Almanya) makine üretiminin galibiyeti ile ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında son buldu.

Tarih sahnesinde şimdi yeni sınıflar, burjuva ve işçi sınıfları çıkmış bulunuyordu. Ekonomik yönden ileri bir sınıf olan burjuvazi, endüstri devrimi döneminde ve politik devrimde toplumun gerici sınıfları olan asilzade ve ruhban (din adamları - rahipler) sınıfı ile mücadele etmiş ve galip gelmişti. Fakat işçi sınıfı, 4. tabaka olarak tarih sahnesine çıktıktan sonra burjuvazinin elinde tuttuğu ilerici ve devrimci sınıf niteliği işçi sınıfına geçti. Burjuvazi, mülkiyeti ellerinde tutanların bütün gruplarını, bu arada derebey artığı sınıfları kendi etrafında topladı. Bu yüzden burjuvazi gerici, devrimlere karşı bir sınıf halini aldı. Buna karşılık işçi sınıfı ise, kapitalizmin süratli ve sürekli gelişmesi sonunda, parçalanmış, harap olan halkın orta tabakalarını da arasına alarak devrimci bir sınıf durumuna geçti.

TOPLUMUN ELEMANLARI

Kapitalist toplumun esas elemanları sermaye ve işçi

kuvvetidir. Çünkü kapitalist toplumun ortaya çıkması için çıkarları birbiriyle bağdaşmayan iki sınıfın varlığı zorunludur. Bunlardan birisi üretim araçlarının sahibi olup, varlığını sürdürebilmek ve fazla kârını her an biraz daha artırmak için iş kuvvetini satın alanlardır, öteki de üretim araçlarından yoksun, yalnız emek gücünü satmakla yaşayabilen serbest işçilerdir. Yani yaşamak için lazım gelen vasıf ve üretim araçları kapitalistindir. İşçiler ise, üretim araçlarından yoksun ücretli insanlardır.

Bu iki sınıf nasıl ortaya çıktı?

KAPİTALİZMİN DOĞUŞU

Üretimin, üretim araçlarından ayrılığını gösteren tarihsel gelişme bize kapitalizmin nasıl ortaya çıktığını anlatır. Müstahsilin mallarını zorla ele geçirmek “iptidai birikim” seyridir. Burjuva toplumunun itici kuvveti sermaye (=kapital) olduğu için topluma kapitalist toplum denmiştir. Fakat kapital da, “artık değer”in birikmesi ile meydana gelir. “Artık değer” de ancak kapitalist üretim sisteminde elde edilir. Kapitalist üretim için emtia üreticisinin elinde kapital, kütlelerde de iş kuvvetinin bulunması zorunludur. O halde, kapitalist birikim, iptidai birikimle anlatılabilir. Fakat bu iptidai birikim, kapitalist üretimin bir sonucu değil, aksine çıkış noktasıdır.

Bu ilk birikim, varlıklı sınıfların yoksul sınıflar üzerinde yaptıkları zora dayanan bir devrimdir. Bu devrimin kökleri kapitalist toplumdan önceki toplumdadır. Kapitalist toplumun ekonomik yapısı, derebeylik ekonomik yapı-

sından fişkırmıştır. Derebey ekonomi yapısının dağılması, kapitalist ekonomi yapısının elemanlarını serbest bırakmıştır. Bu değişikliğin klasik memleketi İngiltere olmuştur. İngiliz kapitalizmi ticaret yoluyla sağladığı büyük kârları, Avrupa'nın, özellikle Asya memleketlerinin iş kuvvetini sömürme ve servetini emme suretiyle kuvvetlendirmiştir. Dünya ticaretinin gelişmesiyle beraber öteki Avrupa memleketlerine göre İngiltere'nin 18. yüzyılda faydalandığı bazı özellikler vardır. Örneğin, memlekette lonca ve gümrük müesseselerinin kaldırılması, kısmen halk kütlelerine tanıyan serbestlik, İngiliz kapitalizminin gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Aslında İngiltere'nin sosyal kuruluşu da onun ekonomik gelişmesini etkilemiştir. İşte İngiltere'deki muazzam sermaye ve iş kuvveti birikiminin esas etkenlerini bunlarda aramalıdır.

TÜCCARIN DURUMU

Sanayi kapitalizmi kuruluncaya kadar tüccar, üretimin teşkilatçısı durumundaydı. 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar İngiltere'nin ticaret ve sömürgelerindeki yayılışı ve gelişimi hareketinde tüccarın büyük rolü vardı. Burada ticareti yalnız iç ticaret olarak anlamamak gerekir. Bu ticaret aynı zamanda deniz aşırı memleketlerle yapılan ticareti de kapsar. O zamanlar da insanlar baharat, ziynet eşyası, değerli kumaşlar, kıymetli madenler ticaretiyle uğraşırlardı. Dış ticaret sayesinde memleket kendi üretiminin gerektirdiği pamuk, ipek ve benzerlerini hammadde olarak elde ediyordu. İngiltere'nin ticaret kudretinin artması, onun ekonomik

kudretinin süratle gelişmesine sebep oldu. Denebilir ki İngiltere'nin tarihi, onun sömürgelerinin gelişmesi tarihidir. İngiltere'nin sömürge kudreti de derece derece olmuştur. İlk gelişme 16. yüzyılın sonlarında başladı. 1581'de Türkiye ile ticaret maksadı ile bir Yakın Şark Kumpanyası, 1600'de Hindistan için Şarki Hindistan Kumpanyası kuruldu. İngiltere'deki gelişmenin ikinci safhası 1648 devrimi zamanında oldu. Sömürge egemenliği için İngiltere ile Hollanda arasındaki kavgalar 17. yüzyılın sonlarına kadar sürdü. 18. yüzyılın başlangıcında İngiltere Hollanda ile birleşerek Fransa'ya çullanıverdi. Bu kavgalar bütün yüzyıl boyunca ve Napolyon'un yenilgisine kadar sürdü. 126 yılın 64 yılını İngiltere savaşıyla geçirdi.

SAVAŞ NEDENİ

Bütün bunlar, sömürgeler ve hammaddeler yoluyla sermaye birikimi için yapılıyordu. Sermaye birikimi el sanayi ve ticaret çerçevesi içinde mümkün olamıyordu. Kapitalizmden önceki devrede ticaret bir çok masrafları gerektirdiği için, tüccar malına ne kadar zam yaparsa yapsın, büyük bir kâr sağlayamazdı. Kapitalist dönemden önceki zamanlarda büyük sermaye ancak büyük toprak sahiplerinde vardı. Diğer tabakalar ticaret ve üretimi ancak tefecilik yoluyla yapıyorlardı. Fakat faiz almak için de yeteri kadar kapital gerekti. Bu kapital, sömürgelerin yağmasıyla elde ediliyordu. Bu sömürge yağmacılığının hiç sınırı yoktu. Sömürgelerden büyük miktarda altın ve gümüş elde ediliyordu. Birtakım büyük memurlar, tüccarlar, yağma yoluyla

sömürgelerin altın ve gümüşünü soyuyorlardı. Tüccarlar, sömürgelere emtia götürüyorlar, buna karşılık onlardan yüzde beş yüz değerli şeyler alıyorlardı. Hele esir ticareti çok kârlı oluyordu. Bir sömürge eşyası sayılan esir işi de Avrupa patronları için az kârlı değildi. Sömürgelerde zorla iş yaptıрма bir yasa halindeydi.

HÜKÜMETİN DURUMU

Sermayenin birikmesi politikasında hükümet, tüccarı koruyordu. Çünkü hükümetin kendisi de doğrudan doğruya yağmaya katılıyordu. İngiltere devlet mekanizması, birçok tedbirlerle tüccarı koruyordu. Bunlardan biri de Kromvel tarafından 1651'de yayımlanan deniz ticaret kararnamesiydi. Bu kararname, İngiltere'nin deniz kudretini ve onun Avrupa memleketleri deniz kuvvetlerine üstünlüğünü belirtiyordu. Avrupa'dan emtia ithaline yalnız İngiliz gemileriyle izin veriliyordu.

Alınan özel tedbirler sömürgelerde endüstrinin gelişmesini frenliyor, İngiltere için zaruri maddelerin elde edilmesi amacını güdüyordu. Sermaye birikimini teşvik eden bu gibi tedbirlerin hükümetin vergi politikasında, gümrük politikasında görmek mümkündü.

Vergiler, genellikle halka yükleniyordu. Bunların toplanma işini satmak, kapitalistlerin zenginleşmesine yardım ediyordu. Koruma sistemi, memleket endüstrisini dış rekabetten koruma amacına yönelmişti. Böylece hükümet; zengin fabrikatörler yaratmaya çalışıyordu, ulusal endüstriyi teşvik amacıyla milyonlarca sermayeyi, fabrikatörlerin cep-

lerine akıttı. Neticede, kapitalizmin esas elemanlarından biri olan kapital teşekkül etti.

İŞÇİLERE İHTİYAÇ

Fakat kapitali üretime sokabilmek için de kendi işgücünü satmak zorunda olan yeteri kadar işçi kütlesi gerekti. Buna çare bulunmalıydı. Köylüleri topraktan yoksun bırakmak, onları köyleri bırakmaya zorlamak, kapitalizmin kendine gereken işgücünü bulmak için başvurduğu tedbirlerden biri oldu. Bu arada yün elde edilmesi gerekçesiyle geniş araziler otlaklar haline getirildi. Sonra da hazine arazisinde ekmek fabrikaları kuruldu. Böylece İngiliz kapitalizmi köylere girdi. Şehirler büyümeye başladı. Para ekonomisinin gelişmesi, köylü topraklarının sömürülmesinin artmasına yaradı.

İngiltere'nin ada olması, dış ticaretinin genişlemesini kolaylaştırıyordu. Yün elde etmek için zengin otlaklar, koyun sürüleri çok olan zenginlerin büyük kârlar sağlamasını çabuklaştırdı. En sonunda “koyunlar, insanları yedi”. 1699-1701 yıllarında yünlü ihracatı bütün İngiltere'nin beşte iki ihracatı tutarındaydı. 1670 - 1771 yılında ise bu miktar tüm ihracatın üçte birini buldu. 15. yüzyılın ilk 30 yılı içinde yün fiyatı 28 funt 8 şilin, 1/4 pensti. Bu fiyat 1541 - 1580 yılında 17 şilin 4 pense çıktı. Bu durum, kapitalin tarımda yün üretimine yatırılmasının ne kadar kârlı olduğunu gösteriyordu. Onun için yün, İngiliz halkınca kutsal bir ürün sayılıyordu. İngiliz yünlerine karşı isteklerin artışı, otlakların genişletilmesini gerektirdi. Bu gerek de köy-

l  elindeki arazi satın alma çabasının artmasına yol açtı. Köylüleri süratle topraksızlaştıran bu gelişme iki dönem içinde incelenebilir:

1- 15. yüzyılın sonundan 16. yüzyılın sonuna kadar süren yıllar.

2- 150 yıllık bir duraklamadan sonra 18. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve 19. yüzyılın ikinci yarısında biten dönem.

İNGİLİZ KÖYLÜLERİ

Bu konuyu daha iyi anlayabilmek için tarım devrimine kadar İngiliz köylülerinin içinde bulundukları koşulları görmekte yarar vardır:

İngiltere’de tarım devrimi, hayvancılıktan çok araziye dayanan eski sistemden genellikle sınırlandırılmış bir tarım sistemine geçiş şeklinde olur. Bu devrime kadar müstakil küçük toprak sahipleri sınıfı memleketin b y  k  o unlu unu teşkil ediyordu. Bu durum derebeylik üretim düzeninin ta kendisiydi. Toprak; mümkün olduğu kadar çok, başkalarına ba lı köylüler arasında bölünmüştü. Toprak a asının, “Efendi”nin gücü, kendisine ba lı köylülerin sayısıyla     l y rd . Onun için İngiliz toprak a aları, küçük toprağında bağımsız çalışan köylüleri bu düzende kendi hallerinde, fakat genellikle kendilerine muhtaç şekilde bırakmayı uygun buluyorlardı. 15. yüzyıl, toprak sahibi köylülerin parlak devriydi. Gerçekten de eski İngiliz mir  arazisi 15. yüzyılda parçalara ayrılmıştı. Serbest köylüler bunlardan yararlanabiliyordu. Fakat zamanla lordlar kendi ara-

zilerindeki ormanları, otlakları istedikleri gibi kullanmaya başladı. Ayrıca lordlar, devlet topraklarından da kendi toprakları kadar yararlanma hakkını kazandı. Hükümet 15. ve 16. yüzyılda toprak mülkiyetinin ve büyük koyun sürüleri beslemenin aleyhinde idi. 1574'te bir kararla bir kişinin ancak 200 koyun besleyebileceği bildirildi. Bu karar alındığı vakit kapitalizm küçük mülkiyete girmemişti. Küçük toprak sahibi köylüler hükümetçe desteklenmekteydi. Lordlar, hemen bu karar aleyhinde harekete geçtiler. Kararı tanımadılar. Böylece tarım devrimine kadar İngiliz köylüleri tabii ekonomiye dayanan kapalı bir bütün halinde kaldı. Ekonomik teşebbüs de söz konusu değildi.

14. ve 15. yüzyıllarda otlaklar ziraat yapılan araziye nispetle 2,4 defa daha küçüktü. 17. yüzyılda bunların oranı birbirine eşitleşti. 19. yüzyılın başında ise otlaklar ekelebilen arazinin üç katı arttı.

Lordlar, kendi sürülerini kendi topraklarında otlatıyorlardı. Bu toprak parçalarının etrafını da çevirmişlerdi. 1549 yılında çıkan bir karara göre “etrafını çevirmek”, yalnız kendisine ait toprağı sınırlamak anlamına gelirdi. Lordlar ve mülk sahibi köylüler herkese ait toprakların bölüşülmesinde ortak çıkarları olan kimselerdi. Geriye küçük arazisi olan büyük bir köylü grubu kalıyordu. Bu topraklar da zaten satın alınıyordu. En çok haksızlığa uğrayanlar, az bir toprağı olan ve başkalarına ait topraklarda çalışan köylülerdi. Çünkü lordlar kendilerini bütün köyün topraklarına hâkim sayıyordu. Fakat otlakların herkese açık olması, lordların sürülerini genişletmelerine engel oluyordu. Onun için de lordlar küçük toprak sahiplerini topraklarından kovmak,

otlakları yalnız kendi sürülerine bırakmak için var güçleriyle çalıştılar. Başkalarına ait toprakları çitlerle çevirmeye ve kendilerine aitmiş gibi göstermeye baktılar. Durumu gören küçük toprak sahipleri, ellerinden gideceğini sezererek, arazilerini lordlara ve serbest köylülere satmaktan başka çare olmadığını gördüler ve buna koyuldular.

Lordlar, köye ait toprak parçalarını çitle çevirirken haksız yere kendi mülklerini genişletiyorlardı. Köylülerin topraksızlaştırılması, iç pazarlarda tarım ürünlerinin tüketimini arttırdı, iç pazarların genişlemesine sebep oldu. Köylü, önceleri kendi tüketimine yarayan şeyleri kendisi imal ediyordu. Şimdi onları satın almak zorundaydı. Hammaddeler ve üretim eşyası böylece emtia haline geldi. Bu da 18. yüzyılın sonunda tarımı geliştirme zorunluğunu ortaya çıkardı.

VARLIKLİ SINIF

Büyük malikâneler vücuda getirmek hevesi 18. yüzyılda varlıklı sınıfın itici gücü oluverdi. Ticaret sermayesi de tarıma heveslendi. Tüccar da toprak sahibi olmaya, koyun sürüsü beslemeye, ya da bir patron gibi ekim tarlalarını işletmeye ve genişletmeye başladı. Toprağın işlenmesi mükemmelleşti, hayvan bakımı arttı, toprak ve buğday fiyatı yükseldi. Köy ekonomisinin kapitalistleşmesi hareketi belirdi.

Kapitalin köye girmesi, yalnız köylünün yoksullaşmasını değil, büyük toprak sahiplerinin zenginleşmesi sonucunu da verdi. Bu olay İngiltere’de şehirlerin büyümesi ve memleketin sanayileşmesi ile de ilgiliydi. 1700’den 1750 yılına kadar İngiltere nüfusu yüzde 19 arttı. 1760’tan 1801’e kadar

bu oran yüzde 59'a çıktı. Bundan başka nüfus artışı memleketin endüstri yönünden gelişen bölgelerinde görüldü. Mesela Lankişir'de 1700'den 1750 yılına kadar nüfus yüzde 78, Morkişir'de yüzde 52 arttı. Bu şehirler pamuk yün dokuma endüstrisinin toplandığı yerlerdi. Oysa tarımla uğraşan bölgelerde, mesela Kent'te bu artış ancak yüzde 20 oldu. Nüfus, ticaret merkezi olan şehirlerde de arttı. Önemli bir ticaret limanı olan Liverpool 1685'te 4000 kişilik bir şehirdi. 1760'ta nüfusu 32.000 kişi oldu. Mançister de 6000 kişilik bir limandan 40.000 kişilik bir şehir haline geldi. Böylece halkın mesleğinde de gruplaşma oluyordu. 17. yüzyılın sonunda çiftçilikle uğraşanlar 4.275.000 kişi, ticaretle uğraşanlar 246.000 kişi, manifaktürde uğraşanlar 240.000 kişi idi.

İlk sermaye birikimi sonucunda sermaye ve işgücü tamamen ortaya çıktı. Bunlar endüstrinin gelişmesini sağlayan etkenlerdi. İngiltere endüstrisinin başlıca dalı olan yün endüstrisi 13. yüzyılda bir nüve halinde idi. 14. yüzyılda Hollanda'dan çuha yapmak sanatı gelmişti. Ziraattaki bir sürü gelişmede Hollanda'nın etkisi vardı. İngiltere'nin endüstri merkezinin gelişmesini ticaret şehirlerinin gelişmesi destekledi.

TÜCCARA AÇILAN YOL

Para ekonomisi eski düzen üretim usulünü parçaladı. Sanatkârlar tarım işlerinden ayrıldılar. 14. ve 15. yüzyıllarda sanatkârların lonca teşkilatları dağıldı. Vaktiyle kendi yapıp kendi satan sanatkâr şimdi yalnız üretici durumunda kaldı. Küçük sanatkârlar arasından ayrılan bazı kimseler pa-

zarların genişlemesi dolayısıyla üretenin malını tüketene satmaya uğraştı. Böylece tüccar zümresi yavaş yavaş sanat-kârların üzerinde egemenliklerini kurmaya başladı. Bu sırada kanunlar çıkarıldı ve üretenin, satışla, tüccarın da üretimle uğraşması yasaklandı. Fakat bu iki yasak bir noktada birleşti: Tüccara, üretimin teşkilatçısı olma yolunu açtı.

Ancak şunu göz önünde tutmak gerekirdi: Üretim, fabrikalaşmadan önce birtakım merhaleler atladı. Köylülerin topraksızlaştırılması, loncaların tazyiki, sanatları köye götürmüştü. Yalnız makine üretiminin gelişmesi sonunda şehirler yeniden endüstri merkezi haline geldi. Vaktiyle köy ailesi kendi hammaddelelerinden kendi üretim araçlarıyla ve kendi gücüyle kendi evinde tüketim eşyasını üretiyordu. Sanayici-çiftçi kendi hammaddesini kendi üretiyor ve ailesiyle beraber çalışarak iplik veya dokuma yapıyor, onu bulunduğu yerin pazarında oradaki dükkâncıya, ya da bunları toplayan tüccara satıyordu. Sonraları hammaddeyi ve üretim aracını tüccar vermeye başladı. Köylü el sanayiini bir hayli geliştirdi. 18. yüzyılın ikinci yarısında bu durum çok yayıldı. Ev sanayiinin bolluğu manifaktürün gelişmesini sağladı.

SANAYİDE GELİŞME

Sanayinin gelişmesiyle ticaretin gelişmesi arasında sı-kı bağlar kuruldu.

Bu ilişki özellikle yün üretiminde görüldü. 17. yüzyılın sonunda İngiltere’de elde edilen yapağı 12 milyon sterlin kıymetinde yün veriyordu. Bunlardan yapılan dokumalar 7 milyon sterlin tutuyordu. 1780 yılında 5 milyon funt yün, 13

milyon sterlin dokuma veriyordu. Bu gelişme endüstrinin öteki dallarında da gözüküyor, tüccarın da alışverişi genişliyor. Tüccarın hammaddeler ve üretimdeki egemenliği artıyor, endüstriyi kontrolü önem kazanıyordu. Tüccar üretimi teşkilatlandırmaktan başka, bu işle uğraşan köylüleri bir dam altında toplamaya başladı. Manifaktür de böylece kuruldu. Tüccar, bu suretle ya bağımsız müstahsilleri birleştirdi, ya da bu işin muhtelif ameliyelerinde uğraşanları bir endüstri şubesinde topladı. Bu da iş bölümünün gelişmesini, bu suretle de teknik devrimin ilk sebeplerini hazırladı. Fakat ne de olsa makinenin ortaya çıkarılmasına kadar iş bölümü tam olarak yapılmadı. Manifaktür, köy endüstrisinin fabrikaya geçişi sırasında meydana gelen bir geçiş devri oldu.

İŞGÜCÜNÜN KAYNAĞI

Sanayi devrimine, makinenin ortaya çıkarılmasına kadar köy sanatkârı kendi toprağını çoğu kez kendisi işliyordu. “Fabrikatör” bugünkü anlamında değildi. Sanayiyle uğraşan herkese fabrikatör diyorlardı. İşçiler aleyhindeki ezici kanunlar, özellikle köy işçilerine yönelmişti. Yüzlerce yıl boyunca yayımlanan kanunlar köylüleri tehdit ediyordu. Bu kanunlar köy ve şehir fukaralarının ezilmesini meşrulaştırıyordu. Kanunlar, köylülerin büyük toprak sahipleri yararına çalışmalarını emrediyordu. Bu durum 18. yüzyıl sonunda fabrikatörlere, muhtaç oldukları işgücünü kolayca sağladı.

Sanatkâr ve ev sanayii arasında sermaye ile iş münasebetinde uzun süre pederşahi münasebetler kaldı. Sosyal

anlaşmazlıklar henüz pek az görülüyordu. Fakat makine, hem bu münasebetleri, hem de çalışma şeklini değiştirdi.

Makine, 18. yüzyılın yarısına kadar pek çabuk gelişmedi. Bu süre içinde 18. yüzyılın sonundaki önemiyle kıyaslanamayacak durumdaydı. İlk yapılan keşiflerden kapitalizm devrindeki kadar yararlanılamamıştı.

İlk keşif pamuk dokuma üretiminde yapıldı. Üretimin bu dalı henüz yeniydi. Lonca etkileri bunda daha az görülüyordu. Bundan başka pamuklu emtia, yünlü emtiadan daha ucuzdu. Bu sebepten teknik yenilikler bu endüstri dalına daha çabuk girdi. Teknik yeniliği gerekli kılan öteki bir etken de daha ucuz emtia elde etmek arzusuuydu. Bunun için de üretim masraflarını ucuzlatmak ve ucuz işgücü satın almak zorunluğu vardı. Bunların her ikisinin sağlanmasına da ancak makine yardım edebilirdi.

TEKNİK İCATLAR

Endüstrinin yeter derecede ilerlemiş bulunması, manifaktür sisteminin kurulması, pamuk ve dokuma sanayiinde yapılan teknik gelişmeler, burjuvazinin ekonomik çıkarları İngiltere’de makinenin keşfini hazırlıyordu. 1733’te otomatik bükme tezgâhı, iplik üretiminde kullanılmaya başlandı. Bazı keşifçilerin çabaları 1769’da eğirme tezgâhının keşfini sağladı. 1764’te yapılan bir makine ince iplik eğirmeye yaradı. 1778’de, son iki keşif birleştirildi. Böylece iplik üretimi arttı, kâr, 1778’de yeni bir dokuma tezgâhının keşfini gerektirdi. Bütün bu keşifler parmaksız bükme makinesini ortaya çıkardı.

Dünyayı etkileyen icatların kimler tarafından yapıldığını ve nelere yaradığını Carlton Hayes'ten okuyalım:

“Kay, Hargreaves, Arkwright, Crompton, Cortwright, Whitney, Watt, Yolton, Stephenson adındaki inkılap yapan mucitlerden ilk altısı pamuklu kumaşlar yapma işini düzelttiler. Onsekizinci yüzyılın başlarında kumaşların çoğu yünden yapılıyor ve pamuklara ihtiyaç duyulmuyordu. Birkaç İngiliz imalatçısı Asya ve Batı Hint'te yetişen pamuk fidanları üzerindeki tüylerden kumaş yapmaya başlamışlarsa da bu kumaşlar gayet basit, fakat pek ağır şartlar içinde yapılıyordu. Önce pamukların çekirdekleri elle çıkartılıyor ve pamuk ipliği çıkırıklarla yapılıyordu. Bugün birkaç santime satın aldığımız pamuk ipliği, o zaman tam bir günde imal olunuyordu. Dokuma işi de ilkel tezgâhlara bırakılmıştı. 1738'de Jon Kay adında biri, kumaşı istenen ende yapmayı sağlayan bir icatta başarı sağladı ve böylece dokumacılar günlük üretimlerini iki katına çıkardılar. Bunun sonucu olarak iplik ihtiyacı arttı: İhtiyacı eski üretim araçlarıyla sağlamanın imkânsızlığı yeni icatlara ödüller verileceğinin bildirilmesine yol açtı. 1770'te Lanksayn dokumacılarından Hergreaves adında biri, yeni bir iplik cihazı buldu. Bu cihaz sayesinde bir insan sekiz ipliği birden büküyordu. Cihaz, o kadar ucuz yapılıyor ve o kadar çabuk işletiliyordu ki, 1780'de bu cihazın 20.000'i İngiltere'de kullanılıyordu. Cihazın en büyüğü seksen ipliği birden bükmekte idi.

O sıralarda Arkwright adında biri, dokuma makinelelerini su gücüyle işletmenin yolunu buldu. Aynı mucit, birkaç yıl sonra pamuğu fırçalayan ve ipliği çıkarılmaya hazır duruma getiren bir makine icat etti. Fakat bu mucidin

makineleri, ağır, pahalı ve karışık olduğu için büyük binalar yapımını gerektirdi. Makineler kurulduktan ve işleme-ye başladıktan sonra işin çoğunu makine yaptı, bu sebeple işçilere daha az ücret ödendi. Arkwright bu yüzden milyonlar kazanmış, büyük bir ün yapmış ve Kral 3. Corc ona sir unvanını vermişti.

Bu alandaki üçüncü keşfi ve gelişimi 1779'da Samuel Crompton başardı. Bunun yaptığı makine, ipliği daha büyük bir hızla üretiyor ve daha ince, fakat sağlam iplikler meydana getiriyordu. Bu icatlar sayesinde iplikçiler, ihtiyaçtan çok fazla iplik ürettikleri için sıra dokuma makinelerinin ıslahına gelmişti. Bir papaz olan E. Cortwright bu alandaki inkılabı başardı. Bunun yaptığı dokuma makinesi su gücüyle çalışıyordu.

İcat gücü pamuk endüstrisinin her dalında kendini gösterdi. 1792'de Amerikalı Whitney pamuğun çekirdiğini temizleyen makineyi icat etti. Başka bir icatla kumaşları boyamak ve kurutmak da sağlandı. Dokuma makinelerinin gittikçe gelişmesi üzerine 1913'te İngiliz makineleri, her yıl ihraç olunmak üzere 7 milyar yarda pamuklu kumaş dokuyordu."

BAŞKA KEŞİFLER

Bu icatlardan sonraki keşiflere bir göz atalım:

Bu icatlardan sonra su gücünden yararlanma dönemine geçildi. Sular tekerlekleri çeviriyor ve yuvarlak taşlar buğdayı süratle öğütüyordu. Su gücünden yapmacık çağlayanlarla yararlanabilmek için pompa ihtiyacı duyuldu ve buhar motoru keşfedilebildi. 1698'de James Savey, 1690'da bir

Fransız'ın yaptığı buhar motorunu geliştirdi, bunu 1705'te başkasının yaptığı düzeltici ve geliştirici buluşlar izledi. Böylece bir motor 50 beygirin işini tek başına ve altıda bir masrafla başarıyordu. Sonraları James Watt buhar motorunu değerlendirici buluşlar yaptı. Yeni buluşları daha önceki mucitlerin adını unutturdu ve buhar makinelerinin mucidi olarak tanınmaya başladı. 1769'da Watt buharı ayrı ve daima soğuk tutulan bir kondansatörde teksifetmeyi başardı, sıcak tutulan bir de silindir oluyor ve böylece kömürden dörtte üç oranında tasarruf sağlanıyordu. Pistonun hareketiyle makine tekerleklerinin çevrilmesi başarılabiliyordu. Bu ıslahlar dokuma ve iplik makinelerinde de yapılmaya başlandı. Buharlı makinelerin üretiminin geliştirilmesi 1785'te ilk buharlı dokuma fabrikasının kurulmasını sağladı. 1783'te buharla işleyen çekiç imal edildi. 750 Pavend ağırlığındaki bu çekiç dakikada 300 vuruş yapıyordu. Bu icat büyük demir fırınlarının ortaya çıkmasına yaradı. Artık motorlar, tezgâhlar, gemiler demirle yapılabiliyordu.

Buhar devri, demir devrini açmıştı. Buharlı gemiler, lokomotifler, matbaalar yapılabiliyordu. Artık demiryolu dö-nemi de başlamıştı. 1825'te saatte 12 mil süratle giden 90 tonluk bir ağırlık çeken lokomotif yapılmıştı. 19. yüzyıl tam anlamıyla buhar asrı idi. Fakat elektrik enerjisinin keşfi 1832'de telgrafın, 1876'da telefonun, 1895'te telsizin keşfi ile devir değiştiriyordu.

İŞÇİLERİN DEĞER YARATMASI

Bütün bu keşifler ve makinelerin yeni işleyişlere ka-

vuşturulması işçi açısından büyük anlam kazanıyordu. Çünkü artık büyük fabrikalar içinde çalışan binlerce işçi aynı koşullar altında ve aynı üretim ilişkilerine bağlı birer artık değer yaratıcısı oluyordu. Büyük endüstri bir yandan iş için değişmeyi gerektiriyor, bir yandan da işçi için tam bir hareketliliği gerektiriyordu. Öte yandan kendi kapitalist şekli içinde eski işbölümü, bunun katılmış özellikleriyle beraber yeniden meydana geliyordu. Bu mutlak çelişme işçinin hayatında huzur ve sükûn bırakmıyor, kararlılık ve güveni sona erdiriyor, işçiyi iş araçlarından yoksun bırakıyor, sonra da tüketim araçlarından çoğuna hasret çektiyor, işçi bir bütünün ancak bir parçası haline geliyordu. İşçiler mevcut işe göre daha çok sayıda oldukları için daima bir işsizler ordusu çalışan işçinin ekonomik ve sosyal çıkarlarını aleyhinde bir güç kazanıyordu.

Ama neticede şu oldu:

Fabrika ve makine üretiminin genişlemesi, sınırsız imkânlar hazırladı. Küçük el sanayiine dayanan ev ve manifaktür ekonomisinin yapamayacağı sosyal değişikliklerin ilk tohumlarını, makine ve fabrika üretimi zorunlu kıldı.

MAKİNEİN DEVRİMCI YÖNLERİ

İngiltere’de makinenin devrimci önemi 18. yüzyılın sonlarında anlaşılabilir:

Makine işçi sömürülmesini arttırdı.

Üretime kadın ve çocuk işgücünün sokulmasını sağladı.

Makine, emtianın ortaya çıkarılması için gereken iş zamanını kısalttı.

Emtianın ucuzlamasına yol açtı.

İşgününü uzattı.

İş ücretini azalttı.

Daimi işsizler ordusunu kurdu.

Bütün bunlar kapitalist toplumun buhranlarıyla birlikte işgücünün satıcısı olan işçinin durumunu kötüleştirdi. Makine sayesinde sövmeyi arttıran kapitalistler, üretim harcamalarını azalttılar. Makine satın almak, işletmeyi donatmak için yaptıkları masrafları kısa bir süre içinde karşılamayı başardılar. Böylece kapitalistler kârlarını çoğalttılar.

Makine, işçiyi kendi parçası haline getirdi. İşçiyi bir süre makineye düşman yaptı. İşçiler, kendilerini makinenin esiri yapan kapitalist düzenle değil, makine ile mücadelede başladılar. Fakat bütün bunlara rağmen makine ve fabrika, işçilerin bir araya gelmelerine, bilinçlenmelerine ve burjuvaziye karşı mücadelelerine temel oldu. Tarihin akışına etki yapma şartlarını hazırladı.

18. yüzyılın ikinci yarısındaki ekonomik gelişme ancak 19. yüzyılın yarısına doğru tamamlandı. Fakat sosyal değişikliğin genel karakteri daha 18. yüzyılın sonlarında belli olmaya başlamıştı. İngiltere’de yeni sosyal münasebetler; 18. yüzyılın sonundaki kapitalist gelişmenin temelleri üzerine meydana çıkıyordu. Devrim kolay olmamıştı.

İngiltere’de 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ekonomik devrim, yüz yıl boyunca hazırlandı. Bu devrim, İngiliz sosyal gelişmesinin karakterini de tayin etti. Bunun en büyük özelliği, asilzadelerle tüccar sınıfının çıkarlarının birleşmesi ve birbirlerine yaklaşması idi. Birçok tacirin eskiden ünlü lordlardan olduğu tespit edilmişti. Mali ve tarım

aristokrasisinin bu fiili bağlantısı o günkü İngiliz siyasi kuruluşunun esaslarını teşkil ediyordu. 1688'deki şanlı inkılap bu birliğin eseri idi. İkinci Karl'ın yerine geçen Üçüncü Vilhelm Oranski, Londra'ya geldiği zaman tüccar ve bankerlerin desteğini kazanmıştı. O zamanlarda kurulan İngiliz Bankası, yeni teşekküleden hükümetin ekonomik temeli olmak zorundaydı. Varlıklı sınıfın aristokrasisi elinde bulunan İngiliz Parlamantosunu memleketin ekonomik parlamayışı anında İngiltere'nin inkılaptan kaçınmasına yardım etmişti. Whig, memleketin kapitalist elemanlarının partisi idi. Torylar partisi de toprak sahiplerinin çıkarlarını savunuyordu. 18. yüzyılın ilk yarısı bu Torilerle Viglerin mücadelesiyle doldu. 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere genellikle 1688 inkılabından çıktığı gibi kalmakla beraber kapitalist sanayi in yükselmesi ve tarım devrimi dolayısıyla politik münasebetlerde bazı değişikliklerle ortaya çıkıyordu.

HALKLAR BEYANNAMESİ

İngiltere'deki 1688 “devrimi”, yeni kralın “Haklar Beyannamesi”ni çıkarmasını sağladı. Parlamento da “Haklar Kanunu”nu kabul etti. Böylece kralın, parlamentodan çıkan yasaları erteleme, halktan kendi kendine para alması, dilediği zaman asker toplaması, hele söz özgürlüğüne ve parlamentonun çalışmalarına karışması önlenmişti. Bu yasanın ve bu beyannamenin çıkarılması sonucunda İngiltere'deki iki grup (Whig'ler ve Tory'ler) İngiliz devletinin meşruti krallık olmasında, kralın yetkilerinin daraltılmasında birleşiyorlardı. Asıl önemlisi hükümeti elde edebilmek

için siyasi mücadeleyi kabul ediyor ve sosyal sınıfların seçim yoluyla iktidara gelip, iktidardan seçim yoluyla düşmesi demokratik yolunu açıyorlardı.

“Haklar Beyannamesi” ile elde edilen özgürlükler her ne kadar toprak sahipleriyle zengin tüccarlara tanınmış idiyse de bu, varlıklı sınıf dışındakilerin aynı hürriyetleri elde etme mücadelesine de zemin hazırlıyordu. Parlamento'daki temsilciler halkın temsilcileri değildi. Çünkü halktan seçmen olabilenler on kişiden birisiydi. Yalnız toprak ağalarıyla yalnız şehir tüccarlarının temsilcilerinden kurulu Avam Kamarası'nda sanayicilerin bile temsilcileri yoktu. Sanayicilerin parlamentoda temsil edilebilmesi ancak 1832 yılında yapılan reformla mümkün olabildi.

18. yüzyılın ikinci yarısında kapitalizmin tarım alanına girmesi, tarım kapitalinin politik bir güç olmasına ve onun tekelci ticaret kapitaline yaklaşmasına sebep oldu.

Her ne kadar 18. yüzyılın sonunda ekonomi alanında bir devrim yapılmışsa da, İngiltere'nin politik ve sosyal yapısı henüz derebeylik artıklarından arınmamıştı. Sanayi yönetmelikleri, ticaret serbestliğinin yokluğu, yüksek gümrük vergileri, iş ücretlerinin sulh mahkemelerince düzenlenmesi, 7 yaşındaki çocukların tahsili hakkında kanun, toprak sahipleri yararına ve sanayinin aleyhine olan “buğday kanunu”.. bütün bunlar kapitalizmin gelişmesine engel oluyordu. Hükümet işlerinin yönetimi iyi gitmiyordu. Lordlar Kamarası genellikle büyük toprak sahipleri aristokrasisinin elinde idi. 8 milyon İngiliz halkının 160 bini tarafından seçilen Avam Kamarası'ndaki 658 mebustan 487'si asilzadelere, ya da onlarca seçilenlerdendi.

Mıntıkaldaki ve şehirlerdeki mahalli idareler ve mahkemeler tamamen asilzadelerin elinde bulunuyordu. İngiltere'nin yönetimi ve ona uygun kararları büyük toprak sahiplerinin çıkarı söz konusu olduğı zaman buğday ticareti ve köylülerin topraksızlaştırılması meseleleri ağır basıyordu. Bu politik kuruluş ve yönetim, sanayici sınıfının çıkarlarıyla bağdaşmıyordu. Fakat 18. yüzyılın sonlarında onların yönetimde yer alması ve iktidarı değıştirmesi güçleri yoktu. Seçim reformu, sanayicilerin başlıca isteklerini teşkil ediyordu. 18. yüzyılın sonunda başlıca mücadele, yayın özgürlüğü, parlamento müzakerelerinin halka duyurulması, Katoliklerin eşit hakka sahip olmasında toplanıyordu. Birçok mücadele İngiliz burjuvazisinin o zaman iftihar edeceği serbestinin ancak başlangıcının temellerini attı. Bu arada nazırların sorumluluğı da tespit edildi ve burjuva sosyal düşünüşü güçlenmeye başladı, İngiltere geliştii.

BURJUVAZİNİN İDEOLOJİSİ

Ekonomik ve politik alanda galip gelen burjuvazi yalnız geçmişe karşı değıl, geleceğı ve işçi sınıfına karşı da ideolojisini belirlemek gereğini duydu, bunu yaptı. Malthus, üretim araçları yavaş (hesabi olarak, 1, 2, 3, 4 gibi), fakat nüfus seri olarak (mesela 2, 4, 6, 8, 16 gibi) artar görüşünü ortaya attı. Bu, kapitalist düzenin temelleşmesine yarayan bir görüştü. Zaten Adam Smith de, ekonomik sahaya serbest ticaret ve serbest sanayi idealinin temsilcisi olarak çıkmıştı. Ticaret aristokrasisine karşı sanayicilerin görüşlerini temsil ediyordu. Smith, dış ticarete tekelci şirketlerin ulus-

lararası ticareti zorlaştıran sınırlamaları ve endüstriye çeki düzen verici çabaları yeriordu. “Halkın Zenginliği” adlı eserinde (1776) serbest ticaretin savunuculuğunu yapıyordu. Ancak A. Smith o eserini yazarken ev ekonomisi ve manifaktür devri henüz ortadan silinmediği için eserinde endüstriye göre tarıma daha çok önem veriyordu. İşçilere karşı daha insani hisler belirtiyordu. Smith, ferdi çıkarı ve ticareti, sanayinin serbestçe çalışabilmesi, ekonominin gelişmesi için biricik kuvvet görüyordu. 1786’da Fransa ile İngiltere arasında imzalanan ticaret anlaşması, uluslararası ekonomik münasebetlerin yeni ilkelerini getiriyordu. Bunlar Adam Smith’in ilkelerinden başkası değildi.

Bütün bunlar da gösteriyordu ki, sanayi inkılabı, burjuvaziyi ekonomik yönden yalnız teşkilatlandırmıyor, onun toprak sahipleri aristokrasisi ve işçiler aleyhindeki ideolojisini de hazırlıyordu.

İŞÇİLERİN BİLİNÇLENMESİ

İşçi sınıfı, sanayi inkılabı ile beraber doğmuştu. Ancak gerçek anlamı ile 18. yüzyılın sonundan başlayarak toparlanabildi. Sanayi devrimi sırasında işçi kütlelerinin katlandıkları zorluk, onların bilinçlenmesine, yoksulluktan kurtulma yollarını anlamalarına yol açtı. İşçi sınıfının fikir adamları daha çok sosyal-ekonomik sorunlarla uğraşıyorlardı. Zengin İngiltere’de niçin sefalet doğuyordu? Bu dönemin hayalci sosyalistleri mülkiyetin tenkitçisi ve iyi bir tarım reformunun nasıl olacağının araştırmacılarıydı. Onlar o günkü kuruluşu çok keskin çizgilerle tenkit ediyor, ma-

kinelerin faydalarını da belirtiyorlardı. En büyük fenalığı mevcut hükümette görüyor, en sert tenkitlerini hükümete yöneltiyor, ekonomik eşitsizliği ağır bir dille yeriyorlardı. Ancak burjuvaziye karşı işçi sınıfını değil, zengine karşı yoksulu koruyorlardı.

Fakat 18. yüzyılın sonunda işçilerin hayalci programlarına karşı burjuvazi kendi devrimci gerçekçi programını çıkarabilmişti.

EMEKLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Gerçekten de insanla tabiat arasındaki aktif, temel ilişki olarak emekle ilgili araştırmalar ve emekçilerin çıkarlarını savunmaya yönelmiş fikir ürünleri 18. yüzyılın sonlarında sanayi devriminin yapıldığı İngiltere’de görüldü.

Ricardo (1772-1823) emek-değer teorisini burjuvalara özgü bir düşünce ile ele aldı ve işçinin emeğiyle yarattığı değer ücret gibi kâr ve rantın da doğduğu kaynak şeklinde gösterdi. Ricardo’nun etkisiyle yetişen ilk sosyalistlere göre; değeri sadece emek yaratıyorsa, işçiler bütün zenginlikleri yarattıkları için bunların da sahibi olmaları hem haklarıdır, hem de toplumun bu gereği kabul etmesi zorunludur.

İnsan soyunun başlangıcı olarak tabiatı araştıran çalışmalar, Holbah, Didro, Helvetyüs’le başlamış Foyerbah’la devam etmişti. Bu çalışmalar matematik, fizik, biyoloji alanlarında bazı önemli kanunların bulunmasına yardımcı oldu. 19. yüzyılın tarihçileri arasında Fransız Tiyeri, Minye, Gizo sosyal sınıflara ve bu sosyal sınıflar arasındaki mücadeleye önem vermişlerdi. Nihayet Alman filozofu Hegel

1813 yılında yayımladığı *Zihnin Fenomenolojisi*'nde aykırılıkların önemini işleyen diyalektiğiyle dikkati çekti. Hegel Alman burjuvazisinin ideolojik temsilcisi durumundaydı. O Prusya monarşik devletin “milli ruh”unu da “mutlak ruh”un cisimleşmesi olarak gördü ve bu görüş çağımızın gerici ve tutucu düşünürlerine burjuva devletin değiştirilemeyeceği şeklinde bir dayanak oldu.

19. yüzyılın Fransız sosyalistleri işçi sınıfının, proletaryanın politik geleceği sorununa eğildiler. Saint Simon, toplumun evriminde mülkiyetin ve sınıfların oynadığı role dikkati çekti. Bu hayalci sosyaliste göre geleceğin toplumu bilimsel açıdan kurulmuş, planlı bir sanayi düzeni olacaktır. Bu gelecek toplumda sınıflar bulunacak ve bunların özel mülkiyeti de olacaktır. Toplumun önderleri bilim adamlarıydı. Saint Simon son eserinde işçi sınıfının kurtuluşu ve yoksulluğun ortadan kaldırılması için “alt sınıf”ın maddi ve kültürel seviyesinin yükseltilmesi gereğine inanıyordu.

İngiltere’de de modern sosyalizm Robert Owen’le başlıyordu. Sanayi devrimini en iyi anlayanlardan biri olan Owen’e göre kötülükler, ancak nedenleri ortadan kaldırılsa yok edilebilir. İnsanlar arasında, sosyalleşme içgüdülerini geliştiren hayat şartlarını yaratmak lazımdır. İnsan karakteri yaşanılan çevreye bağlıdır. Owen’e göre işçilerin durumlarını kötüleştiren, işsizliğin artmasına yol açan, ücretlerin düşürülmesine sebep olan etken makinelerin geliştirilmesi idi. Owen, işçi sınıfının kendi güçleriyle kurtulabileceklerine inanmıyordu ve kurtuluşun barış içinde eğitimle gerçekleşeceği fikrine kapıldığı için ütopyizme düştü.

“Marx’ın Engels’in dehası: Bütün bu doktrinler ara-

sında var olan ve o zamana kadar saklı kalmış bağları yakalaması; bu doktrinlerin, yeni zamanların tabiat ve tarihi getirdiği aydınlığın birer ifadesi, parça parça fakat olanlardan kopmaz birer ifadesi olduğunu görmesidir.

Marx, kalınlaşmış kabukları kırmasını ve doktrinleri içinde yakalamasını bilmiştir. O doktrinler birbirinin tersini söyleyerek çeliştikleri halde, o doktrinler kendi kendileriyle bile çelişkiye düştükleri halde bu çelişmeleri çözümlemesini ve o noksan doktrinleri aşmasını bilmiştir.” (Henri Lefebvre-sosyalist dünya görüşü, Hür Yayınevi).

YOKSULLUKLARIN BİTMESİ

Tarihin gidişi, sanayi devrimiyle ortaya çıkan işçi sınıfının devlet makinesini işletmesi sonucunu doğuracaktır. Eunca eziyetler, yokluklar ve yoksulluklar ancak sosyalist düzenin kurulmasıyla sona erecektir. Çünkü sosyalist düzende iki sosyal mülkiyet biçimi olacaktır. Bunlar da sosyalist devlet mülkiyeti ve kooperatif mülkiyeti olarak gösterilir. Sosyalist toplumda devlet mülkiyeti, yani devletin elinde olan bütün mülkler halkın da malıdır. Devlet mülkiyeti milli ekonominin tayin edici yöneticisi rolünü oynar. Kooperatif mülkiyet biçimi ise grupların mülkiyeti şeklinde kendini gösterir. Sosyalist düzende küçük köylünün ve zenaatkârın kendilerine yarayacak üretim araçları olacaktır. Bu araçlarda ücretle başkasının çalıştırılmasına izin verilmeyecektir. Çünkü ücretle çalıştırma insan emeğinin sömürülmesi sonucunu doğurur ki, sosyalizm sömürüye karşıdır ve emeği en yüce değer sayar.

Sosyalist düzen, işçi sınıfının amaç edindiği bir düzendir ve kapitalizmin sömürücü ve yok edici etkilerini ortadan kaldırmak için tek çıkar yol olarak görülür. Sosyalist düzen gerçekleşince yalnız işçi sınıfı ile köylü sınıfı hâkim sınıflar olarak görev görürler. Ve aydın sınıfa mensup olanlar artık köylü ve işçi sınıflarının demokratik egemenliği içinde köylü ve işçi sınıflarının kardeşçe dayanışmasını sürdürmelerini kolaylaştıran toplumcu bir görev yaparlar. Toplumun, başka toplumlardan geri kalmamasına yarayan fikri-felsefi çalışmalarıyla, bilim yolunda gelişmeler yaparak insanlığa hizmet ederler.

“Sosyalist düzende makine, işçilerin ve köylülerin emeğinden tasarrufu sağlamak, bunların çalıştırılmalarını kolaylaştırmak, genel refahı yükseltmek için bir araçtır. Kapitalizmde olduğunun aksine sosyalizm çeşitli üretim kolları ve üretim süreçleri arasında makineleşme bakımından var olan eşitsizliğe son verir. Milli ekonominin bütün kollarına en yeni tekniği metodik bir tarzda sokar. Üretim ilişkileri üretici kuvvetlerin gelişmesine hiçbir şekilde engel olamayacağı için sosyalist düzende her alanda en yeni teknolojinin uygulanması mümkün olur. “(Sosyalizm Sözlüğü- Erdoğan Başar)”

TÜRKİYE’DEKİ DURUM

Türkiye’deki duruma bir göz atalım:

Bugünkü Türkiye, eski Osmanlı İmparatorluğu’nun tasfiyesinden sonra ortaya çıkan ve toprakları Lozan Muahedesi’yle belirlenen demokratik anayasaya sahip bir cum-

huriyettir. Onun için, Türkiye'deki durumu incelerken Osmanlı İmparatorluğu'na ve onun tarihine göz atmak zorunluğu ile karşı karşıya bulunmaktayız.

16. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu tarımda ve endüstride kendi kendine yetecek durumda idi. Sanayi inkılabı ve tesirleri başlayınca Osmanlı İmparatorluğu'nda gerilemeler oldu. Bunu 1867'de Fazıl Mustafa Paşa'nın, Sultan Abdülaziz'e verdiği bir raporda şöyle özetlenmiş görürüz:

Vergiler en kötü şekilde toplanıyor.

Halk az çalışıyor.

Okunuyor, cahil kalıyor.

Ziraat, ticaret ve sanayi artıyor.

Bunlar, şartları gösteriyordu. Ancak durumu daha iyi kavramak için bu konudaki bilgileri göz önüne sermek gerekecek:

Avrupa fabrikalarının mamullerini satabilmek için pazar arayanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nu gözlerine kestirmişlerdi. İmparatorluğun maliyesi bozuktu. Ticareti kapalıydı. Bunu bilen yabancılar maliyeyi düzeltmek, ticareti geliştirmek gibi hayırseverce görünen tekliflerle imparatorlukta kendi çıkarlarını yürütme yollarını bulmuşlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nda artık yabancılarla ticaret artıyor, yeraltı servetlerinin çıkarılmasına göz dikiliyor, kıyı şehirlerinde nüfus artışları beliriyor, gemiler, bu limanlara yabancı memleketlerden bol bol mal getiriyordu. Sanayileşme ihtiyacı duymayan yerliler ise bu ithal mallarının boluğundan perişan oluyor, işgüçlerini yitiriyor, sefaletle düşüyordu. Hükümetin harekete geçmesi için direnmeler, di-

dinmeler kâr etmiyordu. Ancak birçok esnaf işinden gücünden olmuş, yabancıların rekabetiyle başa çıkamamıştı. Kendi halkının perişanlığını kısmen olsun önlemek için 1864'te bir “ “ıslahı sanayi” komisyonu çalışmalara başlamıştı. Ama komisyonun tavsiyeleri yerine getirilmiyordu.

YABANCILARA BORÇLANMA

Gerçekten sıkışık durumda olan imparatorluk hazinesi 1863 yılında Avrupa bankalarına bir milyar frank tutarında borçlanmıştı. Avrupa kapitalistleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun kendilerine pazar olmakta devamını sağlamak için Osmanlı devlet adamlarına rüşvet bile vermeye ve bu devlet adamları da verilen rüşvetleri kendi halkının aleyhine sonuç verecek düzeni sürdürmek için kabul etmeye başlamıştı. İdareci kadro, yabancı kapitalistlerle işbirliği yapan, onların mallarını getiren ve dağıtan, komisyon alan, yabancılara hammadde veren insanların çıkarlarını gözetten bir politika izliyordu. Devlet adamlarının, yabancılarla bu sarmaş dolaş olması, onlardan komisyon alması, rüşvet alması, satın alınacak her mavzer başına bir kuruş istemesi ve alması ortaya türedi zengin sınıfının çıkmasına yol açmıştı. Bu sınıfın en gelişmiş zamanı İkinci Abdülhamid zamanına rastlar. Bu sınıf, Osmanlı İmparatorluğu'nun sanayileşmesine çalışan ve yerli zenginlerin sermayelerini fabrikaya yatırmalarını isteyen uyanık insanların karşısına çıkıyor, yabancılarla ortaklıklar kuranların çıkarlarını devam ettirmeyi başarıyorlardı. Yerli zenginlerin şirketler kurması da önleniyordu. İsdibdat idaresi cemiyetlere düşmandı. Bu

cemiyetleri devlet içinde zararlı görüyordu. Onun için de anonim şirketler kurulamıyor, meslek cemiyetleri meydana getirilemiyordu. Bu durumu çok iyi inceleyen bir Türk yazarı o günkü şartları ve durumu şöyle belirtiyordu:

YERLİ SANAYİYE İLGİSİZLİK

“Anonim şirketlerin kuruluşunu bile ‘Padişaha karşı bir toplantı yeri olan bir dernek’ diye göstererek yasaklıyordu. Devletin siyasi kudretinden faydalanan bu zümre için istibdadın devamından daha elverişli bir durum olamazdı. Bu devirde devlet yerli endüstriye karşı büyük bir ilgisizlik gösteriyordu.

İstanbul Ticaret Odasındaki sermayeciler tarafından ara sıra ileriye sürülen endüstrileşme isteklerine karşı gösterilen ilgisizliği şu örnekle gösteririz:

1889 yılında İstanbul Ticaret Odası iç gümrüklerin kaldırılması için Ticaret ve Nafia nezaretlerine başvurmuştu. Öte yandan makarna fabrikatörleri, iç gümrükler yüzünden fabrikalarının beş yıl içinde kapanacağı yolunda, Ticaret Odası eliyle Ticaret Nezareti’ne bir dilekçe vermişlerdi. Uzun yıllar süren bu şikâyetlerden, elle tutulur bir sonuç elde edilemedi.

Yerli endüstrinin doğması, hatta evvelce kurulmuş fabrikaların gelişmesi, yabancı kapitalizme simsarlık eden ve yarı koloni münasebetlerinin sürüp gitmesini isteyen böyle bir sınıfın zararına sonuç verebilirdi.” (İşçi Hareketleri, Hüseyin Avni Şanda-1962)

Bu durum uzun süre böyle kaldı. İşçiler, her alanda sö-

mürülüyor ve Avrupa'daki işçilerin sefaletine eşit, hatta onlardan da aşağı bir hayat sürüyordu.

Adana'da tarım işçileri "Amerika zencileriyle, Mısır'ın fellahlarından farklı olmayan şartlar içinde çalıştırılıyordu. Anadolu demiryollarında çalışan işçilerin durumu da bu pamuk işçilerinininki kadar kötü idi."

Zonguldak kömür işçilerinin durumuna bakınız:

"İş saatleri gün doğumu, gün batışı diye hesap ediliyordu. Amele (işçi) kulübelerinin yanı başında ahırlar, sıhhi şeraite (sağlık şartlarına) daha uygun tarzda yapılmıştı. Amele mahsus hastane, hatta doktor bile yoktu, hastalanan amele, bir ata bindirilerek köyüne gönderilirdi." (Uzun Mehmet'ten bugüne kadar Zonguldak havzası-Ahmet Naim)

"Demiryollarında gündelikle çalışan gardö fren, makasçı, ateşçi, hat ve geçit bekçileri gibi işçiler hem çok tehlikeli işler yapıyor, hem de pek düşük ücret alıyordu. Tren altında kalıp da kaburga kemikleri kırılan, derisi yüzülen bir işçi, hastanede yattığı sürece bir kuruş ücret alamazdı." (Anadolu-Bağdat demiryolları idaresinin iç yüzü - Dr. Arhankelos Gavrili)

Osmanlı İmparatorluğu'nda işçiler her bakımdan yoksul ve perişandı.

"Sanayi müesseseleri ihtiyaç duyuyor diye sanayi mekteplerine yoksul çocuklar alınıyordu. Fabrikalarda staj gören bu çocuklar kendilerini bekleyen istikbalden habersizdi. Alman emperyalizminin Anadolu Demiryolu Şirketi'ndeki işçileri nasıl ezdiği, helaya gidenlerin ücretlerinin nasıl kesildiği, inşaatta çalışanların işyerinde açıkta yatmaya mecbur tutulduğu, hastalanan işçilerin dahi çalışmaya zor-

landığı bunlara istirahat izni veren hekimlere ihtarda bulunulduğu, sanat okullarına alınanların meçhulü idi.” (Türkiye’de Sendikacılık - Kemal Sülker, 1955)

Bütün bu ıstıraplı ve sıkıntılı hayatı beraberce yaşayan Türk işçilerinin, yeni bir işçi sınıfını teşkil ettikleri gerçeği kabul edilmek istenmiyor ve işçilerin, kapitalist düzenin getirdiği ezici ve sömürücü düzene karşı kendi haklarını koruması için teşkilatlanmasına kolay kolay izin verilemiyor, hele işçilerin bir sınıf teşkil ettiği ve sınıf olarak ancak haklarını alabilecekleri gerçeğini öğrenmemelerine bilhassa önem veriliyordu. Ama işçi sınıfı, tarihin en genç ve en devrimci sınıfı idi. Bu gerçek ne kadar çalışılırsa ört-bas edilemez, gizlenemezdi.

Bizde işçi sınıfından söz eden ilk siyasi parti Prens Sabahattin’in kurduğu “Teşebbüsü şahsi ve ademi merkeziyet cemiyeti”dir. Çünkü Avrupa’da olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu’nda da işçi sınıfı ezilmekte ve kapitalist düzene karşı haklarını koruyucu çabalar göstermekte idi. Nitekim “memleketin içinde bulunduğu ağır şartlar, siyasi ve mesleki toplanmaları gerektiriyordu.” İttihad-ı Osmani Cemiyeti, merkezini Paris’e naklettikten sonra (1889) işçiler de “Osmanlı Amele Cemiyeti”ni kurdular (1895). Cemiyet idarecileri Paris’teki fikir hareketlerini izliyor, hürriyeti savunuyor, işçilerin ıstıraplarını dile getiriyordu. Tophane’deki fabrikalarda çalışanların üye olduğu bu cemiyet gizli çalışmalar da yapıyordu. Böylece padişahlığın baskı rejimine karşı halkı aydınlatmaya uğraşıyordu. Fakat bu cemiyete mensup olanlar kısa süre içinde yakalandılar, işkence gördüler, sürgüne gönderildiler.

Durum ciddi idi. Kaynaşmalar oluyordu. Padişahlık idaresinin baskısı arttıkça gizli karşı koyma teşekkülleri de kuruluyordu. Bunlar arasında işçiler de görev alıyordu. İşçi sınıfının kuruluşundan söz edilmeye başlanmıştı. Onun içindir ki Prens Sabahattin, direnme gücünü gösteren işçi sınıfının meselelerine önem vermek için kurduğu partinin birinci maddesinde “işçi sınıfı” terkinini kullanmak gereğini duymuştu.

Siyasi ve mesleki cemiyetler bollaşırken Hereke fabrikası sermakinisti Rıza Bey, “Selameti Umumiyet Kulübü”nün kurucuları arasında yer aldı (1906-1907). Kulüp, sonraları “Osmanlı Demokrat Fırkası” adıyla çalıştı. Gaye, zulüm sistemine son vermektir. O yıllarda yapılan tütün işçilerinin grevini polis kuvvetleri zorla bastırmaya kalkmıştı. Grev yöneticileri tevkif edilmişti. Bu davranış işçiler arasında geniş tepkiler uyandırmıştı (1906). Herkes, bu türlü polis rejiminin ve baskı yönetiminin sona ermesi için işbirliği yapmaktan başka çikar yol bulamıyordu. Jön Türkler, bütün halkı Abdülhamit idaresine karşı birleşmeye çağırıyordu. Bu çağrı etrafında birleşenler artınca padişah zulüm yönetimini gevşetme zorunluğunu duydu. 24 Temmuz 1908’de anayasaya göre Genel Meclis’i toplantıya çağırdı. 1908 Anayasası’nın yürürlüğe girmesiyle de toplanma ve cemiyet kurma hakkı kanunlaştı.

Bunu muhtelif şehirlerdeki geniş grev hareketleri izledi. 13 Ağustos 1908’den aynı yılın eylül ortasına kadar süren grevler işçi kütlelerinin haklarını aramak için ne kadar hazır ve sömürölme düzenine karşı ne kadar hiddetli olduğunu gösteriyordu. Ancak işbaşına gelen İttihat ve Te-

Terakki Cemiyeti'nin liderleri işçilere hiç de dost olmayan sınıfa mensuplardı. İşbaşındakiler yabancı sermayedarlarla işbirliği yapmaktaydılar. Bu bakımdan:

“İstibdat devri ile meşrutiyet devri arasındaki fark şu suretle gösterilebilir:

İstibdat devrinde, göğüsleri nişan dolu sakallı paşalar, Avrupa komisyoncuları ile ortaklık eden devlet adamları sahneden çekilmişler, yerlerine aynı münasebetleri devam ettiren yeni bir parti gelmişti. Bu parti de Avrupa sermayedarları (kapitalist) ile beraber, fakir köylü, işçi ve halk tabakalarını istismar etmek yollarını tuttu.” (1908'de ecnebi sermayesine karşı ilk kalkınmalar - Hüseyin Avni)

Nitekim İttihat ve Terakki Cemiyeti Balya - Kara aydın grevlerine sebep olmuşken, az sonra grev yerlerine giden İttihat ve Terakki Cemiyeti mümessili, mahalli idare âmirleriyle birleşmiş, elinde baston grevcilerin üzerine yürümüştü. (Mehmet Ali Ayninin Hatıraları - İstanbul)

KANUNİ YASAKLAR

İşçilerin, kendilerini sömüren yabancı sermayeye karşı direnişini durdurmak ve işçi sınıfının şuurlandırılmasını, kendi sınıfının amaçlarını unutmasını, hâkim sınıfın oyuncağı durumuna düşmesini sağlamak için ne mümkünse yapıldı:

1- Sendika kurma yasağı kondu.

Bu yasak, Alman sermayedarlarının temsilcileri ve Adliye Vekâleti'nde müşavirlik yapan Alman Kont Ostrog'un isteği üzerine konuldu.

2- Grev yasağı ilan edildi.

Hükümet, “Tatil-i eşgal kanun-u muvakkatı” adı ile yayımladığı kararında grevleri tamamen yasakladı: 25 Eylül 1324 (1908)

3- Meclisi Mebusan 10 ay sonra hükümetin yetkilerini kullanarak çıkardığı kanunu onayladı ve grev yasağı uzatıldı, kanunlaştı.

4- Grev ve sendika kurma yasağının konulmasından daha çok yabancıların yararlandığı Meclisi Mebusan’da (Milletvekilleri Meclisi, Parlamento) açıkça belirtildi. Oysa Sadrazam (Başbakan) Kâmil Paşa, grev yasağının, askeri hareketleri ve ekonomik hayatı gözle görülmeyen tehlikelerle karşı karşıya bırakmamak için çıkarıldığını ileri sürmüştü.

5 - Yabancı kapitalistlerin besledikleri gazeteler, Türk işçilerinin, yabancı işçiler kadar istekte bulunmamaları gerektiğini savunuyor ve yerli işçilerin grevleri, politikacıların manevralarına kapılarak yapabileceklerini, bunun da milli itibarımızı kıracağını, yabancı sermayeye karşı işçilerin istekte bulunmalarının, grev yapmalarının doğru olamayacağını yazabiliyordu. (İkdam gazetesi, 16 Eylül 1908 ve Ticaret Odası gazetesi)

Hâkim çevreler, tamamen yabancı kapitalistlerle işbirliği yaparak onların çıkarlarını koruyor, iş başındakiler de kanun ve kararları ile bu düzeni yaşıyor ve koruyordu.

Bütün amaç, işçilerin sınıf şuuruna sahip olmalarını önlemekte toplanıyordu. İşçilerin cemiyet kurması, grev yapması, haklarını koruması, kapitalistlerin arzu etmedikleri şeylerdi.

“Cemiyetlere düşman olan istibdat idaresi, bunların

devlet içinde bir varlık olmasını arzu etmediği için, o devirde cemiyetleri düzenleyen kanun ve kaide konulması söz konusu olamazdı. Sadece 1850 tarihli eski Ticaret Kanunu, bazı ticari şirketlerin hükmi şahsiyetini kabul etmişti ki cemiyetler bunun çerçevesi içine giremezdi. 1876 Kanunu Esasî'si (Anayasası) cemiyetler hakkındaki herhangi bir hükmü taşııyordu. 1909 yılında değiştirilen bu kanun, ahlaka aykırı veya gizli cemiyetlerin yasak olması gibi bazı kayıt ve şartlarla vatandaşların cemiyet kurma haklarını kabul etti.” (kanunun 120. maddesi)

“1909 tarihli Cemiyetler Kanunu’nun koyduğu liberal hükümler, 27 Temmuz 1325 (1909) tarihli Tatil-i Eşgal Kanunu’nun “umuma müteallik hidemat ifa eden müessesatta sendika teşkili memnudur” diyen 8. maddesi ile sendikalar sahasında tamamen denilebilecek bir şekilde baltalanmış bulunuyordu.” (Türk Cemiyetler Hukuku - Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Dr. Aytekin M. Ataay)

Bu zihniyet 1850’de de mevcuttu. Daha o zaman da Polis Nizamı’nda “amele (işçi) ve işçi makulelerinin cemiyetlerinin def’i ve izalesi” hükme bağlanmıştı.

1910’DAKİ TUTUM

Tutum aynı idi:

İşçi sınıfı, haklarına sahip çıkmasın ve sömürölme düzeni, kanunlarla da korunarak sürdürölüp gitsin. O kadar ki, işçi sınıfı var olduğu halde böyle bir sınıfın varlığı bile göz göre göre inkâr edilmekteydi. İşçi hakları hasır altı edilmekteydi.

Bu durum Meclisi Mebusan'ın (Milletvekilleri Meclisi - Parlamento) bir oturumunda ortaya atılmıştı. Milletvekillerinden Vilâsof Efendi, şunları belirtmişti:

“...biz işçiler için şimdiye kadar hiçbir şey düşündük mü? İşçiler için bir şey yaptık mı? Geçen yıl Halep Milletvekili Artin Efendi tarafından Meclis'e bir tasarı sunulmuştu. O tasarıda işçilerin hallerini iyileştirmek için bazı teklifler yer almıştı. O tasarı bir komisyona verildi. Komisyon o tasarıyı kabul etti. Meclise tekrar gönderdi. Meclis o tasarıyı görüşeceği zaman Kabine Başkanı bu kürsüye çıkarak söyledi:

Bizde işçi meselesi yoktur. Bizde daha erkendir. Böyle kanunlar hazırlamak gerekirse o vakit tabii hükümet bunu düşünecek ve böyle bir kanun tasarısını Meclis'e getirecektir.”

14 SAAT : 4 KURUŞ!..

Evet, işçi meselesi yoktur.. Fakat biz odalarımızda oturup hiç kitap okumuyor, inceleme yapmıyoruz. Efendiler! Yalnız İstanbul'da büyük üretimde çalışan kırk binden çok işçi vardır. 341 fabrika var. Daha ötede beride yirmişer, otuzar kişi çalıştığı gibi ticaretlerde, limanda da 4-5 bin işçi var. Rejide (tütünde) yalnız 4-5 bin işçi vardır. Bunların toplamı 120.000 kadardır. Aileleri ile beraber onlar İstanbul halkının yarısını teşkil ederler. Biz “işçi meselesi yoktur” diyoruz. Fakat bu adamların ihtiyacı nedir? Halleri nice? Günde kaç saat çalıştırılıyorlar? Bunu incelemedik. Öğle tatili yapmadan, arada bir dinlenmeden gündeliği üç

kuruşa, beş kuruşa çalıştırılıyorlar. İstanbul terzilerinin hal-
lerini öğrenmek isterseniz görürsünüz ki, 14 saat çalışıyor-
lar ve ona karşılık haftada 24 kuruş alıyorlar. Bu işçiler için
kanun düzenlemeliyiz.

İŞÇİ ALEYHİNE KANUN

Bu işçiler bizim ordumuzu teşkil ediyorlar. Bu adam-
lar bizim Redif ve Nizamiye askerlerimizi teşkil ediyorlar.
Ordu için çalışıyorlar. Bundan başka Rumeli’nde, Selâ-
nik’te, Drama’da, İskeçe’de, vesair yerlerde küçük kızlar ça-
lıştırılıyorlar. Bunlar sekiz-dokuz-on yaşlarındadır. Bunlar
hakkında biz bir kanun hazırlamalıyız. Fakat biz böyle ka-
nunları yapmamakla beraber, aksine işçi aleyhine kanun dü-
zenliyoruz. Biliyorsunuz ki, Meşrutiyet ilan olunur olun-
maz iki gün sonra işçiler aleyhinde bir grev yasağı lazırlan-
dı. O kanun kimlere karşı idi? Tabii şimendiferlerde, tram-
vaylarda, limanlarda çalışan işçiler hakkında idi. Aynı za-
manda biz Avusturya ve Macaristan aleyhinde boykot ilan
ettik. Bu boykotun başarı sağlaması için tabii o işçilere baş-
vurduk. Bazı memurlar, yapmış olduğumuz kanunlara da
aykırı harekette bulunuyorlar. Bunu göstermek için birkaç
örnek vereceğim. Lütfen dinleyiniz.

KANUNSUZ İŞLER

Selânik’te 4 ay önce Federasyon Sosyete Uvriyer adın-
da (işçi cemiyetleri federasyonu) bir cemiyet kurulur ve hü-
kümete Cemiyetler Kanunu’nun 6. maddesi gereğince bir

beyanname ile anatüzüğünden iki nüsha verilir. Aradan 4 ay geçer. Selânik'te ve Rumeli'nde Divanı Harp kaldırıldığı gün işçilerin kulübü kapanır. Sebebi de, şimdiye kadar kurulma izin verilmemiş olmasıdır. Cemiyetler Kanunu'na göre hangi cemiyetler hakkında izin almak gerekir? Kanun diyor ki "beyanname verilir". Anatüzüğünden de iki nüsha eklenir. Buna karşılık da bir alındı belgesi alınır. İşte bundan başka bir şekil yoktur. Bunun için kapatmışlardır? Cemiyet kurmak bir hak mıdır, yoksa bir lütuf mudur? Merhamet midir? Sonra, aynı zamanda o cemiyetin sekreteri olan bir musevi tevkif edilmiş, yedi saat hapsedilmiş, sonra bırakılmıştır. Selânik'te bir Tütüncü sendikası vardı. İşte o sendika üç ay önce hükümete aynı yolda bir anatüzük sunmuş, ona karşılık "alındı belgesi" verilmiş, iki ay sonra hükümet tarafından bir ruhsatname veriliyor ve o ruhsatnamede politika ile uğraşmamak üzere izin verildiği bildiriliyor.

Efendiler! Hepimiz biliyoruz ki bizim Cemiyetler Kanunu'muzda böyle bir şart yoktur. Sonra efendim, biliyorsunuz ki, gerek Cemiyetler Kanunu'ndan ve gerek grev yasası kanunundan başka bizim işçilerle ilgili başka bir kanun düzenlemedik. Size soruyorum: Memleketimizde Milletvekilleri Meclisi'nden ve Senatörler Meclisi'nden başka bir teşriî organ var mı?..

Efendiler! İstanbul'da iki üç ay önce şemsiye işçileri sendikası, Bakanlığa anatüzükleriyle kuruluş beyanname-sini vermişlerdir. Buna karşılık bir alındı belgesi alınmış, sonra mesele İstanbul Valiliği'ne gitmiş, İstanbul Valiliği'nden ikinci bir alındı belgesi veriliyor. İstanbul Vilaye-

ti müsaade ediyor. Fakat Beyoğlu Mutasarrıfı (Kaymakamı, diyelim) müsaade etmiyor. Beyoğlu mutasarrıflığında bulunan Yazışleri Müdürü yasaktır diyor. Efendiler, Türkiye’de sendika yasak mı? Yoksa yalnız genel hizmetlerdeki sendikalar mı yasaktır? Bir müessesede çalışan işçilerin sendikası yasak değil, bizde öyle bir kanun yoktur. Eğer kanun yoksa, bu izah edilsin.

HAMALLARIN GREVİ

Bir mesele daha var:

Geçenlerde grev ilan olunmuştu. Limanda çalışan hamallardan iki bin kadar grev yapmışlardı. Onlardan 1000 kişi Kürt, 500’ü Türk, 150’si Rum, Ermeni ve Arap vesair unsurlara mensup. Sonra o işçilerin arasına birkaç İstanbul sosyalisti giderler. “Siz niçin grev yaptınız?” diye sorarlar. “Bilmiyoruz. İrgatbaşılar, bizi lostromolar aleyhine teşvik ettiler” diye cevap alınca sosyalistler de “siz kimseye alet olmayınız. Eğer grev ilan ederseniz ancak menfaatiniz için grev ilan ediniz. Bunun için de bir cemiyet kurmak lazımdır” demişler. İşçiler bunu uygun bulmuşlar, bir defter almışlar, o deftere 290 kişi kadar ad yazmışlar. O vakit polis işe karışıyor. Ad yazılan defter henüz polis idaresinde bulunuyor. O sosyalisti 7 saat hapiste tutmuşlar, sonra kefaletle bırakmışlar. Hangi kanuna dayanılarak bu şekilde hareket edildi?

Bu işçiler aleyhinde hareket etmek için kanuni bir sebep olmadığını görüyoruz. Bu işçi teşkilatında ne nasyonalizm, ne de şovenizm fikri terviç edilmiyor. Kürt, Rum, Türk, Arap veasir unsurlara mensup işçiler vardır. Bunlar

cins, mezhep ve din ayırımı yapmaksızın yalnız kendi maddi ve manevi sosyalizm fikirleri ortaya çıkarılmak için kuracakları teşkilata engel çıkaracak yerde onları teşvik etmek gerekir. Bu gibi teşviklere karşı hareket etmek, yeni düzenin köklerini kesmek demektir. İlan ettiğimiz meşrutiyet idaresidir. Onlar madem ki bizim memleketimizde yeni düzen kurulup halk memleketi yönetecek, demek ki memleketin kuvveti büyük olacaktır, dediler. “(Meclisi Mebusanın Birinci devre, üçüncü yıl, 12. toplantısı, Takvim-i Vakiyi, sayfa 271 ve devamından bugünün diline çevrilerek aynen alınmıştır)” 24 Teşrinisani 1326 (1910)

1910'DAKİ YÖNETİM

Bu konuşmadan açıkça anlaşılan noktaları şöyle bir özetleyelim:

1 - Bazı milletvekilleri işçiler yararına kanun getiriyor; fakat hükümet, gerekirse biz getiririz, diyor ve tasarının kanunlaşmasını önlüyor.

2 - İşçi meselesi yoktur, deniyor, fakat işçiler günde 14 - 16 saat çalıştırılıyor, çok düşük ücret ödeniyor.

3 - İşçi kızlar, işçi çocuklar daha ilkokul yaşında iş hayatına atılıyorlar. Koruyucu kanunlar çıkarılmasına lüzum görülüyor.

4 - Sendikalar kuruluyor, fakat bir yolunu bulup kapatmaya kalkıyor, sendikacılar tevkif ediliyor, sonra serbest bırakılıyor.

5 - İşçilerin sendika kurmasını telkin edenler hakkında kovuşturma açılıyor.

6 - İşçilerin politika ile uğraşmaması isteniyor, fakat kanunda böyle bir yasak olmadığı halde bu yola başvuruluyor.

7 - Grev yasağı konuyor.

1326 (1910)'daki bu gerçeklerle bugün arasında bir kıyaslama yapmak herhalde ilgi çekici olacaktır. Aradan 56 yıl geçmiş olduğu halde bugünkü durum şudur:

1 - İşçilerle ilgili tasarılar Meclis komisyonlarında bekletiliyor. Milletvekillerinin tasarıları üzerine, hükümet “bu konuda biz teklif getireceğiz” diyerek o tasarıyı gözden düşürüyor.

2 - İşçi sınıfı yoktur, deniyor, fakat işçilerin gün doğuşundan batışına kadar çalıştığı halde çok düşük ücret aldığı unutuluyor.

3 - İşçi kızlar, işçi çocuklar daha ilkokul yaşında iş hayatına atılıyor, fazla çalıştırılıyor, kadın işçiler geceleri çalıştırılıyor, korunmuyor.

4 - Sendikalar kuruluyor, fakat bir yolunu bulup işverenlerin hizmetine girecek nitelikteki adamlara da sendika kurdurarak, gerçek işçi sendikasının iş göremez hale düşmesine çalışılıyor.

5 - İşçilerin sendika kurmasına çalışan uyanık işçiler işten atılıyor, sendika temsilcileri ve yöneticileri hakkında kovuşturmalar yapılıyor.

6 - İşçi sendikalarının politika ile uğraşmaması şartı kanunlarla konuluyor ve sendikacıların siyaset dışı kalmasına çalışılıyor.

7 - Sıkıyönetim Komutanlığı ve hükümetler grevleri kolayca yasak ediyor.

Görülüyor ki, 56 yıldan bu yana tutumda ve zihniyette kapitalist çevrede belli başlı bir değişiklik olmamıştır. Çünkü hükümet edenler hep aynı sosyal sınıfın mensuplarıdır. Meclislere hep aynı sınıfın, kapitalistlerin temsilcileri girmekte ve işçi sınıfının politik bir güç kazanmasını önlemeye son derece dikkat etmektedirler.

İŞÇİLERİN BİLİNÇLENMESİ

Şimdi de, temelde ve zihniyette değişiklik olmadığı halde, toplumdaki gelişmeleri ve işçi sınıfının, bu sömürülme düzenine karşı derlenip toparlanmasının yürüyüş şeklini görelim.

1850’den önce işçiler dernek kurmuş ve grev yapmışlardı. Kurulan derneklerin (cemiyetlerin - sendikaların) adını henüz bilmiyoruz. Hangi işyerlerinde grev yaptıklarını da kesin olarak söyleyemiyoruz. Fakat Polis Nizamı’ndaki bir kayda bakarak bunları söyleyebiliyoruz. Çünkü 1850 tarihli Polis Nizamı’nda şöyle deniyor:

“Amele ve işçi makulelerinin cemiyetlerinin def’i ve izalesi ile ihtilâl vukuunun önünün kestirilmesi...”

Bilinen ilk işçi cemiyeti 1871’de kurulan Ameleperver Cemiyeti.

1908’de ve daha önceleri birçok sendikalar, sendika federasyonları ve sayısız grevlerle yabancı kapitalistlere karşı direnmeler ve milli kurtuluş hareketine hazırlanışlar.

İşçilerin direnmesi ve çabası, aydınlarla (sosyalistlerle) işbirliği yaparak mutlakiyet idaresine (padişah diktatör-

lüğüne) karşı gelmeler ve 1908 Anayasası'nda cemiyet kurma hakkının yer almasının sağlanması.

Cemiyet kurma ve işçilerin grev yapma hakkı, işbaşına geçen İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticilerince hemen kısıtlandı. Grev yasağı muvakkat kanunu çıkarıldı ve sonra bu muvakkat yasaklama, daimileşti.

İttihat ve Terakki hükümeti, memleketi felakete sürükliyordu. Bunu gören muhalefet partileri birleşiyordu: İşçiler de teşkilatlanıyordu. Teşkilatlanma hem siyasi, hem mesleki oluyordu:

Osmanlı Terakki Sanayi Cemiyeti kuruldu (1909). Bu cemiyeti, Osmanlı Amele Cemiyeti kurmuş olanlardan (1895) bir kısmı meydana getirdi.

Matbaalarda çalışan mürettipler "Mürettibin-i Osmaniye Cemiyeti"ni teşkil ettiler.

Hükümet beceriksiz ve hatalı yolda, kütleler ise hak mücadelesinde idi. Gericiler de boş durmuyordu. Gericilerin çabasıyla 31 Mart vakası oldu: (13 Nisan 1909). Avcı taburlarıyla isyancılar birleşti.

Subaylar öldürüldü, linç edildi. Matbaalar basıldı, yağma edildi.

İstanbul işgal olundu. Abdülhamit tahttan indirildi: (17 Nisan 1908) Sıkıyönetim başladı. Sıkıyönetim fikir hürriyetini kısıtlayıcı bir yönde gelişti. Önce grevleri durdurdu. Osmanlı Sosyalist Fırkası ile işçilerin kurdukları sosyalist kulüpleri derhal kapattı. İşçilerin toplumcu fikirlerle gelişmesini önledi. İşçilerin yaşama ve çalışma şartları son derece kötü idi. Sendikalar, birlikler ve federasyonlar kurmaktan başka yapacak şey yoktu. Sosyalist fikirleri savu-

nanlar ve benimseyenler gittikçe artıyordu. İşçiler uyanıyordu. İşçiler sendikalar kurmak için çırpınıyordu.

BİR VALİNİN GAYRETKEŞLİĞİ

Bu akım, valilerin dikkatini çekiyor ve hükümet ikaz ediliyordu. Deniyordu ki: “Selanik’te bütün işçilerin sendikalar kurması gittikçe genişliyor. Yavaş yavaş sosyalizm fikir ve hayatının gelişmesi ile yerli ticaretin mahvolacağı anlaşıyor. Bu bakımdan işçiler sendika kurmak için müracaat ettikleri vakit kendilerine “alındı belgesi”nin verilmesinde tereddüt ediliyor. Daha önce kurulmuş olan sendikaların çalışmaktan alıkonmaları için bir Bakanlar Kurulu kararı alınması doğru olacak... (Tafsilat için bakınız: İşçi Sınıfının Tarihçesi - Lütfü Erişçi)

Bu ortamda sendikaların fazla bir güç kazanması, toplumcu fikirlerin yayılması kolay değildi. Yabancı kapitalistlerin dikkat ettikleri şey, işçilerin siyasi ve mesleki teşkilat kurmaması, grev yapamayacak hale gelmesi ve haklarını tekerteker koruyacak duruma düşürülen işçilerin sağlığı pahasına sömürülmesiydi. İttihat ve Terakki hükümeti de yabancı kapitalistlerin savunuculuğunu ve koruyuculuğunu pek iyi başarıyordu. 1915 yılında günde 10-13 kuruş, kadın işçilere ise 4-6 kuruş ödenirken sesini çıkaramayan hükümet, günde iki kuruşa çalıştırılan küçük çocukların tütün bakım ve işleme evlerinde meslek hastalıklarına tutulmalarına aldırıyor, fakat işçilere ancak yardımlaşma derneği izni veriyordu. Üstelik bu yardımlaşma derneklerinin gelişmesi de türlü yollarla önleniyordu.

Memleketin kötü idaresi, Balkan Harbi'nin patlak vermesine yol açtı. İşte zayıf duruma düşen hükümetin bu halinden yararlanan işçiler yeniden sendikalar kurmaya başladı. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın canlandırılması gayretleri ise savaş yüzünden durdu (1912).

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması (28 Haziran 1914), Mondros Mütarekesi'nin imzası (30 Ekim 1918), İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali (16 Mayıs 1919), halkın yabancı boyunduruğuna karşı başkaldırması ile karşılandı. Türk halkı ilk defa kendi hakları ve vatanı için silaha sarıldı. İşçiler, köylüler, ırgatlar, esnaflar, o güne kadar hep hor bakılan hakir görülen halk ayaklandı. "Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri" kuruldu, planlı, disiplinli, gönüllü mücadele dönemi açıldı.

SOSYALİSTÇE ÇABALAR!..

Ama aydınlar, Avrupa'da büyük bir gelişme gösteren toplumsalluğun etkisi altında kalmış, halkın kurtuluşunun sosyalist bir yöntemle mümkün olacağı inancına varmışlardır. Onun için de siyasi parti kurarak işçi-aydın birliğini ve dolayısıyla sosyalist hareketi gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. Sosyal demokrasi, işçileri harekete geçirmek için onları sendikalarda toplamayı amaç biliyordu. Ancak bu partinin yönetimi, beklediği ilginin uyanmasını önledi. Almanya'da öğrenim yapan ve Almanya'nın sosyalist akımlarının etkisi altında kalan bir grup aydın Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nı kurdu. İstanbul'da ilmi sosyalizm esaslarına göre çalışacağını bildiren parti, her sosyalist gi-

bi milli kurtuluş hareketlerinden yanaydı. Onun için de Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra İstanbul'dan gönderdiği bir telgrafta, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından duyulan sevinci şöyle belirtiyordu:

“İstanbul'un şuurlu işçileri, Türk işçi ve köylü ordularının bütün cihan proletaryasının müzaheretini ile cihan emperyalizmine karşı kazandıkları zaferi kalplerinden alışırlar.” (Türkiye'de Siyasi Partiler, Tarık Z. Tunaya).

Artık yeni bir teşkilatlanma dönemi başlamıştı. İşçiler yeni yeni sendikalar kuruyorlardı. İşçiler her taraftan da siyasi parti kuruluşlarına katılıyorlardı. Bir grup işçi “Osmanlı Amele Fırkası”nı kurdu. Bir kısmı ise “Türkiye Sosyalist Fırkası”nı meydana getirdi. Bir yanda da “Mesai Fırkası” kurulmuştu. Bu partilerde kendi özünü bulamayan işçilerden bir grup bu defa “Amele Fırkası”nı teşkil etmişti. Bir başka grup “Müstakil Sosyalist Fırkası”nı meydana çıkardı. Bu parti bolluğunda dikkati çeken şey işçilerin kendilerinin parti kurma öncülüğü yapmaması, başkalarının teşebbüslerine katılmasıydı. Üstelik bu partilerin hepsi de samimiyetle işçi haklarını savunmuyor ve sosyalizmin gerçekleşmesine çalışmıyordu. Nitekim Türkiye Sosyalist Partisi'nin lideri Hilmi “Birinci Cihan Harbinde galip İngiliz emperyalizminin parası ile mevcudiyetini muhafaza etmiş, sonra mütareke ilan edilir edilmez İstanbul'da faaliyete geçmiş bulunan Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin tertip ve yardımı ile bu işe girişmişti.” (İşçi Hakkı gazetesi, sayı 17).

Amele Fırkası'nı da kömür işçileri değil, kömür müteahhitleri kurmuştu.

Durum böyle iken, Türkiye'de büyük değişiklik oldu

ve Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesi üzerine Cumhuriyet ilan edildi. (24 Ekim 1923)

1924'te kabul edilen anayasa ile (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu) vatandaşlara cemiyet kurma hakkını tanımıştı. (Md. 70)

ÇEŞİTLİ DERNEKLER

Cemiyetler Kanunu da (1909) olduğu gibi bırakılmıştı. Bu bakımdan işçilerin kendi sınıf menfaatlarını korumaları mümkün olacaktı. Bu imkânın varlığı yüzünden işçiler cemiyetler ve yardımlaşma sandıkları kurarak toplanma, ortak menfaatlarını savunma yolunda çalışmalar yapabildiler. Amele birlikleri şeklindeki toplanmalar ve Türkiye İşçileri Dernekleri şeklindeki kuruluşlar yanında daha ileri karakterde müstakil bir işçi teşekkülü daha ortaya çıktı.

Türkiye Amele Teali Cemiyeti (Kuruluş tarihi 2 Haziran 1340, tasdik tarihi 25 Ağustos 1340)

İstanbul, İzmir, Edirne, Adana, Konya, Bursa, Eskişehir'deki işçi cemiyetleri, kuruluş amaçlarını gerçekleştireci bir çalışma yapamadan devam ederken CHP iktidarı ile muhalefet partilerinin çatışması (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Ahali Fırkası, Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisi) iktidarın yeni tedbirler alması ile ölü noktaya vardı. 4 Mart 1341 (1925)de Resmi Gazete'de yayımlanan Takrir-i Sükûn Kanunu (No. 578) şu hükmü getirdi:

Gericiliğe, isyana ve memleketin sosyal yapısını, huzur ve sükûnunu, emniyet ve asayişini bozmaya yol açan

bütün kuruluşlar ve tahrikler, teşvikler ve teşebbüs etmeler ve yayınları hükümet, cumhurbaşkanının onayı ile kendi başına ve idareten yasaklamaya yetkilidir.

İşbu fiilleri işleyenleri hükümet İstiklal Mahkemesi'ne verebilir.

Bu kanundan sonra memlekette her türlü muhalefet bir yana, işçilerin kendi sınıf menfaatlarını koruyucu, emeklerinin karşılığını almayı başarıcı çalışmalar yapması da ortadan kalkıyordu.

CHP işçi sınıfının bilince ulaşmasını istemiyordu. Onun için 1938'de Cemiyet Kanunu da değiştirildi. Böylece Medeni Kanun'un gerçeklik esasına dayanan ilkesi hem ihlal edildi, hem de cemiyetlerin teşekkül etmesi, hükmi şahsiyet kazanması önlendi.

1938'de sınıf esasına dayanan cemiyet kurma yasağının ardından İkinci Dünya Savaşı patlak verdi. İşçiler teşkilatsız olarak savaş ekonomisine ayak uydurdular ve çok yıpratıcı bir çalışma düzeni içinde ezildiler. Savaş demokrasilerin zaferi ile sonuçlanmakta iken 1946'da Cemiyetler Kanunu'nda işçi sınıfı yararına bir değişiklik yapma zorunluğu ortaya çıktı ve işçilerin hem siyasi parti, hem de meslek teşekkülleri (sendikalar) kurmaları sağlandı. 1946 değişikliği üzerine yeni sosyalist partiler çalışmaya başladılarsa da o yıl sonuna doğru sıkıyönetim idaresi hem partileri, hem de sendikaları kapatarak yöneticilerini mahkemeyle verdi.

Bir terör havası eserken hükümet yeni bir sendikalar kanunu hazırladı ve grev yasağı, siyasetle ilgilenme yasağı gibi önemli işçi hakları verilmeyerek çıkarılan kanun

üzerine sendika kuracak işçiler güçlkle bulundu ve bu yolda ikna edildi. 1947-1960 döneminde sendikalar grev hakkından, toplu sözleşme hakkından, toplanma ve yürüyüş yapma hakkından geniş şekilde yoksun olarak düşük ücret, ağır iş şartlarıyla çalıştılar. İşçilerin siyasi bir teşkilat kurmaları ve iktidara adaylıklarını koymaları kesin olarak kapalı idi. Türk Ceza Kanunu'ndaki 141 ve 142. maddeler işçilerin sınıf açısından hakları olan çalışmaları yapmalarını engelliyordu.

27 MAYIS DEVRİMİ

Demokrat Parti iktidarının kapitalist yoldan kalkınmaya dayanan ve yabancı sermayeye açık bir ekonomi politikasıyla daha da kötüleştirilen Türkiye'nin durumu ordunun memleket mukadderatına el koymasına imkân hazırladı ve 27 Mayıs 1960'da ordu memleket yönetimini ele alarak kardeşi kardeşe vurdurmaya hazır ortamı barışçı yollarla memleketin yönetimi düzenine çevirdi. Kurucu Meclis, yüzyılı aşan işçi sınıfının cesur öncülerinin ortaya attığı ve savunduğu fikirleri de tarihsel şartlar içinde yaptığı birikimden yararlanarak devrimci sosyal anayasa teminatı altına aldı.

Yeni anayasa ile birlikte sosyal ve politik hayatımızda yer eden sorunların birer birer ele alınması mümkün oldu. Birdenbire ekonomik meseleler ve işçi sınıfının içinde bulunduğu ağır şartlar su yüzüne çıktı. Bunların tartışılmasına başlanabildi. İşçi sınıfı gür sesini duyurabildi, haklarını savunabildi. Mitingler, yürüyüşler ve grevler Türk işçi sı-

nının politik bilincin eşiğine vardığını gösterdi. Nitekim tarihimize ilk defa kurucuları yalnız sendikacılar olan bir siyasi parti kuruldu ve işçi sınıfı iktidara adaylığını koydu. Bu parti Türkiye İşçi Partisi idi. “Türkiye İşçi Partisi”nin 13 Şubat 1961 tarihinde kuruluşu, ta 1820 yıllarında başlayan, 1845, 1872, 1908, 1919, 1925 ve 1946 yıllarında yüzeyle çıkan ve bu uzun sürede derinden akan bir nehir gibi gelişen Türk işçi sınıfı hareketinin 1961’de vardığı merhalelerdir. İşçi sınıfımız, bu partiyi kurmakla, toplumcu, Atatürkçü aydınlar, gençlere ve emeğiyle yaşayan bütün yurttaşlara kendi öz siyasi kuruluşları içinde toplanmak imkânlarını açmış ve o güne kadar birbirinden ayrı kalmış emekçi halk kitleleriyle toplumcu aydınların iş ve kader birliği etmelerine fırsat vermiştir.

Ancak, Türk işçi sınıfının da kendi yapısındaki çelişik kuvvetlerin etkisi altında bulunduğunu hatırlamak yerinde olacaktır.

İşçi sınıfımızı geriye bağlamaya çalışan kuvvetler ile, onu ilerleten kuvvetler, her an ileri kuvvetlerin lehinde gelişen devamlı bir mücadele halindedir. İşçi sınıfının ilerleyişini tabii yönünden saptırmaya çalışan faktörlerin başında iç ve dış sermayenin emrindeki bazı sendika liderleri bulunuyor. Bunlar işçi sınıfının bağımsız bir politik güç olarak teşkilatlanmasını önlemek için olumsuz bir sendikacılık anlayışını savunmakta ve işçi sınıfını bu anlayış etrafında teşkilatlandırmaya çalışmaktadırlar.

Fakat gittikçe genişleyen işçi tabakasından gelen bas-kıları ve istekleri, hâkim sınıfların ve onlara hizmet eden sarı sendikacıların sonuna kadar oyalaması ve erteleme-

katiyen mümkün değildir. Tarih, bu gibi işçi liderlerini bu açıdan görecektir.” (Türkiye İşçi Partisi Programı 1964).

Türk işçi sınıfının sömürölmekten ve ezölmekten kuruluşunun anahtarı şöylece özetlenebilir:

İşçilerin kurduğu ve aydınlarla işbirliği ettiği Türkiye İşçi Partisi’nde bütün halk sınıf ve tabakalarının toplanarak işçi sınıfının demokratik öncölüğu etrafında anayasada öngörölen köklü dönüşömleri yapabölmek için siyasi iktidarı kanun yolundan ele geçirmektedir. Böylece memleketin geri kalmışlıktan kurtarılması ve tam bağımsız, sosyalist Türkiye’nin kurulması mümkün olacaktır. Bu takdirde, ta 1850’lerden beri ezilen, hor görölen, ısırap çeken dünya nimetlerinden yararlanamayan, eğitim göremeden yaşayan, yaşadığını anlayamadan göçüp giden işçi ve köylü sınıflarının acı hayat hikâyesi sona erer, yerini yarınından emin, gürbüz ve bilinçli insanların sevinçli ve mutlu yaşayışı alır.

İşçi sınıfının doğuşu, işçi sınıfına bu geleceği hazırlamıştır.

27 MAYIS ANAYASASI’NDAN SONRAKİ DURUM

27 Mayıs Anayasası’ndan sonra işçi hareketlerindeki gelişme

27 Mayıs’ın getirdiği anayasa; sosyal adalet, insanlık onuruna yakışır bir hayat, adaletli bir ücret ve genellikle birçok siyasi partinin o güne kadar vaat edip de vermediği birçok hakları tanıyan devrimci bir anayasa idi. İşçiler bunun farkına kolay kolay varmadılar. Fakat TİP kurulduktan ve hele Mehmet Ali Aybar Parti Genel Başkanlığı’na seçildik-

ten bu yana anayasanın tüm ilkeleri işçilerce iyi kavrandı. Artık her işçi hareketi, gücünü anayasadan alır oldu. Böylece de işçi hareketleri ekonomik temele oturuyor, sosyal amaç taşıyor ve devrimci bir öz kazanıyordu. Nitekim iktidar, ayakta durabilmek için anayasaya uygun harekete çalışıyor, anayasada çıkarılması süreye bağlı olan yasaları hazırlamaya koyuluyordu. Bu yasalar, işçileri çok yakından ilgilendiren konuları kapsıyordu. Bu bakımdan 27 Mayıs'tan sonra işçi hareketleri anayasanın tanıdığı geniş özgürlük içinde Batı ile de ilişkiler kurularak hızlandı. Örneğin, Yapı-İş Sendikası'nın örgütlenmesi, bu ilişkilerin verdiği olanaklarla bir anda büyük önem kazandı. Çünkü John Thalmayer adlı bir yabancı sendikacı, geniş tecrübesinden yararlanarak, bu örgüte büyük dinamizm getirdi.

Hele grev hakkının kullanılması ve toplu sözleşmelerin yapılma şekli yasa ile hükümlere bağlandıktan sonra işçi hareketleri bu yeni temel üzerinde gelişmeye yöneldi.

Artık işsizler başbakanla görüşmek için başbakanlığa girebiliyor, tasarılar hakkında sendikacılar görüşlerini cesaretle ortaya atabiliyordu (Nisan 1962). Ancak işsizlikten bizar olan yapı işçileri 26 Nisan 1962'de Ankara'da yürüyüş için izin istedikten sonra çeşitli oyalamalara girişildi. Ama işçilerin 3 Mayıs günü yapmayı kararlaştırdıkları yürüyüşü hiçbir vaat önleyemedi. Elbiseleri yamalı, çoğu çıplak ayaklı işsiz işçiler çeşitli polis barikatlarını yara yara Meclis'e kadar gittiler. Yürüyüş yapan işçilerin çoğu, Meclis ve Senato Başkanlarını görmeye giden işçi heyetini beklerken, polisin eline düşerek bir hayli hırpalandılar.

Bunu öğrenen işçiler arkadaşlarını almak için direnme-

yi de bildiler. Bu olay şunu ispatladı: İşçi kitleleri arasında dayanışma bilinci varlığını korumaktadır, uzun baskı dönemi bu dayanışma bilincini söndürememiştir.

Özgürlük, bilinçlenmeye doğru belirtiler

Bir zamanlar işsizlikten söz etmenin bile politika yapmakla suçlanıldığı günleri geride bıraktığımız her geçen gün daha iyi anlaşılıyordu. Koalisyon iktidarında çözülme olup da yeni bir kabine kurulamayınca işçiler seslerini yükseltmeye başlamışlar (Haziran 1962) ve şöyle demişlerdi:

Politikacılar sen-ben derdine düştüler. Memleket sorunları yüzüstü bırakıldı. Köylü, şehirli huzursuzluk içinde. Geçim derdi her gün biraz daha artıyor. Anayasamızın sosyal devlet ilkesi gereği yapılması zorunlu işlere el atılmıyor.

Ve burjuva partileri arasındaki karşılıklı taviz politikası işçilerin gözünü açıyordu. Parti başkanlarına gönderilen mektuplarda sendikacılar “hükümete reform yapma mecburiyeti yükleyiniz” diyorlardı (Haziran 1962 sonları). Lastik-İş Sendikası, Başbakan’a gönderdiği muhtırada emekten yana bir devletçiliğin uygulanmasını öngörüyordu (Temmuz 1962).

Artık sendika kongrelerinde, basit işçi ihtiyaçlarını karşıladığı için işverene teşekkür edenler çoğunlukta olmuyor, sen-ben kavgası arka plana atılıyor ve şöyle konuşmalar dinleniyordu:

“30 milyon insanın 300-500 sermayedar tarafından sömürülmesine son verilmelidir.”

“Bu memleketi çöküntüye götüren özel teşebbüs sahipleridir.”

“Özel teşebbüs sahiplerine uyularak 30 milyon insan kurban edilemez.”

“Başbakan özel sektör sahiplerine hem hesap veriyor, hem taviz veriyor.”

“Atatürk gibi konuşmalıyız: Bizi mahvetmek isteyen emperyalizme ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşıyız.”

“Özel sektör yüzde 70 oranında vergi kaçakçılığı ile kârlar sağlıyor.”

“Türk işçisinin desteklemediği plan başarıya ulaşamaz”. Ve yıllar, Türk işçilerinin gittikçe uyanmasıyla, kendi davalarına sahip çıkmasıyla akıp gitti.

CHP’nin önderliğindeki koalisyon kabinesi ve AP iktidarı döneminde işçi hareketlerinin akışından örnekler

Türkiye’nin kapitalist yoldan kalkınmasını değişmez ilke olarak kabul eden hükümetler, dayandıkları siyasi partilere hâkim olan toprak ağaları, tüccarlar, sanayiciler ve mali sermaye çevrelerinden hangilerinin daha ağır bastığı ölçüsünde anayasanın öngördüğü karmaekonomiye anlam kazandırmışlardır. İşte bu kapitalist yoldan ve karma ekonomiye devlet kesiminin ağırlığını ve görevini derece derece değişik biçimde uygulamanın verdiği sonuçlar, işçi sınıfının dayanışmasında, direnmesinde, hak arama biçiminde ve bilinçlenmesinde çeşitli şekilde kendini göstermiştir.

CHP’nin ekonomik ve sosyal anlayışının damgasını taşıyan koalisyon iktidarları sırasında elde edebildiği kâr ve çıkarlarla yetinme eğilimi göstermeyen burjuvazi, 10 Ekim

1965 seçimlerinde AP'yi tek başına iktidara getiren seçim sonuçları üzerine daha iştahlı ve daha güvenli bir aşamaya ulaşmıştır. Bunun olağan sonucu olarak da üretimin çok daha serbestçe geliştirilmesi, işçi-işveren ilişkilerinde hükümetin işveren yararına durum takınması doğrultusunda isteklerini yoğunlaştırmış ve etkilerini güçlendirmiştir. Bu arada Türkiye İşçi Partisi'nin Meclis'e girmesinin verdiği rahatsızlıkları iliklerine kadar duyan hâkim sınıflar, biçimsel demokrasinin en ilkel koşulu olan sosyalist muhalefetin varlığına ve sosyalist düşüncenin işçi sınıfının kurtuluş aracı olma yolundaki güçlenmesine tahammül edememeye başlamıştır.

AP iktidarı başlar başlamaz yabancıya aracılık eden kapkaççı tüccarlarla, toprak ağaları, sanayiciler ve aracı çevreler iki amaç peşine düşmüşlerdir:

1. Kendi örgütlerini yaygınlaştırmak ve güçlendirmek;
2. İşçi sendikalarını ve üst kuruluşlarını sınıf mücadelesinden alakoyarak, onları kendi ekonomik ve politik görüşlerinin paralelinde sürükleyerek yozlaştırmak.

Bu amaçlarında bir hayli başarı gösteren burjuvazi işçi sınıfının ekonomik ve sosyal sorunlarını bir türlü çözmemiş, teşebbüs serbestisi havası içinde ekonomik sıkıntıların en yoğunlarına gömülen geniş kitlelerin ihtiyaçlarına cevap vermemiştir. Böylece kapitalist yoldan kalkınma bayrağı altında toplananlar her ekonomik ve sosyal konuda başarısızlıktan başarısızlığa yuvarlanmıştır. Bunun sonucu olarak da işçi sendikalarını ve üst kuruluşların bir kısım yöneticilerini etkileri altında tutabilmişlerdir. Buna rağmen, işçi kitlesinde sınıf bilincinin uyanışını önleyememişlerdir. Sınıf bilincine eren binler ve binlerce işçi, kendilerini sö-

mürmeye, açlığa, yokluğa mahkûm etmeye, yoksulluğa gömmeye götüren kapitalist düzenin bunalımından kurtulmak için sağlam örgütlerde toplanmayı bilmişlerdir. Sınıf bilincini parlatan grev yapma birliğine kavuşmuş ve her adımları bozuk düzenin çarkına darbe indiren yürüyüşler her geçen gün daha da anlam kazanmıştır.

İşçi sınıfı içinde tabakalaşma oluyor

Sendikacılar içinde, çıkarı kapitalist düzende olan bir kısım yöneticiler ve işçiler görülmektedir. Sendikacılar arasında, sadece geçimini düşünenler ayrı bir grup teşkil etmektedir. İşçiye çıkar sağlamaktan çok, işçileri işverenin sömürüsüne daha kolayca ve toplusözleşme ile bağlamakla görevli olanlar iktidarlardan da himaye görerek gelişmeler bile göstermektedir.

Bunlar yanında devrimci sendikacılar, işçinin sömürüden kurtulması için her mücadelede öne geçen işçiler kendi liderlerini bulmaktadır. Ya da öteden beri tanıdıkları sosyalist liderlerinin değerini daha iyi anlamaktadırlar.

İşçi hareketleri, zaman zaman kurbanlar da vermektedir. Bazı grev hareketleri, ya da toplusözleşme mücadeleleri sonunda sendika temsilcilerine tanınan imtiyazlar, ya da yetkiler sonradan işverenlerin gözüne batmakta, bir yolunu bulup temsilcileri, grev yöneticilerini işten atmaktadırlar. Öte yandan, her işkolunda çok sayıda işsiz bulunması ve yeni iş istekleri, fabrikada çalışan işçilerin kolaylıkla işten çıkarılmalarına imkân vermektedir. Bu nedenle uzun bir işsizlikten sonra ortalama bir ücrete kavuşan yeni işçi,

sendikalı olmamanın daha kârlı olacağı hayaline kapılmaktadır. Beri yandan pahalı makinelerde daha çok beceri ve özen isteyen işlerde çalışan sayıları az işçiler yüksek ücret aldıkları ve işverenle sık sık “sevki idare grubu” içinde yer aldıkları için kendi sınıflarının çıkarı yerine işverenin kârlarını ve kurulu düzenini savunur olmaktadır. Bu da birçok işyerlerinde “işçi” sayılan ustabaşlarının sendika temsilcisi seçilmemeleri sonucunu doğurmaktadır. Bundan gelen kırgınlıklar da eklenince işçi sınıfı içinde ve işyerinde işçiler arasında bölünmelere kolayca rastlanmaktadır.

Federal Almanya’ya giden ve orada Türkiye’ye oranla aynı işte daha çok ücret alan işçilerin mektupları, yurda dönüşlerinde anlattıkları, bir yandan işçilerin Türkiye’deki sömürü düzenine karşı çıkmalarına yardım etmekte ve uyanışa yararlı olmaktadır. Bu arada sosyalist akımın gittikçe yaygınlaşması, işçileri de derinden etkilediği için asıl işçi tabanını teşkil edenler hem işverenle, hem aristokratlaşan ustabaşlarla, hem de bilinçsiz işçilerle üçlü bir mücadele vermektedirler.

Türk işçi hareketini neler etkilemektedir?

Türk işçi hareketinde bizce beş etken göze çarpmaktadır:

1. Türkiye’de üretim araçlarına sahip olanların çelişkilerle büyüyen nüfuzlarının yarattığı bıkkınlık ve nefret;
2. Türk işçi sınıfının politik alanda örgütlenme ihtiyacı duyan bilinç seviyesi;
3. Yabancı memleketler işçi sınıflarının geçirdikleri tecrübeleri öğrenme ve onların yaşantılarını yerinde görebilme imkânı;

4. 27 Mayıs Anayasası'nın sosyal niteliği, anayasanın sosyalizme açık oluşu ve sosyalizmin bir ideoloji olarak kapitalizmin karşısında yer alması;

5. Sosyalist programıyla seçmen karşısına cesaretle çıkan TİP'in Türk parlamentosunda temsil edilmesi.

Bu etkenler, işçi hareketlerinin gelişmesine, yürütümüne, kendi içindeki mücadelede taze güçlerin başarı kazanmasına olumlu katkılar kazandırmıştır.

İşçi hareketleri açısından iktidarların tutumunun değerlendirilmesi

1960'tan sonra gelen iktidarlar arasında ayırım yapmak gereklidir. Milli Birlik hükümeti zamanında işçiler, hemen yeni haklara kavuşmuşlardır. Büyük bir hoşgörü bulmuşlardır. Çalışma hayatı ile ilgili konuları bilen bir profesör Çalışma Bakanlığı'na getirilmiştir. Avrupa ile ilişkiler kurulmuş, dış dünya ile (yalnız Batı dünyası olsa bile) ilişkiler kurulmuş, uyanışa yardımcı çelişkiler de ortaya çıkmıştır. Buna karşılık, CHP ve AP iktidarlarının tutumu sonuç bakımından olumsuz ise de, ikisi arasında yine ayrımlar yapmak gereklidir.

CHP'nin hâkim olduğu koalisyon hükümetleri sırasında işçi sendikaları ile iyi geçinme metodu üzerine kurulu ilişkiler, başarılı bir oyalama ile sürdürülmüş, ancak Devlet Demiryolları işçilerinin grevinin önce bir ay, sonra da iki ay Bakanlar Kurulu'nda ertelenmesi iktidarın işçi haklarını korumadaki içtenliğine ağır gölge düşürmüştür. Hele mali çevrelerle yakın ilişkisi olanların kümелendiği CHP iktidarı zamanında bankaların, gerçek işçi sendikalarına karşı hiç de dostça oi-

mayan, üstelik kanun hükümlerinin açıkça ihlaline yol açan tutumlarına karşı ciddi bir engel çıkarılmaması CHP'nin işçilere sempatik gelen devletçi, halkçı yanının yalınkatlığını açığa çıkarmıştır. Bu arada CHP iktidarı döneminde toprak reformu bekleyen milyonlarca tarım işçisiyle alay edilircesine Tapulama Kanunu'nun toprak ağalarını daha da güçlendiren niteliğiyle çıkarılması CHP iktidarının işçiden yana olmayışının örnek bir belgesidir. Bu arada İşçi Sigortaları Kurumu'nun yataksız dispanserlerindeki eczanelerin kapatılmasını öngören maddenin kanunlaşmasının CHP iktidarınca önlenememesi bu partinin işçi sınıfını oyalamaktan öteye geçemediğini bir kere daha göstermiştir.

Ocak 1965'te toplanan Çalışma Meclisi'nin toplantısına Başbakan'ın katılması gösterişe önem veren CHP için bir başarı olmuşsa da asıl başarıyı özel sektör temsilcileri kazanmıştır. CHP'nin iftihar ettiği 274 ve 275 sayılı kanunların işveren açısından yerilmesi, sosyal adaleti gerçekleştirme savaşında işverenlerin nasıl tutucu ve gerici bir nitelik taşıdıklarını göstermişse de hükümetin bu çevrelere hoş görünmek zorunluluğunu duyduğunu da belirtmiştir. Özel sektör, iş akdinin feshinde sınırsız serbestlik isteklerini bol bol dile getirmiş, sendikasız işçilerin korunması bahanesiyle sendikaların kukla durumuna düşmesini öngörmüş, grev yasaklarının arttırılması isteklerini apaçık ortaya dökmüş, fakat CHP iktidarı, bu tenkit ve aşırı istekler karşısında 274, 275 sayılı kanunların bulunduğu çizgiyi bile sonuna kadar savunmada yetersiz kalmıştır.

Her ne kadar grev hakkının yeniden tanınması şehir duvarlarının grev kararları afişleriyle donatılması gibi şekli

bir yenilik getirmişse de hükümetlerin sosyal adalet safında yer alıp grev nedenlerine eğilmemesi, işveren karşısında güçsüz sendikaların asgari bir savunma hattına kanun yoluyla getirilmesi kolaylığını sağlaması gibi olumlu işlere yönelmemesi; muhtelif partilerle yürütülen değişik iktidarların ortak niteliğini göstermiştir. Şekil bakımından tarafsızlık, gerçekte daima sermaye çevrelerinin yararına işleyen mekanizmaları hazırlamak...

Nitekim İnönü Başbakanlığı döneminde de Ürgüplü Başbakanlığı döneminde de, Demirel Başbakanlığı döneminde de bu ilkeye aykırı bir tek olumlu icraata rastlanamamıştır.

İnönü'nün, kendisine ve partisine dokunmadıkça kanunsuzlukları görmezlikten gelen tutumundan cesaret alanlar Ürgüplü devrinde Adana'da, Akhisar'da, Zonguldak'ta vahim olayların daha cüretli eller tarafından yürütümüne yol açmıştır. Kozlu'da grev yapan işçilere kurşun sıkılıp iki işçinin şehit düşürülmesi ortamını AP'nin önderliğindeki koalisyon iktidarı hazırlamıştır.

10 Ekim 1965 seçimlerini işçi kitlelerini kendine çekmek için vaat fırsatı sayan AP, seçim öncesinde emekçi sınıfına vaat ettiğinin hiçbirini gerçekleştirememiştir. Hatta gerçekleştirme teşebbüslerine bile başvurmamış, aksine işçiler yararına yürürlüğe girmesi gereken asgari geçim indirimini yükselten kanunu iki yıl erteletmiştir. İşçi sendikalarının muhalefetini önlemek için AP iktidarının sendikaları yeniden parti ocakları haline getirme çabalarına giriştiği kanısını uyandıran olaylar cereyan etmiştir. Karabük'te, İzmit'te, Adapazarı'nda, İstanbul'da sendikaları partizanlar eline geçirtme ve toplu sözleşme yetkilerini AP'li

sendikacılara verdirtme, ya da gerçek işçi sendikalarını parçalatma hevesleri AP yöneticilerinde bol bol sezilmektedir.

AP iktidarının ekonomi politikası emekçi sınıfının aleyhinde olduğu için toplu sözleşmelerle elde edilen zamlar, tekrar sermaye çevrelerinin kasalarına akmaktadır. Fiyat artışlarını durdurma güçleri olmayan sendikacılar, AP'nin yarattığı sendikacılık anlayışı ortamında ücret arttırılmasını başlıca hedef seçmekte ve ekonominin bünyesini ve işleyiş düzenini değiştirici çabalara önem vermektedirler. AP'nin sendikacılığımıza getirdiği, işçiyi, işçi çıkarları dışında oyalama anlayışı, güçlü karşı koymalarla karşılaşmadan yürütülmektedir. Ne var ki, sendikacılığın çoğunlukla bu kendini yitirishi, işçi katında gözden kaçmamakta ve sendikacılık anlayışında önemli bir uyanış, dalga dalga işçi kitlelerini sarmaktadır.

Tutarsız sendikacılığın dayandığı bir görüş

Tutarsız, işçiye karşı işçi sendikacılığının dayandığı bir aldatmaca görüş, oyalayıcı bir ilke vardır. Bu görüşü, sendikacılığı hâkim sınıfların dümen suyunda götürmeyi üzerlerine vazife alanlar yaymaktadır. Bir kısım sendikacılar, işçi sınıfının uyanışını, sınıf bilincine varışını kendi çıkarlarına aykırı bulmaktadır. Bu gibiler, belki de farkında olmadan, egemen sınıfların görüşlerinin yaldızına aldanıp ve işin aslını da bilemedikleri için sanki kendi çıkarlarına uygunmuş gibi, bu yabancılık felsefeyi benimsemektedirler. Bu gibilere göre Türkiye'de sendikacılık "partiler üstü" olmalıdır. Yani bunlar hem hiçbir partiye karşı değillerdir, hem de hiçbir partiden yana de-

ğillerdir. Bu tutarsız “tarafsızlık” iddiası aslında işçilerin iktidara gelmemesine yardım eden bir yaldızlı haptır.

Daha önce çeşitli burjuva partilerine girmiş, o partilerin yönetimine katılmış, milletvekili aday listelerinde yer almış bu kişiler, üstelik burjuva partilerinden milletvekili de seçilenleri bulunduğu halde, “biz partiler üstüyüz” deyince gülünç olmaktadır. Bu kişiler gerçekte, işçi sınıfının demokratik öncülüğünde bütün emekçi halkın iktidara gelmesini amaç bilen İşçi Partisine’ne karşıdır. Bu partiler üstü politika efsanesi, sırf bu gerçeği örtmek için icat edilmiş bir ilkedir.

Bu açıdan bakılırsa çoğu sendikaların ve üst kuruluşların köşe başlarını tutanlar, aslında işçiye karşı, işverenle beraber ve stakükonun devamından yanadırlar. O statüko ki mili gelirin aslan payını çalışan nüfusun yüzde ikisine verir; o statüko ki vergi yükünün ağırlığını dair gelirliyle yükletir; o statüko ki işçiye hapis, işverene para cezası öngörür ve hakkını arayan işçileri kurşunlar, anayasaya göre grev yapanları tevkif ettirir, işverenlere kolayca sarı sendikalar kurdurtur ve işçi sendika başkanını, grevci işçiye tabanca çektirir. O statüko ki, işçinin sınıf bilincine kavuşmasını, iktisaden özgür hale gelmesini önlemek için faşist İtalya’dan aktarılmış ve burjuva hâkimiyetini tek taraflı olarak sürdürmeye yarayan 141 ve 142. maddeleri işçi haklarını arayanların başında Demokles’in kılıcı gibi sallandırır.

Geri kalmış bir ulus olduğumuz gerçeğini gözeterek sendikacılık yapmak isteyenler, bu tutuma cephe almışlardır. Çeşitli vesilelerle Türk-İş kararlarına; davranışlarına ve eylemlerine karşı çıkan muhtelif sendikacılar ve işçi grupla-

rı, Türkiye’ye özgü bir sendikacılık anlayışının uygulanmasını arzulamaktadırlar. Geri bırakılmış toplumların sendikacılığını yapmak, ileri kapitalist memleketler sendikacıları yerine milli bağımsızlıklarını kazanmış 3. Dünya devletleri sendikacılarıyla gerçekten ilişki kurmak birçok sendikacının dileği haline gelmiştir. Bu sendikacılık, kapitalist sömürücülerin ve emperyalist devletlerin milli ekonominin kilit mevkilerini ele geçirme çabalarına karşı direnme sendikacılığıdır. İşverenlerin dümen suyunda tek kürekle sosyal adalet avına çıkmak değil, kendi sınıfı içinde bir eliyle ekonomik menfaatlerini sendikalar içinde savunmayı ve korumayı başarmak, öteki eliyle de politika alanında kendi partisi saflarında siyasi iktidarı demokratik yollarla ele geçirme çalışmalarına içtenlikle ve var gücüyle katılmaktır. Türkiye’nin bugün içinde bulunduğu koşullar, sendikacılıkta bu anlayışın daha büyük hızla derinlere inmesini gerektirmektedir.

Sendikacılık hareketleri içinde bu anlayışta olanların zaman zaman yürekli mücadeleler vermekte oldukları görülmektedir. Nitekim Paşabahçe işçilerinin grevinden sonra Türk-İş’in sendikacılık anlayışına karşı çıkan sendikalar olmuştur. Gerçek toplumcu kuruluşların ağızlarına yakışan dış ticaretin, bankacılığın, sigortacılığın devletleştirilmesi gibi ilkeler artık bazı güçlü sendikaların ortak amacı olmuştur.

İktidarın olumsuz tutumu

Hiçbir iktidarın işçi sınıfına karşı olumsuz tutumu aynı başarı çerçevesi içinde süregelmez, geçerli olmaz. Bu bakımdan iktidarın izlediği olumsuz politikaya rağmen işçi sınıfı, hem iktidara hem iktidar paralelindeki sözde işçi ku-

ruluşlarına karşı başarılı bir mücadele vermektedir. Örneğin, işçi sınıfının mutluluğuna yarayan görüşlerin pek çoğunu çalışma raporlarına almadan büyük kongresine çıkan çok üyeli sendika kalmamış gibidir. Bu sendikaların birtakım yetkilileri, genel anlamda çıkarıcılarla işbirliği halinde oldukları halde, işçi kitlesini avutabilmek için de olsa daha önceleri yadırganan terimleri kullanmak gereğini duymaktadırlar. Artık, emekçi, emekten yana, anayasanın eksiksiz-tastamam uygulanması, işçi sınıfının politik bilince kavuşması, emeği temsil eden güçlerin sermaye kuvvetleri karşısında denge kurması.. gibi cümle kuruluşlarına ve terimlere sık sık rastlıyoruz. Bu gelişme yalnız terimlerde ve anlatımlarda kalmamış, sosyal sorunları kavramaya çalışma biçiminde de kendini göstermiştir. Birçok sendikacı ve binlerce işçi artık sendikacılığı bir işyerine inhisar eden basit bir işçi-işveren sorunu olarak görmekten ayrılmıştır.

Birçok sendika çalışma raporlarına aldıkları konular bakımından büyük bir aşama yapmıştır. Türkiye'nin belli başlı ekonomik politik ve sosyal sorunlarını eleştirmektedirler. Toprak reformu dış ticaretin, bankacılığın, sigortacılığın devletleştirilmesi, petrolün millileştirilmesi, vergi reformu, sosyal adalete uygun ücret düzeni, işsizlik, kapitalist yoldan olmayan kalkınmanın gerekliliği gibi çok ciddi ve bilimsel konular sendikalar raporlarında ele alınmaktadır. Ayrıca bu konularda önemli konuşmalar da yapılmaktadır.

Olumlu gelişme içinde direnme hareketleri

Elbette, işçi hareketlerindeki olumlu gelişme sırasından direnme olaylarına da rastlamışızdır. Bu direnmeler top-

lusözleşme ve grev kanununun (No 275) şekilciliğinden de çıkmış, işçilerin büyük özlemlerini dile getiren hayranlık verici dayanışmalar olarak tarihimizde yer almıştır.

1963 yılında yürürlüğe giren 275 sayılı kanundan sonra o yıl içinde 8, ertesi yıl 83, 1965'te 33 grev hareketi olmuştur. Bu 124 greve 10.997 işçi katılmıştır. Grevler toplam 3710 gün sürmüştür.

1963'teki 8 grevin 7'si 1964'teki 83 grevin 78'i ise özel sektörde yapılmıştır. 1965'teki 33 grevin 28'i yine özel sektörde olmuştur. Kamu sektöründe görülen grevler daha çok belediye hizmetlerinde toplanmıştır. Bu rakamların ortaya koyduğu gerçek, özel sektör mensuplarının anayasasının sosyal esprisine girmemeleri ve sömürücü düzenlerinde kolay kolay revizyon yapmaya yanaşmamalarıdır. İşverenler, en haklı isteklere karşı çıkarak işçileri greve itmekte büyük yarar görmektedirler. Bu yarar, grevlerle sendikaların güçsüzleştirilmesi ve işçilerin, işçi sendikalarına karşı çıkarılmalarının sağlanmasıdır. Böylece işverenler, grevi, işçilerin fiilen reddedecekleri bir hak derekesine düşürme çabasıındadırlar. Son zamanlarda, lastik işkolunda işverenlerin Lastik-İş Sendikası'nı adeta greve itmeye zorlaması bunun tipik bir örneğidir. Başka bir örneği, Adapazarı Zirai Donatım Kurumu'nda da görmekteyiz. AP iktidara gelmeden önce bu işyerinde yapılmış bir toplu sözleşmedeki bazı haklar ve menfaatlara bu defa işveren durumundaki idare meclisi karşı komaya kalkmış ve sendikayı greve zorlamanın bütün şartlarını yerine getirmiştir.

İşverenler, her grev hareketinde ve işçilerin hak aramadaki direnişlerinde bir "teşvikçi" aramayı itiyat edinmiş-

lerdir. Türk-İş sorumluları da buna paralel olarak her işçi hareketinde bir TİP parmağı aramaya koyulmuştur. Nitekim, Mart 1965 başlarında İzmir’de Kula ve Yün Mensucat fabrikası işçilerinin yaptıkları yürüyüş sırasında çıkarılan olaylardan sonra Türk-İş’in İzmir bölge temsilcisi hemen olay sebebi olarak TİP’li işçilerin yakalarına taktıkları rozeti ortaya atmak hafifliğinden kurtulamamıştır.

Grevi gerektiği zaman kullanmak bilincine erişmekte olan işçiler, her türlü grevi kötileyici çabalara ve işverenlerin “Türk işçileri için grev lükstür” demelerine rağmen bu hakka sahip çıkmaktadır. Nitekim Turhal Özdemir Antimuvan Maden İşletmesi’nde düşük ücretler ve düşük sosyal yardımlar yüzünden işçiler Mart 1965 ortalarında grev yapmış, 24 saatlik grev işvereni dize getirebilmiştir. Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası işçileri yakalarına taktıkları rozeti ortaya atmadıkları gibi, Türk-İş İcra Kurulu yetkililerinin İşveren Konfederasyonu yetkilileriyle yaptığı anlaşmaya ve greve son verme kararlarına rağmen greve devam etmiştir. Bu olay bile grev hakkının işçilerce nasıl benimsendiğini ve bilinçli olarak greve güvendiklerini anlatması bakımından ayrıca üzerinde durulmaya değer bir olaydır.

Çok önemli bir yeri olan Paşabahçe grevi.

Paşabahçe grevi, işverenin hukuk dışı anlayışından ve kanuna karşı gelişinden çıkmıştır. İşveren, kendisine bağlı ve emrinden çıkmayan sendikacıların başında bulunduğu sendika ile 3 yıllık ve işkolu seviyesinde bir toplu sözleşme imzalamıştır. İşçiler, kendi adlarına kabul edilen sözleşme-

nin eski haklarını da götürdüğünü, yeni bir menfaat sağlamadığını görünce başlarındaki sendikacıları tasfiyeye kalkmış, fakat Türk-İş'in çeşitli müdahaleleriyle bu sarı sendikaların elenememesi sonunda Kristal-İş adında yeni bir sendika kurmaya mecbur kalmışlardır. İşçiler, kendilerine karşı olan yöneticilerden süratle kurtulmayı başarmış ve Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası'nda çalışanlardan 8-10 kişi dışında bütün işçiler Kristal-İş'te toplanmışlardır. Sendika, 275 sayılı Kanun'un tanıdığı bir yoldan hareket etmiş ve işyeri seviyesinde toplusözleşme imzalamak için kanuni bütün yolları aşmış, böyle bir yetkisi olduğu Yargıtay'dan geçerek kesin karara bağlanmıştır. Fakat işveren, üç yıl çıkarını gözeterek imzalattığı toplusözleşmeden dönmek, işçilere yeni haklar tanımamak için toplusözleşme çağrısına uymamış ve kanun yolları geçilerek grev hakkı doğmuştur.

İşverenler greve karşı cephe kurmuşlar

Grev 31 Ocak 1966 günü başlayınca işverenler derhal grev hakkında karşı cephe kurmuş ve 275 sayılı kanunun tanıdığı işyeri seviyesinde toplusözleşme yapma hakkına tecavüzde birleşmiştir. İşveren sendikalarından 12'si ve işveren konfederasyonu 13 Şubat'ta basında yer alan ilanlarında, sonradan Türk-İş'in de kabul ettiğini ilandan çekinmediği görüşü kamuoyuna duyurmuşlardır.

“Halen işyerinde mer'i ve bütün hükümleriyle muteber olarak uygulanmakta bulunan toplu iş sözleşmesine rağmen 275 sayılı kanunun mevcut boşluklarından bilistifade ve memleketimizde henüz gelişmeye başlayan Toplu

Görüşme Sisteminin işyerinde huzur, istikrar ve çalışma barışı prensiplerini de hiçe sayarak sırf şahsi kapris ve çıkarlarının gerçekleşmesi için 2000 işçinin kaderi ve memleket ekonomisinin hayatıyetine cidden müessir hatalı ve haksız grev kararını şiddetle protesto ederiz.”

Oysa, grevin kanunsuzluğu hakkında işverenin açtığı dava henüz sonuçlanmadan yapılan bu protesto ilânından sonra İş Mahkemesi grevin kanuniliğini hükme bağlamıştır. Böylece kanun içinde oldukları mahkeme kararıyla da sabit olan Kristal-İş grevcileri uzun süre grevlerini başarıyla yürütmüş, işveren bir türlü yeni bir toplusözleşme yapmaya yanaşmamıştır. Türk-İş grevi var gücüyle desteklediğini açıkladıktan sonra grevi sona erdirmeye maksadı ile ve işçilerin haklarını elde edeceğine işçilere inandırarak kendileri adına yetki sahibi olan Kristal-İş’ten yetki almış ve işveren konfederasyonu ile müzakerelere oturmuştur.

Türk-İş, uzun süren görüşmelerden sonra 21 Mart 1966 Pazartesi günü işverenle bir anlaşma protokolü imzalamıştır. Bu protokolde işveren görüşü daha keskin bir ifade ile anlaşma hükmü olarak yer almış ve ikinci bir toplusözleşmenin karşısında olduklarını kabul etmişlerdir. Grev, toplusözleşme imzası yüzünden çıktığı halde Türk-İş, bunu basit bir ücret isteği şeklinde görmüş ve işçilere, 135 kadar sendika yöneticisi ve sendika öncüsünün işlerine son verilmesi pahasına, bir miktar para yardımı sağlamıştır. İşçiler bu anlaşmayı kabul etmeyerek greve devamda ısrar etmişlerdir.

Paşabahçe grevi sendikalar arasında yeni bir gelişmeye yol açmıştır. Türk-İş’in işçi haklarına karşı, grevcileri yarı yolda kendi kaderlerine bırakan tutumu üzerine İstan-

bul'daki Türk-İş'e üye ve üye olmayan sendikalar arasında bir yakınlaşma başlamıştır. Bu yakınlaşma sonunda grevin desteklenmesi kararına varılmış ve Türk-İş'in engellemesine rağmen 13 işçi sendikası, grev karşısında direnen işverenlere karşı ortak bir cephe kurmuşlardır. Bu cephe, aslında, Türk-İş'in işverenle bir oluşuna karşı duyulan nefretin bir ifadesidir.

13 sendika, bütün Anadolu sendikalarının da kendilerine yardımcı olması çalışmalarına başlayarak ve Paşabahçe'de mezara gömülme istenen toplu sözleşme ve grev hakkını anayasa anlayışı içinde ayakta tutmaya ve uygulamaya çalışarak hem işçileri yalnız bırakmamıştır, hem de Paşabahçe grevi, Türk-İş'ten kopuşu hızlandırmış ve nihayet daha önce bildirdiğimiz DİSK hareketi meydana gelmiştir.

Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası'nda çalışan işçilerin bir destan havasına bürünerek, dağlardan labada, ebegümece toplaya toplaya grev yapmaları, takdirle, hayranlıkla anılacak bir hareket olmuştur. 54 günlük ciddi bir mücadeleden sonra Türk-İş'in işveren konfederasyonu ile bir olup, işçi haklarına hancı saplaması ve bunun ardından sürmekte olan bir grevi, dayanaksız ve gerçek dışı bir gerekçe ile AP iktidarının erteleme, işçilerin bilincine hizmet eden olaylardır denebilir.

Paşabahçe grevi, sağlam bir kuruluş intibayı uyandıran Türk-İş'in büyük çatlaklar içinde süslü bir görünüş olduğunu da ortaya çıkarmıştır. Hemen ilk gününde, Türk-İş yöneticilerinin tutumu üzerine 16 sendika ortak bir cephe kurmuş, Türk-İş'in tutumunu yermiştir. Bu sendikalardan birkaçı sonradan Türk-İş onur kuruluna verilmiştir. Bu manevi baskı, Türk-İş yöneticilerine bekleneni vermemiş, sen-

dikalarda kendi aralarında güç birliği yapma isteklerini, dayanışma cepheleri kurma hareketlerini ortaya çıkarmıştır. Nitekim İstanbul'da basın işkolunda üç sendika bir dayanışma konseyi meydana getirmiş, Türk-Hür-İş adındaki güçsüz ve işçiye güven vermeyen zayıf bir konfederasyon kuruluşu da tek konfederasyon olma çabasındaki Türk-İş'e iltihakını sağlama çalışmalarına rağmen gerçekleşmemiştir. Ayrıca 24 Haziran'da birleşik grev fonu için toplantı düzenleyen Türk-İş'in davetine büyük çoğunluğuyla sendikalar katılmamıştır. Üstelik, grev fonunun Türk-İş'te toplanması isteğine şiddetle karşı çıkılmıştır. Sendikacıların çoğunluğu Türk-İş'in isteğine kolayca hayır diyebilmişlerdir. Bu direnişlerin işçilerin kendi sınıfsal yapılarının gerektirdiği yönde ve biçimde bir nitelik kazanması için bilinçli sendikacıların daha güçlü ve daha bilgili olarak kendi ağırlıklarını oldukları cephede göstermeleri gerekecektir.

Paşabahçe grevi, grev tarihimizde olduğu kadar, işçi örgütlenmesinde doğru yolu bulmaya yarayan yanı ile de büyük önemi olan bir grevdir.

Bütün grevler olumlu eylemler midir?

Son yıllarda yapılan grevlerin hepsinin işçinin çıkarı için olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Bu arada, bütün grevlerin olumlu sonuçlar verdiği de söylenemez. Ama grev hakkı, bu sonuçlar da göz önünde tutularak, vazgeçilmez çok önemli bir haktır.

Lastik-İş Sendikası'nın 26 Nisan 1966'da yedi işyerinde birden başlamaya mecbur kaldığı grev, işçilerin haklı istekleri yüzünden çıktığı gibi, liderlerinin başarılı mücade-

leleriyle de sürdürüldüğü için, olumlu bir toplu sözleşme ile sonuçlandı. İzmir’de itfaiyeciler 275 sayılı yasaya göre grev yapamayacaklarını bildikleri halde sömürü düzenine ve kötü yönetime karşı çıkmışlar, hiç olmazsa sakal grevi gibi, açlık grevi gibi başka olanaklara başvurmuşlardır. Bu direniş, 7 itfaiyecinin işten atılmasıyla sonuçlandı ama, toplumun bu kesiminde de bozukluk ve aksaklık ortaya döküldü.

Çimento işkolunda Çimse-İş’in grev yapacağını açıklamasına ve işverenlerin gazetede ilan çıkartarak kendilerini savunma zorunluğunu duymalarına rağmen kamuoyunda bu grev kararı şüphe ile karşılandı. Bu sendikanın kişiliği, grev haberinin bir başka maksada yorumlanmasına yol açtı. Buna karşılık 11 Temmuz 1966’da başlayacağı Yol-İş Sendikası’nca bildirilen grev o anda olumlu yankılar uyandırdı. Sendikalar arasında Yol-İş’e maddi destek olma istekleri belirdi. 30.000 Karayolu işçisinin yıpranma zammı için, harcırah kanununa uygun olarak ödenek almaları için, karın doyurmayan öğle yemeğinin tatmin edici olabilmesi için, ücret zammı için gidilecek bu grev daha o anda etkin olmuştu. Hele bu grev nedenlerinin Meclis’te açıklanması ve grevin savunulması, iktidarın da buna karşı çıkması, yönetici kadronun hangi sosyal sınıf ve tabakalardan yana olduğunun açıklanmasına fırsat vermiştir.

Basın-İş Sendikası’nın İzmir’de Demokrat İzmir gazetesindeki grevi başarısızlıkla sonuçlandı. Bu arada yine Basın-İş’in İstanbul’da Türkiye Basımevi’nde ilan ettiği grev 200 günü geçtiği halde işverenin olumsuz tutumu yüzünden bir sonuca bağlanamadı. Bu örnekler grevin, bu yasalarla yeteri kadar etkin olmadığını da gösterir.

Grevlerde iktidarın olumsuz yönü

Bu konuda şu olaylara da göz atmada yarar vardır:

Hükümet 18/19 Ekim 1964'te yapılmasına karar verilen demiryolları işçileri grevini kolayca durdurdu. Bu karar, elbette anayasaya, hatta 275 sayılı kanuna aykırıydı. Bununla beraber hükümetin bu davranışını başka grevlerde de göstermemesi için Türk-İş'in cesur kararlar alıp harekete geçmesi beklenirdi. Ama yöneticiler işçinin bilinçlenmesine ve hükümetin anayasaya aykırı işlemlerine karşı çıkmaya yarayan hareketlere girişmekten özenle çekindiler. O kadar ki yer yer iktisadi devlet teşekkülleri ve belediyeler bir kısım işçilerin "işçi" sayılmamasına çalıştıkları sıralarda, bir kısım işçi teşekkülleri işçilerin işçi sayılmakta devamını ısrarla savundular ve bu görüşleri kabule yanaşmayan kuruluşlarda grev kararı aldılar. Örneğin demiryolları işçi örgütü, işçinin "işçi" sayılması ve karşıt anlayışı protesto amacıyla grev kararı aldığı halde hükümete bu grevi iki defa erteledi. Bu elbette hükümetin işçilerden yana olmayan yanının iyi görülmesine hizmet etti. Böylece hükümet başarıyla sonuçlanacak ve işçilerin kendi ekonomik yararları doğrultusunda bilinçlenmelerine yarayacak hemen her grevi ertelemek ortamını da 275 sayılı kanunda kolayca buldu.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na bağlı Batman işletmesinde çalışan işçilerin toplu sözleşme yapma mücadelelerinde petrol işçileri federasyonunun ileri sürdüğü ücretlerin oynak merdiven sistemine göre ayarlanması ilkesi, başarı ile yürütülen bir grevle iktisadi devlet teşekkülüne kabul ettirilecekti. İnönü

nü iktidarının toplumcu ve refomcu olarak reklam edilen iç bakanı, bu görüşün toplu sözleşmede yer almaması için girişilen çalışmaları Türk-İş yöneticileriyle birlikte destekledi ve işçiler için gerçekten önemli olan oynak merdiven sisteminin başarı şansı Batman'da tümüyle yitirilmiş oldu.

Grev eylemi dışında iktidarın işçiden yana olmadığını, işçi hareketleri çerçevesi içinde göstermek

İşçi hareketlerini bütün ayrıntıları ile işçi sınıfının çıkarına giden eylem ve fikir gelişmeleri tüm bu gelişmeler karşısında iktidarın işçiden yana olmadığını görürüz. Kendi deyimlerine ve eylemlerine bakarsak AP iktidarı önce sanayileşme, sonra asgari ücret anlayışındadır. Asgari geçim indirimi ile işçilerin, dar gelirlielerin daha az vergi ödemelerine karşı gelmiş, bu yüzden Meclis'teki çoğunluğuna dayanarak yılda emekçi halkın cebinden 400 milyon lira çıkmasını kanunlaştırmıştır. Zenginin daha zenginleşmesi yolundadır. Dağıtılacak toprak yok diyerek yüz yıllardır toprağa hasret çekenlerin, işsiz, topraksız kalan milyonlarca tarım işçisinin hayatlarının iyiye doğru yönelmesine engel olmuştur. Adalet Partisi iktidarı, yabancı sermayenin Türkiye'de serbestçe fabrikalar kurmasından yanadır. Yani, yabancı sermayeye ait fabrikalarda elde edilen fazla değerın kâr olarak yabancı memleketlere çıkarılmasını kabul etmektedir. Oysa bu memleketin sanayileşerek emekçi halkın yaşayışında iyiye doğru gidişe yardım edecek birikimleri önlemek demektir; halkın hayatında emekten yana planlı bir sanayileşme ile refaha doğru değişiklikler olmasını is-

tememektir; yabancıları ve yabancılara aracılık edenleri, kapkaççıları korumak demektir.

AP iktidarı, hiç şüphesiz bütün icraatını çerçeveleyecek başarısızlıklarla, gelir dağılımındaki adaletsizliği daha da ağırlaştırıcı eylemleriyle, işsizliği önleyici çabaları başarıya ulaştıramayacak metoduyla her gün biraz daha AP'ye umut bağlayan vatandaşların kendisinden kopuşunu hızlandıracaktır. AP yöneticilerinin tutumu ve hükümet etme anlayışı, kapkaççı ve yabancıya aracılık eden çevrelere güven veren doğrultudadır.

Üstelik AP iktidarının tutumu, tolu iş sözleşmesine bağlanan umutları da ortadan kaldırdı. Oysa önceleri grev ve toplu sözleşme düzenine girdikten sonra geniş işçi kitleleri ve özellikle sendika yöneticileri bu düzenin işçiye refah getireceğini sanıyordu. Toplusözleşmelerle, işyerinin yönetiminde gözlemci olma, işverenin işçi çıkarma, işçiye ceza verme yetkilerini tek başına kullanmasını önleme, ortak karar organlarıyla işin yürütümü, kârdan prim alma, geçinme endekslerindeki artışa göre ücretlerin hemen ayarlanması gibi önemli hakların sağlanacağı hayali kısa bir süre sonra sabun köpüğü gibi sönüverdi. Hatta işçinin dilediği sendikaya yazılma hakkı, işverenlerin kolayca buluverdikleri sözde işçilere kurdurdukları ve işçilerin işten çıkarılma tehdidi ile üye yazdırıldıkları sendikalar yüzünden ortadan kaldırıldı. Sendikaların etkili grev yapabilmeleri de temelinden önlendiği için grevler, işverenleri korkutan bir ekonomik baskı niteliğini yitirdi.

Bütün bu olumsuz gidişe rağmen asıl işçi kitlelerinde bir silkinme, bir hak arama cesareti, satılmış yöneticileri baştan atma hırısı, baskıya göğüs germe gücü de, kendine yeni mes-

lek örgütleri arama eğilimleriyle birlikte, gelişti. Bugün Türk-İş'in dışında teşkilatlanmaya çalışan gerçek sendikalar olduğu gibi Türk-İş'e üye sendikalardan bir kısmı kendi aralarında dayanışma anlaşmaları imzalamaya, özlü konseyler kurmaya, bu arada ilerici gençlikle bağları sıklaştırmaya koyulmuşlardır. Bu umut uyandıran silkinmenin bir gün dengeyi toplumcu işçi kuruluşları lehine değiştirmesi beklenebilir.

Çünkü iktidarın her eylemi, işçilerin sömürülmesini devam ettirecek niteliktedir. Çünkü iktidar özel sektör eliyle kalkınmadan yana olduğunu söylemektedir.

Özel sektör eliyle kalkınmanın sonuçları işçiler aleyhinde ürünler verecektir

Özel sektör eliyle kalkınmaya dayanan sistem toprak ağalarının, sermayecilerin ve bunların dağıttıkları nimetlerle geçinen bürokratların çıkarlarına öncelik vermektedir. Oysa emekçi halk, kendilerine, yani nüfusumuzun büyük, çok büyük çoğunluğuna milli gelirden daha fazla pay ayırmasına yarayacak bir anlayışla hazırlanacak bir kalkınma planı istemektedir. Bunu da ancak kendisi Meclis'te çoğunluk sağlayarak başarabilecektir. Bugünkü haliyle devlet kaynakları ve harcamalarının artışı, emekçi halkın yaşıntısında iyiye doğru bir gelişmeyi sağlayamaz. Çünkü yatırımların özel sektöre düşen payı her yıl gittikçe artan oranda bir avuç özel sektöre ayrılmıştır.

Ayrıca Sosyal Sigortalar fonlarından da özel sektöre fonlar ayrılacaktır. Bunu Emekli Sandığı'ndan ayrılacak fonlar izleyecek, dış krediler de özel sektöre aktarılacak fonlar izle-

yecek, dış krediler de özel sektöre aktarılacak ve böylece “para parayı çeker” dendiği gibi parası olanlar, varlıklı sınıflar devletin bütün kaynaklarını kendi çıkarlarına kullanma ve onlardan kendi güçlerine göre yararlanma olanaklarını hazırlayacaklardır. Buna karşılık emekçi halk kitleleri gittikçe daha yoksul olacak ve bu yoksulluk yüzünden halkımız, işçisi, köylüsü, esnafı, ırgadı, dar gelirli memuru, arkasız müstahdemleriyle nüfusumuzun büyük çoğunluğu yokluk ve yoksulluğun pençesinde kıvranacak; o kadar ki bunlara karşı koyma gücünü bile bulamayacağı hesap edilmektedir.

İŞÇİ SORUNLARININ DURUMU

Toplusözleşme düzeninin verimi

Toplusözleşme düzeni, belli bir süre, işçilerin ücret, sosyal güvenlik, sosyal yardım, iş disiplini ile ilgili konularda işverenle barış içinde yaşamalarını öngören bir mekanizmadır. Bu mekanizma, kapitalist toplumlarda, sınıf bilincini körleten, sendikalara aidat toplama kolaylığı sağlayan, fakat işçi sınıfının seçim yoluyla iktidara gelmesini uzun süre balatalayan bir uyusuk ortam yaratmaktadır. Toplusözleşmenin aslında, iktidarın çözümlediği genel sorunlardan sonra işyerinin özelliğine göre işçi sendikalarının yapacakları çalışma koşulları, üretim disiplini, asgari ücret temeli üzerinde yükseltilecek ücret kategorileri ve benzeri konularda ayrıntılı bir anlaşma olması gerekir. Böyle olduğu takdirde işçilere çok yararlı bir işçi-işveren işbirliğini gerçekleştirir.

Fakat Türkiye'deki uygulamalar göstermiştir ki, en iyi sayılan bir toplusözleşme bile, iktidar hiçbir ekonomik ve sosyal sorunu işçiler yararına çözümlemediği ve çözümleyemeyeceği için, kısa bir süre sonra yeni ıstıraplara, kıvranmalara ve sıkıntılara yol açmaktadır. Nitekim işçi ücretlerine yüzde 10 zam sağlandığı halde hayat pahalılığı bu zam miktarını aşan bir eğri çizmekte ve işçiler, toplusözleşme ile aldıkları zammı, hemen fazlasıyla iade etmektedirler. Bir kısım ekonomik gerçekleri kendi sınıfsal yapıları bakımından yanlış değerlendirmeler yapan Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği'nin "İktisadi Rapor"unda belirtildiği gibi, 1966 yılında Ankara ili geçinme endeksi bir önceki yıla oranla yüzde 5.3 oranında, İstanbul ili genel endeksi ise yüzde 8.7 oranında bir yükseliş göstermiştir. Asgari ücretler 1966 yılında 10.70 TL'ye çıkmış, bu artış bir önceki yıla göre sadece 1 (bir) liradan ibaret kalmıştır.

Sarı sendikalar elinde toplusözleşme, yasa ile elde edilen bir hakkı ortadan kaldırmış mıdır?

Birçok işkollarında görülen sarı sendikalar, işverenlerin kendi hukukçularına hazırlattıkları toplusözleşmeleri imzalamakla görev yaptıklarını kabul etmektedirler. Bu gibi sarı sendikacıların eliyle toplusözleşmeler, çok kere kanunların işçilere tanıdığı bazı hakları dolaylı olarak ortadan kaldırıcı hükümler getirmiş, bu da işyerlerinde büyük huzursuzluklara yol açmıştır. Nitekim liman dok işkolunda patlak veren büyük mücadelede, biraz da toplusözleşme hükümlerinde işçilere karşı maddelerin, sözde işçi sendi-

kası tarafından kabul edilmesi rol oynamaktadır. Bunun dışında iş kazalarını önleyici, işletmenin yönetimine işçilerin katılmasını sağlayıcı, işten çıkarmalarda işçilerin ve tarafsız kişilerin eşit oranla temsil edildikleri kurulların görev yaparak karar vermeleri gibi hususlar hâlâ toplusözleşme sisteminin getiremediği, yerleştiremediği Batı modeli sendikacılığın dayanaklarıdır.

Bütün bunlar ve hele kalkınma planının hazırlanmasında sendikaların karar verici bir ağırlık kazanamamaları, bugünkü bozuk düzen içinde toplusözleşmeleri işçileri avutucu, kandırıcı bir oyun derekesine düşürmüştür. Dahası var, bu sistem bir kısım sendikalar ve üst kuruluşlar yöneticilerinin maaşlarıyla işçi haklarını sermaye çevrelerine, iç ve dış kapitalizmin temsilcilerine peşkeş çektiren bir rol oynamasına imkân vermektedir. Açık bir gerçektir ki, kanunlarla korunamayan ve tanınmayan işçi hakları ve genel hükümlerle gerçekleştirilemeyen sosyal adalet, bilinçlenmelerine ısrarla set çekilmek istenen bir ülkede toplusözleşmelerle emeğin hakkı korunamaz, alınamaz! Emekçiler, ancak devlet mekeanizmasının kendi sınıfları çıkarına işlemesini sağlayabilecek politik bir güç haline geldikleri vakit toplusözleşme mekanizmasından yarar görürler.

Bu olumsuz işleyiş karşısında toplusözleşmeleri yasalari aşan bir planda işçi yararına kullanmalar

Bazı güçlü sendikalar, sosyalist aydınları ve özellikle sosyalist hukukçuları toplusözleşmelerde uzman olarak çalıştırdıkları için, bu araç, işçi yararına iyi gelişmeler göstermekte-

dir. İzin haklarını genişletme, sendika temsilcilerine özel haklar sağlama, devrimci eğitim için işçilere ücretli izin verdirme, sendika üyelerine ayrıca prim ödetme gibi başarılı işler dışında bilinçlendirmeye de yaramaktadır. Nitekim DİSK etrafında toplanan sendikalar bütün işyerlerinde olmasa bile bazı işverenlerle toplu sözleşmeler yaparken işçileri politik bilince kavuşturmayı da ihmal etmemekte ve bir gün işçi sınıfının seçimiyle iktidara gelmesi inancını paylaşmaktadırlar.

Toplular sözleşmeye aşırı umut bağlayanlar bulunduğu gibi, bu sistem içinde bile Türkiye gerçeklerini görebilen sendikacılarımız vardır. Bu sendikacılar gayet iyi görmektedirler ki:

- Asgari ücretler, geçinme endekslerinin çok gerisindedir.

- Özel sektörde çalışan işçilerin yüzde 60'ını aşkın bir kısmı toplu sözleşme düzenine rağmen asgari ücret hadleri içinde ücret almaktadır.

- İşverenler, hâlâ kıdem tazminatından kurtulmak için tecrübeli ve kıdemi fazla işçileri, yeni iş kanununun tanıdığı çıkarma özgürlüğüne dayanarak, bir kulpunu bulup beş kuruş ödmeden işten atmaktadırlar.

- Henüz asgari ücreti tespit edilmeyen işkollarında ücretler, toplu sözleşme sistemine rağmen, ortalama asgari ücret seviyesinin çok altındadır.

- Asgari ücret yönetmeliği yürürlüğe girdiği halde, hükümet Türkiye ölçüsünde asgari ücret tespit edecek komisyonunun sömürüyü bir parça olsun azaltıcı bir iş görmesine imkân vermemiştir.

- Sendika temsilcileri, hâlâ kolayca işten çıkarılmaktadır.

İşçilerle memurlar arasında ayırım yaratmanın nedeni ve sonuçları

Emeğiyle geçinenleri sosyal bir sınıf olarak güçlü görmek istemeyenler, işçi sınıfının sayıca üstünlüğünü de dolambaçlı yollarla ört bas etmeye çok heves etmişlerdir. Bu nedenle uzun yıllardan beri ne işçi, ne memur durumunda bırakılan bir milyona yakın emekçi, grev hakkının anayasaca tanınmasından sonra işçi sendikalarına üye olmaya başlamışlardı. Ancak iktidarlar bunları D cedvelinden maaş alanlar diye nitelermeye koyulmuş ve D cedvelinde bulunup devletten ücret alanların işçi mi, memur mu oldukları sorunu ortaya çıkarılmıştır. İşçi sendikalarına girebilecek durumdaki 83.560 D cedvelinden ücret alan emekçilerin statülerinin ne olduğu uzun tartışmalardan sonra Danıştay'a imtikal etmiştir. Danıştay Genel Kurulu, bu yılın mayıs ayında verdiği bir kararda D cedvelinden maaş alanların memur statüsünde bulunduklarını kararlaştırmıştır. Böylece, bir milyona yakın emekçi grev hakkından yoksun bırakılmış, toplu sözleşme yoluyla birtakım haklar bile elde etme olanaklarını kaybetmişlerdir.

Her ne kadar D cedvelindekilerin yıllık izin süreleri bu karar uygulandığı taktirde 40 güne çıkarılabilmekte, hastalık halinde bir yıl rapor alıp istirahat edebilmekte, ilaçları devletten alabilmekte iseler de bu haklar yanında elden giden hak ve menfaatlar çok daha büyük bulunmaktadır.

Bunlara rağmen Danıştay kararına Sayıştay "Hayır" demiş ve D cedvelindekilerin memurlar gibi bazı haklara kavuşmaları için bütçe kanununun değiştirilmesini gerekli bulmuştur. Başbakanlık bu konuda kesin bir görüş belirtmemiş

ve D cedvelindekiler yine de huzursuzluk içinde kıvranmaya devam etmişlerdir. Bu da iktidarın işçi meselelerindeki samimiyetsiz tutumunu gösteren başka bir örnektir.

**Müdürler kurulunda iki sendikacının
bulunmasına rağmen sigorta kurumu işçileri
tatmin etmekte midir?**

İşçileri çok yakından ilgilendiren Sosyal Sigortalar Kurumu, kuruluş kanununun yetersizliği, yönetimin partizan iktidarın etkisinde bulunuşu nedeniyle işçiye hizmetten çok, işverenlere işçiyi sömürme olanakları yaratan bir kurum derekesine düşürülmüştür. Mesken politikası, işçileri tatmin etmemektedir. Hastalık yardımları, tedavi ölçüleri, ilaç politikası işçilerin en çok şikâyet ettikleri konulardır. Sigortanın yönetiminde işçilerin söz ve karar sahibi bulunmayışları, denetim yapamamaları bu milyarlık fonu olan kurumda birçok yolsuzlukların olmasına, israfların sürüp gitmesine ve bir kısım aracılardan hasta ve kazaya uğramış işçilerin ıstıraplarını kendi hesaplarına kâr olarak dönüştürmelerine bol bol imkân vermiştir.

Denecek ki, iki işçi, müdürler kurulu üyesi olarak kararlara katılmaktadır. Fakat bu katılmanın işçiye hiçbir kazanç sağlamadığı, sadece müdürler kuruluna seçilenlerin daha iyi bir hayata kavuşmalarına yaradığı ortadadır. Ne sigortadan yararlanma koşulları kolaylaştırılmış, ne çalışılmayan ilk üç günlük hastalık izninin ödeneği verilebilmiş, ne dispanserlerin eczane açmaları mümkün olmuş, ne de düşük ücretli işçilere az kira vererek oturacakları sosyal meskenlere gidilmiş

ve ne de ucuz mesken politikasına dönülerek işçilerin kolayca ev sahibi olabilmeleri dönemine geçilmiştir. Meskenler azınlıktaki yüksek ücretli işçilere özgü olabilmekte, araya bakanın sokulması işçilere kendi paraları için de faiz ödemelerine ve aşırı ekspertiz ücretleri vermelerine yol açmaktadır.

Sosyal Siortalar Kurumu nasıl ıslah olunabilir?

Sigortanın işçiler yararına, işçiler için ve işçilerin kazaya uğramalarını önleyecek, hastalıklarını kolayca teşhise ve kolayca tedaviye imkân verecek duruma gelmesi, elbette bu amacı taşıyan bir siyasetin devlet mekanizmalarına hâkim olabilmesine bağlıdır. Sosyal Sigortalar Kurumu, hiç şüphe yok ki, çıkarıcılara hizmet anlayışındaki bir iktidarın beceriksiz, fakat vurguna açık, sömürüye prim veren politikasının ağır şekilde etkisindedir. Bundan kurtulmadıkça işçiye tatmin edecek bir Sosyal Sigorta Kurumu görmek hayalden öteye gidemez. Nitekim bugüne dek de kurumun icraatı hep kendi gelirini arttırıcı olmuş, işçilerin pek çok haklı isteklerinin uyutulmasına elverişli genel kurullarla geçirtilen ıstıraplara cevap vermemiştir. Her ne kadar mesken kredisi 1966'da 138 milyon iken 1967'de bu miktar 250 milyon liraya çıkarılmışsa da inşaat malzemesindeki fiyat artışlarıyla arsa fiyatları artışları hesaba katıldığında bu miktarın mesken ihtiyacı karşısında devede kulak kadar küçük kaldığı hemen görülür. Tarım işçilerinin sosyal güvenlikten yoksun kalmaları, aralıklı işlerde çalışanların sigortadan ödenek almakta pek çok güçlük çekmeleri, günde 70-80 hastaya bakılmakta devam edilmesi, kurumun kendine gerekli malzemeyi ve makineleri

doğrudan doğruya ithal edemeyişi ve aracıları zengin eden tutumda devam ettirilmesi işçi primleinin çarçur edilişinin üstü kapalı örnekleridir. İktidarı elde bulunduran kapkaççı sermayeciler, toprak ağaları ve onların doğrultusundaki bürokratların dışa bağlı ve işçiye karşı görüşleri yerine emekçi sınıfların iktidarı başlamaz ve gelecek seçimler, bu amacı gerçekleştirmede ileri adım niteliğini kazanmazsa işçilerin kumandan şikâyetleri daha beter olarak devam edecektir.

Sosyal Sigortalar Kurumu'nun mesken politikası

Kurum çalışmaya başladığı günden bu yana işçiler, kredi alarak ucuz bir mesken sahibi olabilmenin hasretini çekip durdukları halde, işçinin mesken sahibi olmasına genellikle çıkarları açısından karşı olan egemen çevreler, kurumun paralarını başka alanlara aktarmaya önem vermekte, mesken yapılmasını göz boyamak için idare etmektedirler. Örnek verelim:

Sosyal Sigortalar Kurumu'nun 1967 yılı geliri 1 milyar 926 milyon lira olduğu halde 412 yapı kooperatifinin yapacağı 13.000 mesken için para ayırabilmiştir. Bir milyon sanayi işçisi için 13 bin mesken inşası ile mesken politikasının yürütülmesi sadece gülünçtür. İspanya bile 4 yıl içinde 1 milyon 130.000 işçi meskeni inşasını planlamıştır. Sosyal Sigortalar Kurumu'nun, işçi meskenleriyle uğraşan dalında çeşitli usulsüzlükler olageldiği birbirini izleyen şikâyetlerden anlaşılmaktadır. Hatta işçiler küçücük bir ev halyalı ile yaşarlarken, kurumun, evleri olanlara da çeşitli kombinezonlarla yeni yeni kredi açtığı ve bir kısım açıkgozle-

rin kendi meskenleri bulunduğu halde kiraya verecek ev yapımı için kurumdan kredi aldıkları şayi olmaktadır.

Kurumun sağlık politikası

Kurumun ciddi bir sağlık politikası izlemediği de rakamlarla gör÷lmektedir. 1 milyon sigortalı işçi için sigortaya ait sağlık tesisleri şöyledir:

37 hastahane, 2 sanatoryum, 42 dispanser.

1966'ya göre 1967'de işyeri sayısının yüzde 35, işçi sayısının da yüzde 7.9 artacağı hesap edildiğine göre gelecek yıllar, sağlık politikası daha belirgin şekilde iflas edecektir. Öte yandan aşırı sömürü düzenine imrenerek üretim araçlarına sahip olmak için sıraya giren partizanca kayırılan kimseler, kurumdan işletme kredisi almak için çeşitli işler çevirmeye koyulmuşlardır.

Hükümetin, devlet bütçesinden karşılaması gereken İş ve İşçi Bulma Kurumu giderlerini, işçilerin primlerine yüklemesi sonucu bugüne dek haksız yere İş ve İşçi Bulma Kurumu'na 38 milyon liraya yakın ödeme yapılmıştır. Anayasa ile bağdaşmayan bu işlemin önlenmesi için Meclis'e bir kanun teklifini zorunlu görmekteyiz.

Kurumun parası, işçilerden kesilen sigorta primlerini kuruma vermeyerek daha kârlı şekilde üreten borçlu işverenlere akıp gitmektedir. Oysa kurum, işçi sağlığının gereklerini yerine getirmeyen işverenler hakkında kovuşturma açma yetkisini taşıdığı halde bu yetkinin kullanılmaması işçilerin daha çok meslek hastalıklarına tutulmalarına yol açmaktadır. İşçi sağlığına önem vermeyen kurum, elektrik çarpmasıyla ölen

işçinin durumunu inceletmeyi bir kimya mühendisine havale edecek kadar ihtisasa saygısızlık etmektedir.

İhtiyarlık veya maluliyet aylığı alan sigortalıların eş ve çocuklarının yatarak tedavilerine yanaşmayan kurum, hâlâ asgari günlük kazanç haddini 8 liradan hesap ederek işverenlere düşük ücretle işçi çalıştırma olanağı sağlamakta, en çok kazanç haddini günde 100 lirada bırakarak, ayda 3000 liradan daha yüksek ücret alan, sigortaya bağlı fabrika müdür ve personelini himaye etmektedir. Oysa kurum, ücret tavanını açık bırakarak daha fazla prim alma yolunu seçmeli ve hastalık sigortasının açık vermesini önlemeyi bilmelidir.

Sosyal Sigortalar Kurumu'nda çok iyi niyetli yöneticiler ve hekimler olduğu halde politik sorumluluk, gerçek yönetim işçilerde olmadığı için tümüyle işçi çıkarına çalışmaktadır denemez. Rakamlara bakalım:

Bir milyon 80 sigortalıya 5492 yatak.

Ve günde 70-80 hastaya bakan bir hekim.

Ve işyerlerinin sağlık, iş emniyeti kurallarına göre işletilmesini bir türlü gerçekleştiremeyen denetsizlik, denetçi azlığı, yeterli kanun hükmü bulunmayışı yüzünden iş kazalarında yüzde 14 artış, meslek hastalığında yüzde 82 artış, maluliyette yüzde 50 artış ve ölümden yüzde 63 artış.

Doğum kontrolünün anlamı bu rakamlarla daha iyi anlaşılıyor. Doğduktan sonra yüzde 63 fazlasıyla ölüm olacağına, doğmadan yok etmek. Sakat bırakıp süründürmekten se doğumuna dur demek. Hastalanıp yatak bekleye bekleye inlemektense, doğmasına engel olmak.

Kurum, özel çıkarlara aşırı ölçüde hizmet eden ve sosyal çabaları bulunmayan, işçilerle ilgili kanunlara ve tüzüklere ba-

zı bazı hiç riayet etmeyen kişilere de büyük özel yararlar sağlayan birçok bankayı kendi özel politikalarında desteklemektedir. Bir bakıma büyük bir çelişi içindedir. Sosyal Sigortalar Kurumu, sosyal olmayan faaliyetlere büyük ölçüde yardımcı olmaktadır. Milyonlarını hissedarları kişiler olan bankalara yatırmaktadır. Tasfiye halindeki bankalara 12 milyonu aşkın para yatırılmış, fakat genel olarak 597 milyon 287 bin lira 7'si resmi, ya da yarı resmi, 23'ü özel kişiler bankalarına yatırılmıştır.

Sosyal Sigortalar Kurumu, yönetiminde iki işçi bulunduğu halde işçilere iyi bakılmasını sağlayabilmekte midir?

İki yöneticinin “işçi” olması yeterli değildir. Çünkü görüldüğü ve görüleceğı gibi kurum, istenilen randımanı verememektedir. Nedeni de kurumun sosyal politikasını tayin eden organın iktidarın Çalışma Bakanı olmasıdır. İktidar demokratik yolla emekçilere ve emekten yana aydınlara geçmediğı sürece bu böyle devam edecektir. Şimdi kurumun 1966 yılında Genel Kurulu'na sunduğı rapora göz atarak bazı gerçekleri görelim:

Kurumun idari kadrolarında bir önceki yıla oranla yüzde 11.11 artış olmuştur. Bu, işlerin artması karşısında hizmetin tam olarak vaktinde yapılması açısından zorunludur. Bununla beraber görülmektedir ki 1965 yılında iş kazası, meslek hastalığı, malullük ve ölüm vakalarından işlemi bitenler, bir yıl öncekinden daha azdır. Böylece 5 bin 734 iş kazası ve 249 meslek hastalığı ile 428 maluliyet ve 232 ölüm vakası yılı içinde sonuçlandırılmamıştır. Böylece 6

bin 543 işçi veya onun varisi büyük sıkıntılara uğramıştır. Bütün geçimi, kocasının veya eşinin getirdiği ücrete bakanların bundan yoksun kaldıktan sonra tek umut kapıları Sosyal Sigortalar Kurumudur. Kurum, bunların, yani iş kazasına uğrayarak zaten bünyece kayıba uğrayan bir işçinin beklediği ödenek, ya da ödeme ne kadar gecikirse onun geçim dayanağının bulunmaması halini arttıracaktır. Sıkıntı ve moral çöküntüsü beterin beteri durumuna gelecektir. Bu bakımdan kurum sigorta işlemlerinin değil o yıl içinde, başvurma tarihinden itibaren en kısa süre içinde tamamlanması tekniğini bulmaya kendini mecbur hissetmelidir. 1964'e göre 3249'luk bir artış gösteren malul, dul, dayanaksız çocuk, ana ve baba kurumun sosyal yardımlarıyla varlıklarını ancak ayakta tutabilmektedirler. Bunların almakta oldukları yardım, fiyat artışları ve yaş ilerlemesinin verdiği ihtiyaç artışlarıyla her gün biraz daha azalmaktadır.

İşverenler, kuruma karşı vecibelerini yerine getirmekte midirler?

Bir kısım işverenler sigorta primi ödememeyi alışkanlık haline getirmişlerdir. Çeşitli yollardan sigorta primini ödememeyi ve bundan sıyrılmayı, kurtulmayı istemektedirler. Özellikle Adana, Ankara, İzmir, İstanbul işverenleri prim ödemeyenlerin ön safını tutmaktadır. Hele İstanbul'da sigorta primini işçiden kestiği halde ödemeyenlerin yanlarına kalan prim miktarı 125 milyon 962 bin 924 lira 18 kuruşu bulmuştur. Bunu Ankara işverenlerinin ödemediği 52 milyon 444 bin küsur lira, bunu da Adana işverenlerinin

ödemediği 22 milyon küsur lira izlemektedir. 23 ilin bir kısmı işverenlerinin prim borcu 289 milyon 474 bin 879 lira 56 kuruşu bulmaktadır. Bu paraların tahsilindeki güçlükler icra takiplerinin ancak yüzde 27'ye yakın bir bölümünün neticelenebilmesiyle daha iyi anlaşılabilir. .

Bu durum her yıl biraz daha artarak bugüne kadar gelmektedir. İşçi hareketlerini sadece mesleki çıkarlara yöneltmek ve işçilerin devlet yönetimine ağırlıklarını koyması görüşüne cephe almak, işte bu gibi önemli olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Türkiye'den emek gücü ihracı, yani işçi gönderme nedenleriyle sonuçları hakkında

Türkiye'de emeklerinin kullanılma alanı bulunmayan, ya da düşük ücretlerle geçinemezlikten bizar olanların yurtdışına akışı bir faciadır. Kendi vatandaşına iş bulamayan bir iktidar, en ilkel görevini yapamamış demektir. İşçilerin yurtdışında ekmek parası araması AP iktidarı döneminde daha da artmıştır. Üstelik ortak pazar ülkelerinin yaptıkları yeni bir anlaşma, yabancı işçilerin ortak pazar devletleri içindeki statülerini birleştirmiş ve özellikle Türk işçilerinin sömürü kapıları daha da genişletilmiştir. Fransızlar Türkleri fizik yapıları bakımından daha kolayca ağır işlere vermeye hazırlanmış, dil bilmezlikten gelen boynu büküklük ve emirlere körü körüne itaat, birçok sosyal haklardan yoksun olarak çalışabilme Türk işçilerinin dış ülkelerdeki alıcılarını arttırmıştır. İlkokul tahsili yapmış işçiler için Avustralya kapılarını açmış, eşlerinin okur yazar olma-

sının gözetilmesine geçilmiş ve böylece yüzde 30'u kalifiye olacak işçi göçü önümüzdeki yıl yeni dünyaya daha artmış olacaktır. İsviçre ile imzalanan anlaşma, İsviçreli kapitalistleri pek sevindirmiştir. 140.000 işçinin çalıştığı Almanya ise, endüstrisini Türkiye'ye karşı geliştirirken, en fazla Türk işçisi çalıştıran Batı memleketi durumundadır.

Türk işçilerinin kendi vatanlarında iş bulamayarak yabancı ülkelere gitmek zorunda kalmaları her ne kadar giden işçilerden önemli bir kısmının kendi sınıf bilinçlerine kavuşmaları bakımından yararlı olmakta ise de Türkiye'nin kalkınması açısından büyük tehlike teşkil etmektedir. Çünkü iktidar, işsizlerin ağır iş isteme baskısından kendisini kurtararak Türkiye'deki sosyal uyanışın hızını azaltmaktadır. Giden işçiler para biriktirerek yurda gönderince bu dövizler kapkaççı düzenin köşebaşlarını tutanların işine gelmektedir. Bir kısım işçilerimizin tasarrufları ise, bazı açıkgozler tarafından ve bu bozuk düzenin koşulları içinde işletme kurmak için harcanmakta, işçilerimizde Türkiye'yi anayasamız doğrultusunda bu düzeni değiştirme yerine bu düzenden yararlanarak kolay zengin olma hevesleri yaratmakta, bir kısım işçilerimizi olsun kendi sınıfsal çıkarlarına karşı harekete geçirmektedir.

Bütün bunlar yanında özellikle Almanya'daki işçilerimizin önemli bir kısmı devrimci gençlerle ilişkiler kurarak bu göçten en iyi şekilde yararlanmayı sağlamaya başlamışlardır.

Bu arada iktidar dışardaki işçilerimizin yurda getirebilecekleri eşya ve edinebilecekleri permiller hakkında içerdeki kompradorları ve kapkaççı montajcıları koruyan kararlar alarak işçilerimizi güç durumda bırakmış giden işçilerin aile yuvalarını korumaları için önemli sosyal tedbir-

leri aklına getirmeyen beceriksiz iktidar, Türk işçilerinin çocuklarının dışardaki memleketlerde eğitimine hiç eğilmemiştir. Sadece yabancıya kul köle olmasına rıza gösteren iktidar, hayatları ve sağlıkları pahasına biriktirecekleri dövizlere göz koymuş, işçilerimizin o ülkenin sendikalarında örgütlenmelerine yanaşmamıştır.

Son yıllarda işçi hareketlerinde bir sertleşme göze çarpmaktadır

İşverenlerden yana işleyen yasalar ve işverenleri korumakta ısrar eden ve işçi haklarının sürüncemede kalmasına göz yuman Bölge Çalışma Müdürlükleri'nin pek çoğu, yer yer olaylar çıkmasına da sebep olmuşlardır. Nitekim çalıştığı son iki ay içinde işçi ücretlerini ödemeyen, fabrikayı çeşitli mali hesaplar nedeniyle kapadıktan sonra da ne iki aylık ücreti, ne de beklemekte olan işçilerin biriken yeni ücretlerini vermeyen Antakya'daki Akiş fabrikası işçileri ile işveren arasında, işveren 20.000 liralık bir satış yaptığı halde işçi alacaklarını ödemeyince itişip kakışma olmuş, toplum polisi işverenlerin yanında yer almıştır. Hak edilmiş alacaklarını tahsil konusunda hiçbir makamdan yardım görmeyen, işvereni protesto için fabrika önünde, ücretlerini istemek ve aç midelerine bir sıcak çorba sağlayabilmek için beklemekte olan işçiler, işverenin ve toplum polisinin tahrikleriyle karşılaşınca "Açız, hakkımızı istiyoruz" diye bağırarak zorunda kalmışlardır.

İşçiler bir yandan alacaklarını isterlerken öte yandan işsizlikten yakınmış ve iş kapıları açılmasını istemişlerdir. Bankalardan aldığı sınırsız kredileri başka alanlarda kullanan işverenin aç ve sefil bıraktığı 800 işçi ailesine reva gö-

rülen muamele cop ve nezarete atma olmuştur. Bu durum karşısında işçinin yanında yer almayan, egemen çevreler doğrultusundaki işçi örgütleri, kitleleri oyalamak için ister istemez işçiden yana görünerek bu kez İzmir’de sessiz yürüyüş düzenlemiş ve gerçek işçi muhalefетinin sloganlarını kullanarak itibar kazanmaya çalışmışlardır. Bu sahte örgütlerin de açıklamak zorunda kaldığı sosyal ve ekonomik durum şu dövizlerde kendini açıklamıştır. (13 Haziran 1968).

- İsteğimiz, insan haysiyetine uygun bir şekilde yaşamaktır.

- Biz, işçi çocuklarının okutulmasını istiyoruz.

- Başımızı sokacak küçük bir ev, haftada evimize bir kilo et istiyoruz.

- Bütün bunlar günde 15 saat çalışıp ayda 285 lira almakla olmaz.

- Katır bile günde 15 saat çalıştırılmaz.

Toplusözleşme, grev ve sendikalar kanunlarının işçilerin gerçek haklarını korumadığını, üstelik sarı sendikaların bazı devlet müesseselerince ve özellikle bazı Bölge Çalışma Müdürlüklerince himaye edildiğini gösteren bir olay da 1600 işçinin çalıştığı İstanbul’daki Derby fabrikasında cerayan eden boykot ve işgal hareketidir.

Büyük yankılar uyandıran ve Türkiye’de ilk fabrika işgalinin örneğini veren Derby olayının nedenleri

Gerçekten de sonradan benzer olaylara yol açan Derby fabrikasının işgali hareketi her açıdan dikkate değer gelişmeler, önemli gerçeklerin açığa çıkması gibi sürprizli neticeler de doğurmuştur.

Önce olayın nedenlerini kısaca belirtmek gerekir:

Devrimci sendikalara karşı AP iktidarınca ve onun dümen suyundaki burjuva maşası konfederasyonca ortaklaşa yürütülen baskı hareketleri lastik işkolunda yoğunlaştırılmış ve işveren vekillerince kurdurulan bir sarı sendikaya bir iki yüz üyesi bile bulunmadığı halde lastik işkolunda toplusözleşme yapma yetkisi verilmiştir.

Derby fabrikasında birkaç üyesi bulunan bu sendika, işverenle sözbirliği ederek gizlice bir toplusözleşme imzalamaya koyulmuştur.

Bölge Çalışma Müdürlüğü 3 gün içinde hangi sendikanın sözleşmeye yetkisi olduğunu tespit etmek mevkiinde iken 30 günü aşmış ve kararını vermiştir. Karar sarı sendika lehinde olmuştur.

Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, toplusözleşme yetkisi ile ilgili ihtilaf hakkında 4 Nisan 1968'de sarı sendika lehinde karar verdiği halde, ihtilafı ilgili dosyaları 12 Nisan 1968 günü Çalışma Bakanlığı'ndan istemiş ve dosyalar Yargıtay'a 15 Nisan 1968'de gönderilmiştir. Böylece Yargıtay'ın, karardan sonra dosyaları incelediği kanısı uyanmıştır.

Türk-İş'in Birinci Bölge Temsilciliği, sarı sendikaya sahte giriş fişleri hazırlayıp vermiş, başarı sağlaması için 100.000 lira harcamıştır. Böylece Türk-İş, işçi haklarının çiğnenmesi ve işverenlere hizmet için devrimci sendikaları yok etmeye azmetmiş, fakat hiçbir başarı sağlamamıştır.

Derby olayında elbette baş sorumlulardan birisi de Çalışma Bakanlığı olmuştur. Bakanlık sahte giriş belgelerinin hazırlanması fırsatını yaratmış, hiçbir işyerinde çoğunluğu bulunmayan bir kuruluşa, işkolundaki işçi sayısını aşkın

üyeye sahip olduğunu iddia ederek, işkolu seviyesinde toplu sözleşme yetkisi vermiştir.

İşte hukuk yolu, bütün çabalara rağmen tıkandığı ve hakkın elde edilmesi imkânsızlaştığı vakit işçiler anayasadan aldıkları güçle direnme haklarını kullanmış ve sarı sendika etrafında çıkar ortaklığı yapan şebekeye karşı mukaddes dayanışmayı göstermişlerdir. Derby işçileri, kahramanca bir dayanışma içinde zaferi elde etmişlerdir.

Derby işçileri, hangi sendikaya üye olduklarının anlaşılması için işyerinde referandum yapılmasını savunmuşlardır. Lastik-İş Sendikası ve hukuk danışmanları üstün bir hukuk anlayışı ile işyerinde referandum yapılması tezini savunmuş ve mahkeme de bu isteği haklı bulmuştur.

Derby işçileri, hangi sendikanın üyesi olduklarını, ya da hangi sendikayı istediklerini referandumla ispat etmiş ve iş hukukuna yetki uyuşmazlıklarının en geçerli yolunun referandum olduğunu da tescil ettirmiştir. İşçileri baskı ile aldatarak devrimci çizgiden saptırmak isteyenler şimdi de referanduma karşı çıkmaya koyulmuşlardır. Ancak işçilerin gözündeki perde kalktıkça, referanduma sırt çevirenler, bu geçerli yolu tercihe boyun eğeceklerdir.

Bu olay sırasında devrimci gençlerin gösterdikleri uyanış ve işçilerle gönül birliği yapmaları da gelecek günlerin mutlu zaferlerine ışık tutmaktadır. Bu sosyal olay, yalnız iş hukukumuzun işçiye karşı maddelerinin eskidiğini değil, yeni atılımları teşvik ettiğini de, böylece iki yönlü bir etki yaptığını da anlatmıştır. Ama sermaye çevreleri, bu olayı fırsat bilerek tahrikçi ve suçlayıcı yayınlar yaptırmıştır. O kadar ki, Derby'deki masum direnmeyi hemen “komünizm ihtilalinin

başlangıcı” sayarak devrimci örgütlere, devrimci işçilere ve devrimci gençlere kara leke sürmeye kalkışmışlardır. Nitekim bir gazete olayı verirken şu başlığı kullanmıştır:

“Fabrika işgali TİP ve DİSK’in bir oyunudur” (Sabah, 6 Temmuz 68). Ama ne denirse densin, Derby sosyal olayı kamu vicdanında tasvip görmüş, haklılığın ortaya çıkması bu kanıda olanların yüzünü güldürmüştür. Görülmüştür ki sosyal gidişe aykırı davranışlar, kural olarak ayakta dursalar bile, canlılıklarını yitirirler ve yeni olaylar yeni şa-fakları müjdeler, geçer...

İşçi ücretlerine azıcık zamdan sonra hayat pahalılığının bir hayli artması karşısında elleri kolları bağlı kalan işçiler, Diyarbakır’da olduğu gibi et ve peynire boykotu sağ-lık veren Türk-İş (Temmuz 1968), ekonomik hayatın kilit noktalarına işçilerin gelmesine ve söz ve karar sahibi ol-masına daima karşı çıkarak işçilerin temel amaçlarını gös-termemeye özenle dikkat etmekte ve Derby olayında oldu-ğu gibi hakkın tecellisi karşısında, daha önce savunduğu re-ferandum eylemine muhalefete başlamış bulunmaktadır.

Gıda işkolundaki haksızlıklar karşısında bir kısım işçiler çıkarlarını korumak ve haksızlıkları protesto için fi-rinlarda oturarak işverene karşı diretmeye de koyulmuşlar-dır. Bu direnişi yapanlar tevkif edilmişlerdir. Ancak ne var ki sosyal gelişmenin çok gerisinde kalan mevzuat yüzün-den işçiler çeşitli işkollarında işgal ve boykota itilmeye baş-lanmıştır. Nitekim Keban’da çalışan 2000 işçi de emekle-rinin hakkı verilmezse şantiyeleri işgal edeceklerini söyle-mek zorunda kalmışlardır. Grev haklarının kullanılmasın-daki büyük güçlükler karşısında bir branda bezi fabrikasın-

da haklı bir toplu sözleşme yapabilmek için oturma grevine başvurmaktan başka hak arama yolu bulamayanlar da bu tür eylemlere katılmaya başlamışlardır ve bütün bunlar, mevzuatın anayasanın gerisinde, uygulayıcıların da tutucu karakter taşıdıklarını bir bir dile getirmektedir.

İşçilere üvey evlat muamelesi yapmakta ısrar eden işverenler bu kez “insanca muamele” isteyen binlerce işçinin direnişleriyle karşılaşmaktadır. Her etki, elbette aynı ölçüde olmasa bile mutlaka bir tepkiyi çağıracaktır.

Son yıllardaki başarılı işçi hareketlerine rağmen işçi sınıfının büyük çoğunluğu niçin hâlâ tutucu ve çıkarıcı çevrelerin etkisi altındadır?

Konuyu, işçilerin sınıf bilincine varmaları açısından değerlendirmek gerekir. Denebilir ki son yıllarda başarılı işçi hareketleri olduğu halde büyük çoğunluk tutucu ve çıkarıcı çevrelerin hâlâ etkisi altındadır ve geniş emekçi kitleler, kendilerini sömüren egemen sınıfların partilerini iktidara getirmektedir. Bunun bir nedeni olsa gerekir.

Devrimci güçler safında işçilerin daha etkin bir çoğunlukta bulunamayışının bizce çeşitli nedenleri vardır. Bunları dört noktada şöyle toplayabiliriz sanırım:

1- İşçiler çok uzun süre teşkilatlanma hakkından yoksun bırakıldıkları için tek başlarına hiçbir müşkülü yenememiş ve bu yüzden idarenin (iktidarın) baskısına boyun eğme alışkanlığı kazanmıştır. Bu alışkanlık, işçilerin birey olarak özgürce hareket etmelerine daha bir süre set çekecektir.

2- Tek partili uzun yönetim döneminde işçilerden ya-

na olsun, halktan yana olsun ne kadar parti kurulmuşsa, bu partilerin yöneticileri ağır cezalara çarptırılmış ve partiler kapatılmıştır. Kendinde özgürce mücadele gücü bulamayanlar iktidarın uğraştığı partilere kolay kolay girme yürek-liliği gösterememektedirler.

3- Eğitimden en az yararlananlar hâlâ ve hâlâ işçiler ve köylülerdir. Eğitim görmemiş insanların aldatılması kolay olmaktadır. Çok uzun yıllar okuyup yazması olan ve bi-raz da açık göz olanlar işyerlerinde işçi temsilcisi, sonra da sendika temsilcisi seçilmelerini sağlamışlardır. Bunların pek çoğu kısa zamanda işyerinde işverenin veya işveren ve-kilinin “adamı” durumuna gelmiş, böylece kendi sınıfla-rından kopmuşlardır. Bu durum sendikalar kökleştikten sonra da görülmüştür. Sendika yöneticilerinin pek çoğu iş-verenlerle ve hükümet adamlarıyla konuşa konuşa daha sü-ratle kendi sınıflarına karış görüşlerin kolayca etkisi altın-da kalmış ve boş kafalara işveren çıkarlarını koruyan gö-rüşler “ilim” adıyla sokuşturulunca, birçok sendikacı bu ya-lanların aktarıcısı haline geçmiştir. Bu da birçok sendika-nın ideoloji açısından işçi sınıfına yabancılaşmasını kolay-laştırmıştır.

Onun için de birçok sendikacı, işverenin ve “hükü-met”in karşısında olduğu devrimci örgütlere gereken ölçü-de sempati beslememiştir.

4- Tek partili dönemde eğitim amacı şu olmuştur: Tek millet var, sınıf yok! Ve komünizm, olduğundan çok başka şekilde anlatılmış, o kadar ki birçok kuşak komünizm ile casusluğu, komünizm ile nikâhsızlığı ve fuhuşu birbirinin aynı sanmıştır. Sınıf mücadelesini de “ihtilal” yapmak an-

lamında gösteren eğitim yüzünden büyük çoğunluğuyla işçiler ve rahata alışkın sendikacılar kendi çıkarlarına olan eğitim yoksunluğundan bu telkinleri doğru imiş gibi kafalarına yerleştirmişlerdir.

Bu nedenler yüzünden:

- Komünistliği, hatta sosyalizmi olduklarından başka türlü öğrenen,

- Sınıf bilincinden yoksun yetişen,

- Eğitim görmeden hayata atılarak eğrileri doğru sanan,

- Okumuş işçilerden yaka silken,

- İşçi temsilcisi olarak ortaya çıkanların çoğundan ihanet gören,

- Politikayı muhalefet safında yapma yürekliliğinden yoksun büyüyen,

- İşverenlerin ve adamlarının bütün işverme alanlarında hâkim bulunması yüzünden işten atılmaktan korkan henüz bilinçsiz işçiler devrimci örgütlere girememektedir.

Bunlara karşın, radyo konuşmaları, devrimci örgütlerin yürekli mücadelesi, sosyalist muhalefetin Meclis'te bulunması, sosyalist yazarların, kitapçıların, bilim adamlarının, gençlik liderlerinin varlığı bilinçlenmede yabancılaşmayı er geç, ama süratle sona erdirecektir.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Neda Armaner, “İslam Dininden Ayrılan Cereyanlar: NURCULUK” adlı çok ilgi çekici bilimsel çalışmasında İslam dinine aykırı bu toplulukla ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Nurculuğun milletimiz ve dinimiz içinde zümre yaratma çabalarını ortaya koyan bir hayli belge vardır. Bir kere, tarikatçı olmadıklarını söyledikleri halde kendileri bir şeyhin, bir müridin çevresinde toplanmışlardır.

Said-i Nursî için kullanılan hitaplardan birkaçına bakalım: Muhterem Üstadım Efendim Hazretleri, Bülbül-ü Bağistan-ı Kuran, Eyyühel Üstad-ül-Muhterem, Üstad-ı Ekremim Efendim Hazretleri gibi sözlere pek çok risalede rastlanmaktadır. Türkiye’de resmen tanınmış bir Nurcu okul, medrese bulunamayacağına göre, böyle bir gruplaşmaya yasa dışı sayılan gizli bir zümre gözüyle bakılabilir. Çünkü, tarikatçı söylemler kullanılarak Nur Risalelerinin yayılması için dini duygular istismar edilmekte ve Nurculuk açıkça bir misyon olarak belirmektedir.”

Prof. Dr. Neda Armaner’in bu önemli bilimsel çalışmasını ilgiyle okuyacaksınız. Bu belgesel çalışmayı, gelecek cuma günü yine gazeteniz Cumhuriyet’le birlikte alacaksınız.

